

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
M. SADOVEANU
Inventar Nr. 22169

Literatorul

REVISTĂ FONDATĂ
LA
1880
DE
Alexandru Macedonski

Anul II
Nr. 1(18)
10 ian. 1992
16 pagini
9 lei

Redactor-șef: MARIN SORESCU

ANOTIMPUL EMINESCU

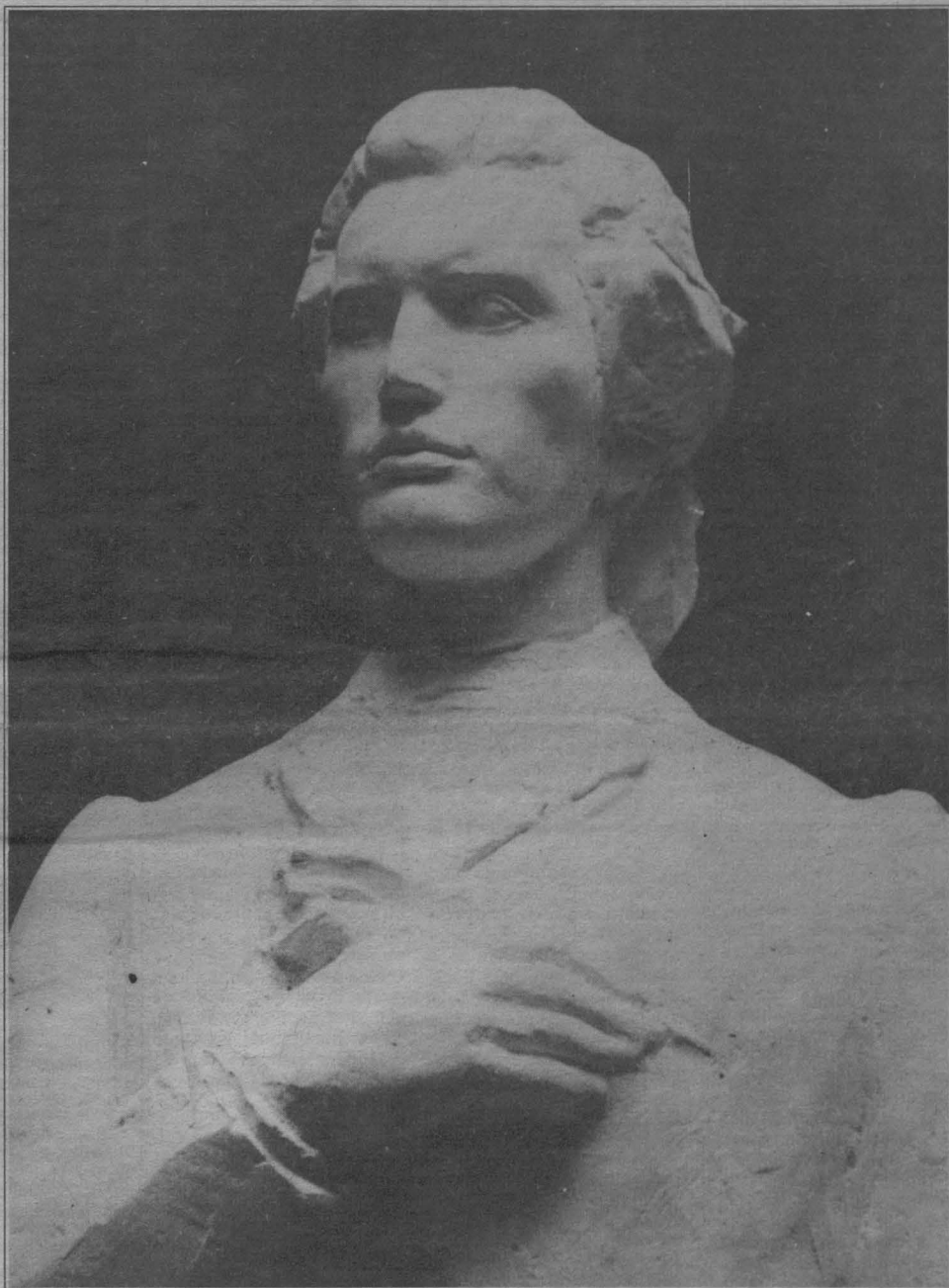
Născut din dorul arborilor, din chemări de izvoare, din deschiderea lunii în flori de nufăr, din boarea de aur magic a Moldovei, Eminescu e numele unei țări și al unui neam. A dat limbii române ființă și destin de nemurire, înnobilind-o cu lumină de geniu, cu trestii pline de cântec, cu vis fericit, cu dezmiardări de aprilie, cu mare sub fereastră. Noi sintem patimă clădită pe cuvintele lui, și fiecare cuvânt al lui e o vatră de jăratic, lângă care se-ngînd povești și doine, ghicitori, erezuri. Eminescu este fulgerul rotund al României trecînd prin glasul vechilor păduri, e partea cea mai înaltă a istoriei. Cu el începe și urcă munții lumii credința noastră în pămîntul ce-l iubim. El a sădit eternitatea cu tei și cu plopi, cu seri încărcate de liniște lungă, ne-a împodobit dragostea cu șoapte ce fac stelele să coboare vrăjite pînă în dreptul timpelor și ne-a schimbat gîndurile în pasăre care bea lună și se leagăndă mereu numai în pînze de apă vie.

Ziua nașterii lui Eminescu nu-și va usca niciodată clipele, iar frunzele ei vor suna în răsăritul tuturor generațiilor, vestind că din noianul uitării se desprinde mereu un zeu, încins cu o haină de umbre și raze ca să ne colinde sufletul cu primăveri și cu taine.

Noaptea stingerii lui nu se va întîmpla nici în crăpatul stelelor...

Iar ziua nașterii lui, întîmplată sub mirifice zăpezi, va fi mereu ca o legătură de doruri în păduri de brad.

Fănuș NEAGU

Gheorghe ADOC: EMINESCU

EMINESCU – Efigii medalistice (Gheorghe Tomozei)

• Dimensiuni faustiene (Z. Cărlugea) • Semnificația numelor proprii eminesciene (Al. Piru) • Avatarurile unei ediții faraonice (interviu cu D. Vatamaniuc) – EMINESCU

Inedit – Grigore Moisil, N. Steinhardt – *Inedit*

• Proză de Ileana Vulpescu și Ismail Kadare (Albania)

• San Juan de la Cruz – Prin iubire și sfîntenie (poeme)

• Mai semnează Marin Sorescu, Eugen Simion, Ion Băieșu

• *Galeriile "Literatorul"*: Gheorghe Adoc, Sabin Bălașa, Horia Bernea, Ștefan Căltîia, Marius Cilievici, Ion Gheorghiu, Sorin Ilfoveanu, Constantin Piliuță, Ion Popescu-Negreni, Elena Urdăreanu-Herța

TUR DE ORIZONT

Asul din șosetă

În preajma sărbătorilor, nu știm de ce (sau știm și nu vrem să spunem), toată lumea forfotește pe toate uilele, dă cu picioru-n garduri, îl înjură pe Irod, se sărută cu magii, mai ales cu Baltazar cel oacheș, iar cite unul dar mai ales cite una, se-apucă să-l zgîndăre pe Diavol. Astfel o doamnă, azi în pragul vârstei a treia, cînd orice madonă cu scaun la cap ia calea-bisericii, a suit brusc pe munți de mioneze și mușuroaie de pioane, strigînd într-o trompetă știrbă "Trăiască regele!" As în manșetă, as în ciorap, as în sutienul în care flecăresc două foste mere pădurețe, *Asul* condus de Sânziana Pop ne împunge cu unghia neagră, numindu-ne roșii întrucît refuzăm să facem politică verde. Logică de suflător în trompetă. Mii de tunete! babușka, iar dai din coadă-n rînd cu plevușcă și te avînți în toate bălăile pierdute! Treci puțin, bătrînico, în bordul de sub vînt, ia un brici, radeți cele șapte gușe de curcan în care bolborosește apa de ploaie (ai grijă să nu înfigi lama ceva mai adînc, nu de alta dar ar rămîne superiorii clubului Dinamo lipsiți de multe informații din viața civilă!) și ascultă aici niște vorbe care să-ți pună singele în mișcare:

După cite știm noi, și nu știe toată lumea, ai fost de-a lungul vieții secretar al comitetului UTC la Uniunea Scriitorilor (Doamne, cit te zguduia de plîns cînd n-ai mai fost aleasă), ai suit membru plin în CC UTC și ai coborît învîlîut în drapelul sindicatelor, în elita membrilor de partid, unde te-ai așternut pe treabă și carieră - nu literară fiindcă acolo îți trebuia talent și putere de muncă și plămîni largi. Ai fost aleasă nesmintî în toate BOB-urile, iar între anii '85-87 (sau cam pe- acolo) ai fost chiar secretar BOB la revista *Lucaefărul*. În această calitate (de ștăboaică), te-ai îngrijit de educația politică a tuturor colegilor din redacție prin care ai trecut, chemîndu-i cu nuiaua la studiul colectiv și reclamîndu-i individual secretariatului de partid (sector 1) al cărui reprezentant vajnic la datorie ai fost atîta amar de ani. Au rămas de pomină ședințele pe care le conduceai cu mină de fier și laudele trecînd cu mult peste culmea nerușinării pe care le înălțai la adresa partidului. În calitate de șefă a secției de publicistică la *Lucaefărul* n-ai precupețit nici un efort pentru a închina,

săptămînal, două sau trei pagini de revistă cuceririlor socialismului, epocii de aur și capului de taur de la Cabinetul 1 și rumegătoare de renume mondial de la Cabinetul 2.

Te topeai de fericire cînd capturai cite un tînăr scriitor dispus să-și vîndă condeiul pe cițiva poli. Și deveneai doamnă de fier (oțel stalinist, nu britanic), atunci cînd vreun artcler nemernic îți trăgea chiulul. Dar nu te pierdeai cu firea, bravă tovarășă. Sufleai mîncile și porneau la luptă, uscînd mări de cerneală și întristînd pădurile, paiele și cîrpele din care se face hîrtia cu fluvii de osanale vărsate la picioarele Ceaușeștilor. Trăiește doamna Letiția Vladislav, care a doua zi după ce a născut un copil, s-a pomenit felițată de lehuzele din același salon cu ea pentru un articol de ziar prin care aducea mulțumiri lui Ceaușescu pentru condițiile oferite tinerelor mame și copiilor lor de către partid?! Trăiesc și redactorii de la *Viața românească*, obligați să trimită la topit un număr al revistei cuprinzînd pagini din opera lui Emil Cioran, în urma șirului de reclamații (turnătorii) întreprinse de persoana dumitale, posedînd o avansată conștiință comunistă, trăiască regele! (a propos, Majestate Bilbiială, fi atent cînd și ce vorbești, babușka știe limba germană și s-ar putea să te pomeniști ras, tuns și frezat cu foarfece de vie cînd ți-e lumea mai dragă).

Cea mai devotată pildă de aliniere la politica pecere ai dat-o în săptămîna cînd Ceaușescu, călcînd din izbînzii în izbînzii, a decretat reducerea unilaterală cu 5% a cheltuielilor de înarmare. Avalanșa scrisorilor de mulțumire (toate comandate, toate impuse) corul adulților ridiciînd arcul de triumf... Ai socotit, probabil, c-a sosit clipa marii lovituri. Și gîndind în pustiu, după cum ți-e

Sorin ILFOVEANU: Portret

obiceiul, ai compus un articol de nobile mulțumiri adresate "marelui cîrmaci", sub care ai semnat, fără pic de rușine, acad. Al. Rosetti. Bătrînul savant, mare boier, s-a răscolat și a cerut nu îndreptarea, ci îndepărtarea ticălosului care-i mînjise numele. Numai că ticălosul era o mare ticăloasă, care s-a subțiat, hîșînînd din șolduri și a trecut cu bine (și cu ajutorul sectorului 1 de partid) și prin urechile acestui ac, ca să brodeze pe mai departe la gherghel și țiglaifărele la care lucrau cu osîrdie un cerc de tovarășe (Lina Ciobanu, Ana Mureșan, Suzana Gîdea, Tamara Dobrin) atît de dragi și demne de invidiat. Picurînd, turnînd, lăudînd, cu timpul, cine știe, poate, poate...

Mii de tunete! babușka, ne pare rău, citeodată ai și pus mina. Ai furat. Ai merita să fii iertată pentru că ai furat ceva ce n-ai avut niciodată: cuvinte, fraze, pagini întregi, idei. L-ai furat pe regretatul mare folclorist Harry Brauner, căruia i-ai luat un interviu (pe distanță a vreo trei ceasuri) și ai publicat răspunsurile ilustrii cercetător sub forma unui articol semnat de tine.

Ajunși aici te iertăm și noi și te rugăm transmite un călduros Heil Hitler dreptei verzi, iar lui Mihai I, cîntecul "Sînt sîrac și n-am nimicu/ Decît chelea pe bunicu".

Autodevorare

Din *Calende* (nr. 12, dec. 1991) reținem para(n)tezele lui Călin Vlase dedicate, în acest număr, Uniunii Scriitorilor. Poetul piteștean nu-i deloc generos cu Uniunea noastră: "un triumf al socialismului victorios tîrît în capitalism (...). Anacronică prin structurile ei, așa cum sînt atîtea structuri ale societății românești actuale, dragălașa Uniune s-a autodevorat. Cu un aparat administrativ la fel de complicat ca și al C.F.R.-ului, cu o inimitabilă lipsă de prevedere financiară, este de mirare că aburoasa comedie se mișcă..."

DIAC TOMNATIC
ȘI ALUMN

Muzeul Literaturii Române organizează duminică, 12 ianuarie 1992, orele 11 la Casa Memorială "Tudor Arghezi" din strada Mărțișor nr. 26, sector 4, București, omagierea nașterii poetului național.

SFÎNTUL PREACURAT AL VERSULUI ROMÂNESC

Evocare inspirată din Conferința despre Eminescu ținută de Arghezi în anul 1943.

Pentru o promptă reflectare a fenomenului literar contemporan, rugăm editurile și autorii să ne înlesnească accesul la noile apariții prin trimiterea la redacție a unor exemplare de semnal. Aceeași rugăminte, confracților noștri de la revistele de cultură.

Redacția

NOUȚĂȚI ÎN LIBRĂRII

Totdeauna sfîrșitul de an a însemnat și un vîrf al producției editoriale. Nici anul acesta nu face excepție de la regulă, înregistrîndu-se, în această perioadă, o avalanșă de apariții editoriale, care acoperă toate genurile de literatură. Ponderea o deține - evident - literatura beletristică, dar nu sunt neglijate nici lucrările științifice sau tehnice, de artă sau de sport-turism, lingvistice sau de învățare a limbilor străine.

Intrucît în două numere anterioare (15,16) ale revistei s-au acordat spații ample consemnării bibliografice a unor lucrări recent apărute, în acest număr încercăm o întregire a acestor informații prin consemnarea de noi titluri ce sînt, în librării, interesul publicului.

- George Călinescu - *Cronici literare și recenzii* (1927-1932) vol. I, Editura Minerva, 88 de lei.
- X X X - *Simion Florea Marian și corespondenții săi*, Seria documente literare, Editura Minerva, 98 de lei
- Radu Niculescu - *Folclorul. Sens. Valoare*, Editura Minerva, 96 de lei
- Mircea Eliade - *Maitreyi*, Editura Minerva, 84 de lei
- Liviu Rebreanu - *Gorila*, Editura Eden, 160 de lei
- Ionel Teodorescu - *Arca lui Noe*, Editura Albatros, 150 de lei
- Gabriel Gafița - *Martiriu parțial*, Editura Cartea Românească, 168 de lei
- Ion Vlad - *Lectura prozei*, Editura Cartea Românească, 70 de lei
- Maurice Baring - *Leagănul pisicii*, Editura Capitolu, 280 de lei
- John Carling - *Cetatea blestemată*, Asociația "Prietenii cărții", 100 de lei
- Henri Charrière - *Papillon* (ediție integrală), Editura Artemis, 245 de lei (continuare de tiraj)
- Lloyd C. Douglas - *Steaua magilor*, Editura Condor, 125 de lei
- Jean Joubert - *Omul de nisip*, Editura Orion, Colecția "Continente", 70 de lei
- Henryk Sienkiewicz - *Cavalerii crucii*, volumele I-II, Editura Anaith, 250 de lei
- E.M. de Vogüé - *Jean d'Agrève*, Editura Agora-Iasi, 70 de lei

Marian BĂLĂȚICĂ

Literatorul

Săptămînal de literatură și artă editat de
MINISTERUL CULTURII

Anul II, nr. 1(18)/ 1992

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUȘ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacțional

Lucian Chișu
(redactor șef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor,
Dumitru Nicu,
Valerian Sava,
Marin Stoian
(secretar general de redacție)

Adresa redacției:

București, Piața Presei
Libere nr. 1,
cod 71341,
tel. 17.10.23; 17.60.10,
int. 2243, 2248,
căsuța poștală 33-20.

Administrația:

Direcția Pentru Presă,
Publicitate și
Tipărituri, Piața
Presei Libere nr. 1,
sector 1, București

Anunțăm cititorii
noștri că
abonamentele la
revista

"LITERATORUL" se
fac la oficiile poștale,
factorii poștali și
difuzorii voluntari din
întreprinderi și
instituții

Publicația este înscrisă
în Catalogul de presă
Rodipet la poziția 43

Tehnoredactare
computerizată

JORDAN ml

Carmen Murgășanu
Gabriel Murgășanu

Tiparul executat la
TIPOREX
București

Difuzorii particulari din Capitală și provincie, care doresc să distribuie revista *Literatorul*, sînt rugați să ia legătura cu redacția la telefonul (90) 17.10.23.

De asemenea, cititorii care vor să se aboneze la *Literatorul* și întîmpină greutăți la oficiile poștale (așa cum sîntem informați) se pot abona prin redacție, expedind pe adresa noastră (din caseta redacțională) echivalentul sumelor, după cum urmează: 117 lei pentru 3 luni, 234 lei (6 luni) și 468 lei pentru un an. Rugăm ca scrisorile (cu confirmare de primire) sau mandatele poștale să fie scrise citeț.

Literatorul

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

PETRU DUMITRIU (I)

Apariția micului roman *Proprietatea și posesiunea*¹⁾ readuce în discuție numele lui Petru Dumitriu, unul din marii prozatori români postbelici. Debutând în 1947 cu *Euridice*, povestiri în stil mitic și eseistic, el a slujit în deceniul al VI-lea realismul socialist (*Drum fără pulbere, Pasărea furtunii*) și a tipărit în 1956 o carte majoră, *Cronica de familie*, care l-a impus ca prozator în manieră balzaciană, cu observația (valabilă și în cazul lui G.Călinescu) că scriitorul are conștiința critică a balzacianismului. Folosește procedeele narațiunii auctoriale, dar are și o discretă detașare față de ele (accentul pus, de pildă, pe realismul caricatural). Fixându-și un stil epic, scriitorul începe numaidecât o vastă serie de *Biografii contemporane* din care publică în revistele literare ale epocii (îndeosebi în *Steaua* și *Viața Românească*) un număr de narațiuni arborescente, cu portrete admirabile și comentarii în sensul ideologiei oficiale. Ele ar trebui rediplayate așa cum sînt pentru a ne face o idee mai clară despre proza românească din obsedantul deceniu și pentru a avea, se înțelege, o imagine exactă asupra evoluției lui Petru Dumitriu, un scriitor cu un destin tragic. Tocmai am citit confesiunile sale (*Au Dieu inconnu, Zéro ou le point de départ, Je n'ai d'autre bonheur que Toi*) și îmi dau seama ce-a reprezentat pentru tânărul scriitor contractul cu ceea ce el numește *socialismul tătărăsc*...

În 1960 Petru Dumitriu pleacă în exil și, luînd-o de la zero, scrie articole și eseuri în limba germană și opere de ficțiune în limba franceză. Este publicat de o editură bună (Seuil), are succes (*Rendez-vous au jugement dernier*, 1961, *Incognito*, 1962...), dar nu pe măsura talentului său. Din autobiografia lui spirituală deduc că a trecut printr-o gravă criză morală și intelectuală și că a fost de trei ori pe pragul sinuciderii. Exilul îl marginalizează, plața occidentală nu-l acceptă și, în solitudine și disperare, el caută un sprijin și descoperă prietenia umană și grația divină. Wittgenstein îl conduce de la gîndirea logico-matematică la rugăciune. Nu vrea dovezi pentru a crede în existența lui Dumnezeu, vrea doar să înțeleagă sensul lumii și, biziindu-se tot pe Wittgenstein, ajunge la concluzia că sensul lumii este în afara de lume... Reflecțiile, surprinzătoare, profunde, de o mare sinceritate, arată un intelectual complex care trece

prin două sisteme sociale și are sentimentul ratării...

Revenind la *Proprietate și posesiune* trebuie spus că narațiunea face parte din seria *Biografiilor contemporane* și că jumătate a fost deja publicată în *Viața Românească* din 1960 cu puțin timp înainte ca autorul să fugă în Occident. Geo Șerban, care a păstrat manuscrisul integral, lămurește în prefața volumului de acum împrejurările și reproduce din *Steaua* (nr.2, 1958) un fragment din *Nexus*, textul care justifică formula epică a *biografiilor*... Nu este o mare filosofie aici, e doar un pretext bine ales ("întreținerile, aplicările, contopirile, despicările, anastomozele, joncțiunile și destrămările și mai ales punctele de interferență: asta e ce simt împrejurul meu, în prezent, în trecut, în viitor, în imensa țesătură a vieții") pentru a face o cronică amplă a lumii românești. Este limpede că *Biografiile contemporane* continuă *Cronica de familie* și că, puse cap la cap, ele acoperă un veac din viața societății noastre. Este, cu adevărat, cel mai ambițios proiect balzacian din literatura română. Cînd vom avea la îndemînă toate textele ne vom putea face o idee exactă despre valoarea lor estetică.

Să vedem, deocamdată, ce ne spune azi, după 30 de ani de cînd a fost scris, acest mic roman, probabil neîncheiat. Subtitlul ne avertizează că-i vorba de *Partea I din Memoriile lui Erasmus Ionescu*. Editorul (autorul) precizează într-o notă, la început, că memoriile sînt incomplete și că numai cinci sau șase fragmente s-au păstrat după o catastrofă în care au pierit și manuscritele și cel care le-a scris... Nu știm despre ce catastrofă este vorba (războiul?, împrejurările postbelice?), dar reținem o primă caracterizare a naratorului: "acest ins extraordinar [...], personajul contradictoriu, aproape de neînțeles", cu rol aparent obscur în povestire. Asemenea note apar și în alte momente în textul epic. Ele încearcă să amendeze la subsol ceea ce personajele declară la etajul paginii. Mai mult ca sigur că ele au fost introduse de autor, la sugestia cenzurii, pentru a-și salva narațiunea. O mică strategie pe care prozatorii, aflați sub vremi teribile, o folosesc pentru a face să treacă nuanțele delicate ale operei. Nu-i putem, desigur, lăuda pentru concesii lor, dar nici nu trebuie să arătăm, azi, aroganța noastră intrasigentă față de întâmplări, în fond, atît de tragice. Mai ales că

judecătorii literarii au făcut, și ei, destule compromisuri...

E vorba, dar, în *Proprietate și posesiunea* de memoriile unui narator (Erasmus Ionescu) născut în 1922, în orașulul N., aflat pe malul Dunării. Ficțiune epică știută din romanul realist al secolului trecut. O istorie văzută de un martor obiectiv, informat, nu cu totul în afara intrigii (participă și el ca personaj la desfășurarea evenimentelor), dar nici, propriu-zis, în centrul lor. Poziție favorabilă pentru un martor care observă și relatează o istorie de familie. El explică în acest fel demersul și stilul memoriilor: "Nu voi povesti tot ce știu, ci numai ce mi se pare că merită spus; ce are în ochii mei importanță și semnificație. Nu voi povesti lucrurile așa cum le-am aflat, așa cum le-am dedus, ci de-a rîndul, spre a nu îngreuna citirea acestor Memorii. Ajunge că le scriu, ca să apară după moartea mea: mai mult n-am nevoie să mă apăr, prin scriere citrată, enigme sau simboluri; de asemenea voi evita orice artificii din cele folosite de literații veacului; nefiind unul din ei, și vînd nu să fac operă de artă, ci să comunic experiența mea, mă voi limita la o narațiune cit se va putea de limpede, care să fie totodată cît se va putea de evocatoare; și atîta tot. Nu voi scrie nimic din ce mi se va părea neimportant, și tot ce voi scrie, va fi scris fiindcă mi se va fi părut necesar pentru ca acel ce-mi va citi Memoriile să înțeleagă ce-am înțeles și eu." Se poate înțelege de aici că martorul (naratorul) își pune problema scriiturii (claritate, respingerea limbajului încălțat, simbolic, obsesia obiectivității), dar nu în sensul noului roman, ci în limitele și cu ficțiunile convenției clasice. Erasmus Ionescu începe să-și scrie memoriile la 40 de ani, după douăzeci de ani, cu aproximație, de la desfășurarea evenimentelor (1940-1944). Ele formează, repet, un roman de familie în stilul vechiului realism, dar cu sugestii și mici eseuri în interiorul narațiunii care dovedesc lecturi bune din romanul post-proustian.

Roman în primul rînd social (destinul unei familii înstărite în timpul războiului) și roman psihologic, cu o problematică gidiană. Este prezentată, întîi, familia (tatăl, mama, ascendenții, funcțiile sociale, bolile, frații) și împrejurările care determină destinul ei. Erasmus are trei frați (Sebastian, Filip, Cristian) și o soră (Valentina) despre care vine vorba de cîteva ori în desfășurarea

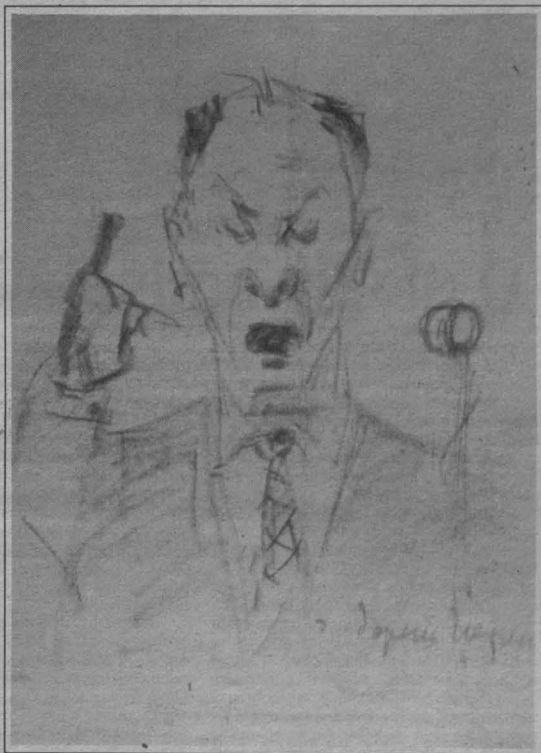
Riri MANOR (Israel)

Cea mai frumoasă...

Cea mai frumoasă
Parte
A corpului
Este
Mișcarea

Am tot ce-mi trebuie

Am tot ce-mi trebuie ca să trăiesc
Am tot ce-mi trebuie ca să mor
Compun ferparul vieții mele
Și curriculum morții

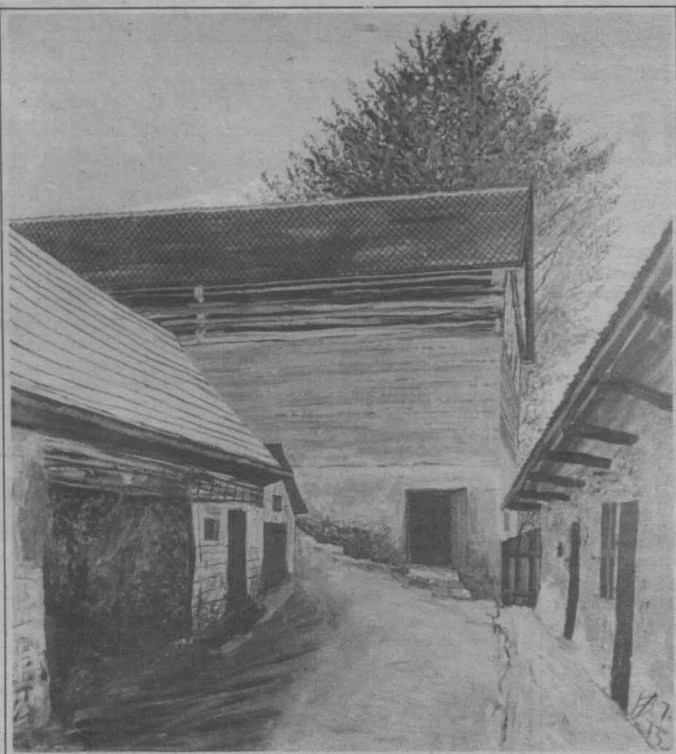

Ion POPESCU-NEGREN: Petru Comarnescu

intrigii, dar nu apare propriu-zis în carte. Se remarcă, de la început, obiectivitatea naratorului din romanul secolului XIX. Portretele sînt exacte și severe, foarte reușite epic, cu detalii care exprimă caracterul individului. Tatăl, magistrat, om scurt, pătrât, congestionat, mîncîncă mult și urît (amănuntele dau o sugestie despre originea modestă a personajului) este dominat de soție și exprimă, prin toată ființa sa, o mediocritate barocă. Nu se știe cu exactitate dacă este senil sau numai bleg. Tace încăpățînat și solemn cînd soția, descendentă dintr-o familie de aristocrați scăpătați, îl jignește în fața copiilor: "tata, mîncîncă ca un rîmător". Mama, "mare, pieptoașă, cu nasul coroiat, figură sculpturală și galbenă și o privire rea și neagră", este încă frumoasă, are un "grand air" teatral și vrea să stăpînească în

chip absolut asupra copiilor săi. Aceștia sînt, în mentalitatea de mare doamnă de provincie, proprietatea și posesiunea ei. De aici vine titlul romanului. Femeia este cultă, citește pe Freud (iată o lectură nouă în romanul românesc, dacă ținem seama de epoca în care Petru Dumitriu scrie aceste *biografii*) și trăiește în modul cel mai pasional un conflict de tip freudian. Este aspectul, poate, cel mai interesant al cărții: relațiile ambigue dintre mamă și fiu intră în narațiune și constituie obiect de analiză epică. Petru Dumitriu o face cu inteligență și profunzime psihologică, atent să nu persifleze abisurile ființei...

¹⁾ Editura Dacia, ediție îngrijită și prefață de Geo Șerban.

Horia BERNEA: Curte

O elegie eminesciană

Primele tipare ale elegiei *Din valurile vremii* datează din anul 1878 iar ultimele din 1880. Sunt nu mai puțin de opt versuri și ceea ce ne apare interesant (situația e asemănătoare cu a altor poezii) e faptul că primul tipar (*Ms. 2261, f. 278*) cuprinde în nuce, ca spirit și formă, ceea ce va fi chiar textul ultim, acela ales de Maiorescu și publicat în ediția de *Poezii*, apărută în decembrie 1883.

Poezia este o expresie dramatică (de fapt, tragică în cele din urmă) a separării de trecut. Absența iubirii este resimțită ca o primejdie fatală. Femeia iubită, devenită o făptură mitică, se află ascunsă în "valurile vremii". În imaginația poetului, cristalizată într-o lirică suavă, cu un ton evocator ce convertește suferința cotidiană în muzică și undire liniștitoare, frumusețea femeii pierdute este o expresie a divinității, nu numai ca înfățișare fizică (pletele blonde, "bălaie", simbolizează senzualitatea), dar în primul rând spirituală. Ea a devenit de mult o expresie a omeneșului proiectat în spațiul cosmic și, totodată, un agent cosmic răscălit printre figurile muritoare ale pămintenilor: "Femeie între stele și stea între femei". Ea îi apare, de fapt, ca o figură intangibilă ("un *Inger scump*"), și poetul, în dorința irepresibilă de a participa la divin, vrea să și-o apropie din nou, să revină viața trecută.

Este în prima strofă a acestei elegii o adevărată magie evocatoră. Aici, femeia, deși apare cu semne ale omeneșului și contururi ale cosmicului, nu este o prezență, ci dimpotrivă, o absență, evocată într-o viziune lirică tensionată și enigmatică totodată, în care descifrăm ca simbol dominant *ochiul* (ochii, scrie Eminescu într-o altă poezie, sunt "iscoditori firii"). Cum iubirea, după Platon, "dorește cu lăcomie lucrurile frumoase", "ochii fericiți" ("în ochii fericiți mă uit pierdut și plîng") devin semnul unei femei celeste, conștiința de sine a comuniunii cu fantasma pierdută în "valurile vremii". Situația duce cu gândul la ideea lui Baudelaire că *ochiul* (femeii iubite) e o "fereastră deschisă spre infinit".

Inclinația spre expansiunea sentimentului, marcată de un gest romantic tipic - "Cu sărutări aprinse suflarea să-ți-o nec" - se frînge brusc. "Mina înguroasă" a iubitei e semnul iernii, al desprinderii de sensibili și senzualitate, e un obiect înghețat, simbol al morții apropiate. Omul nu mai este "un chip alievei", ceea ce a rămas din făptura ei divină e o "umbră" ce se "pierde în negurile reci", e un fum ce se destramă. Dintr-un "centru al lumii", cum îi apărea în romanul poetic *Geniu pustiu*, femeia a devenit o umbră. Conștiința dobîndită acum este aceea a unei absențe totale.

Ultima strofă e materializarea unui adevărat

șoc și acesta se traduce, la nivelul limbajului poetic, printr-o negație categorică - "Din valurile vremii nu pot să te cuprind" - echivalentă cu o prăbușire și cu o deșeptare din "trista amintire a visului trumos".

Dacă primele fragmente se înscriu, prin fraza poetică legănătoare, în sfera sentimentului trăit, fiind specific romantice, ultima strofă se așază într-o perspectivă estetică nouă, situată dincolo de romantism. Mișcarea interioară a eului duce la o rupere dramatică de trecut, imaginat ca un paradis pierdut. Continuitatea cu trecutul nu mai este posibilă nici în planul trăirilor interioare, retrospectiv.

Gestul ultim ("De mă găsesc iar singur cu brațele în jos/ În trista amintire a visului trumos...") este acela al înfrîngerii. Renașterea eului poetic prin eros nu mai este posibilă. "Valurile vremii" în care, o clipă, mai plutea umbra aeriană a iubitei, simbolizează noaptea interioară în care se scufundă încet ființa dezamăgită a poetului. Dintr-un gest romantic tipic, de rugă în fața imaginii aeriene a iubitei, Eminescu scoate, prin transpunerea durerii în planul conștiinței, o dramă gravă a lucidității. Însingurarea devine ultimul zid al rezistenței în fața "valurilor vremii" (în alte texte "valurile vieții"). Acestea sugerează *măcinarea, degradarea*, în cele din urmă pierrea, scufundarea în valurile oceanului cosmic.

În cursul lui fără sfîrșit, timpul ruinează totul (cf. *Melancolie*), idealurile și iluziile se sparg în vămile dure ale vieții. Trecerea timpului e un semn al morții. "Valurile vremii" sugerează, în cele din urmă, uzura căreia a fost supusă, de forțele destinului, și iubita poetului. Gestul disperat de a cuprinde din "valurile vremii" este sortit eșecului total. Timpul este mai puternic decît idealurile poetului.

Mihai DRĂGAN

AI. ANDRIȚOIU

Plecare

Vorbește-mi rece ca-ntr-un timp cu
ne-a-
Ca de pe-o stea vorbește-mi, stîns, în
șoapte
Căci în curînd, umbrît, eu voi intra
în rîndul de noapte.

Un destin tragic: I.G.DUCA

În 29 decembrie 1933, cînd este ucis cu cinci focuri de revolver pe peronul gării din Sinaia, I.G.Duca împlinise de curînd 54 de ani și era, din 14 noiembrie, prim-ministru al României. Căzuse, notează în "cronica" sa Grigore Gafencu (v. "Însemnări politice", Humanitas, 1991, p.307 și urm.) "unul dintre prea puținele noastre elemente distinse, civilizate și bine pregătite din lumea politică", iar prelucrarea puterii, aflăm din aceeași sursă, se făcuse într-un moment cînd destinele țării erau hotărîte "de interese de afaceri, planuri machiavești de politică văzute numai prin prisma personală". Să adăugăm orientarea tot mai accentuată spre dictatură a Regelui Carol al II-lea și poziția Franței, care căuta (fără să treacă, pînă la intrarea tancurilor germane pe propriul teritoriu, de pura demagogie diplomatică) să împiedice alunecarea României, în eventualitatea aducerii la putere a Gărzii de Fier, în sfera de influență germană, și ne va fi limpede că, pînă la urmă, castanele trebuiau scoase din foc cu mina cuiva. Cel sacrificat va fi, ca și în alte împrejurări, numărul unu al momentului politic. În aceste condiții, I.G.Duca n-a avut, de fapt, de ales: preluînd guvernarea în situație de criză, este obligat - împotriva propriilor judecăți politice, manifestate ca atare în ședința decisivă a Consiliului de Miniștri - să dizolve mișcarea gardistă, deși știa că va rămîne singur în fața dorinței de război a membrilor acesteia. Ceilalți, Regele, care refuză semnarea decretului de dizolvare, Maniu, retras cu eternul său anticarism la Bădăcin, Titulescu, plecat cu diplomație la St.Moritz imediat după semnare, s-au spălat, fiecare în felul său, pe mâini. Și vor mai plăti pentru aceeași incapacitate/imposibilitate de a lucra cu jumătăți de măsură Armand Călinescu, lorga... Merita dizolvarea (necesară) a Gărzii de Fier un asemenea preț (inevitabil)? Grigore Gafencu, care știa să despice firul în patru, susține că nu: "o mișcare naționalistă, oricît de înrudită ar fi, prin metodele ei, cu mișcări similare din Germania și din Italia, nu urmărește, și nu poate urmări pînă la sfîrșit, decît interesele naționale ale țării în care dăinuiește. Gardismul, ori e o mișcare subversivă, subvenționată de nemți și urmărit de teluri nemțești - dar atunci nu poate răscoli masele românești și rămîne o mișcare de suprafață, puțin primejdioasă, și de care nimeni nu se poate teme -, ori e o mișcare curat națională și atunci, pe măsură ce se adîncește, pierde orice legătură cu mișcări asemănătoare străine și își întărește caracterul național de sine stătător".

Bineînțeles, analiza aceasta se făcea din punctul de vedere al unei vieți politice bazată pe temeuri de normalitate, chiar dacă la orizont se formaseră norii viitoarelor dictaturi. Și oare rămînînd în viață, ar fi putut o personalitate de talia lui I.G.Duca să schimbe ceva, din ceea ce avea să urmeze? Acum știm că nu. Politica românească începuse deja să nu se mai facă la București, ceea ce va fi neapărat, dacă nu cumva mai tîrziu încă.

Acest destin de excepție, care a fost I.G.Duca, s-a manifestat inițial ca un analist politic lucid, dublat de un memorialist fin și plin de har, *îndrăgostit* întotdeauna de "amintirile" sale, indiferent dacă-i vorba de foști maeștri sau de foști adversari. Dovada acestor calități o aduce a cincea ediție a volumului *PORTRETE ȘI AMINTIRI* (Humanitas, 1990), adăugată față de edițiile anterioare cu un text - "În loc de prefață" - scris de George Călinescu la puțin timp după asasinat, în 14 ianuarie 1934: *I.G.Duca scriitor*, precum și cu o cronologie redactată de reputatul specialist care este dl. Stelian Neagose. Cum selecția "portretelor" a fost făcută chiar de autor, pe baza unor texte

publicate între 1918-1932, într-un moment cînd acesta devenise președinte al mișcării liberale, am putea ușor să-i punem fair-playul pe seama unor considerente conjuncturale. De fapt, dacă-i vorba de diplomație, aceasta este, în cazul de față, a memoriei înseși, de așteptat la un om de asemenea distincție și civilitate, al cărui discurs memorialistic se produce prin declanșare afectivă. Citez din necrologul închinat lui Take Ionescu în iunie 1922: "I-am fost întotdeauna un adversar hotărît. Nu am împărțit credințele, nu am aprobat procedeele lui politice. Am prețuit multe din cîte el disprețuia și am disprețuit prea multe din cîte el prețuia. Prin urmare nu înțeleg azi să am nici inconsecvența de a-mi retracta și nici funerară ipocizie de a-mi preface critica în apologie. Dar în fata morții lui nu mă pot stăpîni să resimt o adîncă înfrîngere. Cu el dispărea un întreg capitol din viața României contemporane". Nouă ani mai tîrziu își va reaminti cu evlavie cîteva revelatoare gesturi de omenie, între care (indirect, pro domo) necrologul făcut de Take Ionescu fostului său adversar, G.Panu. Astfel că între portretul conservatorului Take Ionescu și cel al liberalului Ion C.Brătianu nu există diferență de afectivitate, ceea ce denotă că autorul lucra ca o pastă indiferentă la culoarea politică. Și mă gîndesc fără să vreau la ce ne-ar fi dat să citim dacă, prin absurd, polițienii de astăzi s-ar apuca să scrie unii despre alții așa cum vorbesc. Evident, experiența celei mai drepte dintre lumi și a urii de clasă este greu de învins.

Două figuri rețin cu obstinație atenția portretistului: Ion C.Brătianu și Ion I.C.Brătianu, tatăl și fiul, cel care pierde la Berlin, în 1887, pacea unui război ciștigat și cel care ciștigă la Paris, în 1920, pacea unui război în care teritoriul românesc fusese aproape integral ocupat de inamic. Altfel spus, întemeietorii celor două Români: Mică și Mare. Primul refuză compensații teritoriale în schimbul Basarabiei, al doilea refuză cedarea Banatului, aplicînd fiecare diata nescrisă a lui Grigore Ghica al IV-lea, cel care cu un secol înainte preferase să-și piardă tronul și capul decît să vîndă Austriei suveranitatea de români din Bucovina. Iată, parcă scos din letopiseți, portretul lui Ion C.Brătianu: "Ca înfățișare fizică-un fermecător. Mic de statură, sprinten în mișcări, figură deschisă, simpatice, un cap minunat, cu părul creț, albit în cîteva zile la 1887 în urma emoțiilor pe care i le-a pricinuit trecerea peste Dunăre a oștilor noastre. Doi ochi de vioiciune neobișnuiți, pătrunzători, și cu toate acestea plini de bunătate și îngăduință. Aftil, gumeț, incapabil să jignească, știind să facă în ceasul convenit gestul care nu se uită, fără nici un fel de micimi, fără ambiții, fără cleveții, fără invidii, fără fătărnicii, dezinteresat pînă la uitarea de sine, sincer cu prietenii, leal cu adversarii, urmărit pururea ideii generale, nicodată preocupări personale". Iar pe reversul medalionului, autorul nu uită să ne spună că personajul acesta mai fascinant decît propria sa legendă a murit "sărac, hult și părăsit de prieteni, urmărit de gloantele atentatorilor politici". Fără să evite cu orice preț cuvintele mari, mai ales că *femeie* îngăduie, I.G.Duca reține totdeauna amănuntul revelatoriu, reușind să-și cucerească lectorul chiar și după zecezeci de ani. Despre Ion I.C.Brătianu aflăm, bunăoară, că-i plăcea să stea mai tot timpul "prăvălit într-un fotoliu sau întins pe o canapea; și cum se mai știa că se culcă devreme și obișnuia să se odihnească după masă, ușor s-a dedus că Brătianu este de-o inactivitate regretabilă și de-o indolență incorrigibilă". Cum zeul nu putea fi descris, I.G.Duca ne introduce în intimitatea lui, ca să ne convingă că istoria nu se face numai în gura mare sau în goana calului. Omul acesta, care făcuse România Mare și care într-un moment de grea răscruce este surprins "clădind monede antice cu o mîină aristocratică și indiferentă", regleta că politica l-a smuls adevăratei sale pasiuni, cea de istoric. Așa a vrut, pensemne, destul ca monarhia de împrumut să fie așezată în România nu prin grație divină, ci prin voința dinastiei Brătianu. Cea mai presus de orice coroană.

Dincolo de valoarea literară, inevitabilă la un rafinat ca I.G.Duca, portretele și amintirile fostului prim ministru al României alcătuiesc, de fapt, un manual practic și încă foarte actual de politică. De aceea nici nu voi mișca toate pinzele din loc. Într-o galerie se intră de obicei pe cont propriu.

Nicolae DIACONU

RĂZLETE

Marin SORESCU

FLAUBERT
ȘI PATIMA
SCRISULUI

"Existența mea
e plată ca masa de lucru și nemișcată ca ea."

Despre scriitor, reprezentantul unei categorii sociale, cum era în vechime aceea a scribului, fiecare își formează o părere a sa, în funcție de cultură, de gust, de modă, de timp. Părere cu atât mai categorică și mai greu de schimbat cu cât cunoștințele sînt mai reduse. Există, de la un secol la altul, portrete robot ale oamenilor de litere, pe care cititorii le au în minte ori de câte ori vin în atingere cu noțiunea. Acestea sînt formate de obicei din frînturi de viață romanțată, zvonuri, profesii de credință și legende. Fiecare breaslă își are pozeurii săi - care "își pun genul în viață și doar talentul în operă", și uneori nici măcar talentul, ci ratarea în operă. (Ratații fiind, ca personaje, mult mai interesați, am mai spus-o). Dar și geniiilor le place poza. Byron, tîrînd al său picior, schiopătînd spre moartea care-l aștepta la Missolonghi, a contribuit la formarea imaginii poetului damnat, bîntuit de spleen și de ete.

Clișee sau "poezie și adevăr", cum spunea Goethe. Îmi sînt mai simpatici scriitorii pur și simpli, care n-au timp de poză, a căror biografie e absorbită pînă la ultima picătură de sînge de operă. Cei netipici.

Aș vrea să poposim puțin în oaza de conștiință numită Flaubert. Autorul poate cel mai apropiat de tipul ideal al artistului, cel care n-are altă carte de vizită decît cărțile sale. Cititorul român beneficiază, de vreo cîțiva ani, de o amplă culegere din *correspondența*

clasicului francez, într-o excelentă traducere (Liliana Alexandrescu Pavlovici), cu note și comentarii docte și subtile, datorate Irinei Mavrodin.

Într-în laboratorul intim al unui - caz e puțin spus - monstru al ideii de scris.

Cu această cronică, urmăresc două scopuri: să-i îndemn pe scriitori să compună scrisori, să lucreze deci serios la volumul de "Correspondență" al operei lor și să nu mai înnebunească lumea cu telefoane - care nu rămîn decît în memoria benzii de magnetofon - și, doi, să scot din capul unora falsa idee că scrisul ar fi ceva ușor, nici măcar o profesie, nici măcar un meșteșug.

Scribul utiliza tăblița cerată, scriitorul scrijelează pe podul palmei, încercînd să-și descifreze liniile și linia norocului. De-ar fi podul palmei noastre întins cît podușul Tibetului, la fel de zbîrcit și de uscat, și nu ne-am rătăci, poate, mai puțin decît în petecul de viață, care ține loc de hirtie.

"Am să fac ceva frumos, chiar de-ar fi să mă spetesc". N-am mai auzit de mult pe cineva pîngindu-se că i-ar lipsi, doamne ferește, talentul, sau că n-a reușit să prindă o idee. S-a umplut piața literară (mondială) de maldare de opere, calde și imperfecte și autorii așteaptă nerăbdători să li se certifice genul. Secolul trecut era mai exigent cu artiștii.

Citesc uluit *correspondența*. N-a fost destinată publicării. Forța de mărturie a formării și întemeierii unei conștiințe

Ion GHEORGHIU: Nud culcat

literare este cu atât mai mare.

Flaubert trăia procesul scrisului, ca un microbist (spre a vorbi cu termeni din secolul nostru). Foaia de hirtie era staționul pe care se mișca echipa de idei și el, urmărindu-le lupta, se bîlșia pe scaun, dădea din picioare, striga. Participa "obiectiv", cu toată subiectivitatea inflamată. "Am răgușit de atîta strigăt toată seara, în timpul scrisului, după obiceiul meu exagerat", nota undeva. Și mai încolo: "Să nu se spună că nu fac mișcare".

Scria într-adevăr numai cărți care îl speteau. "Cartea asta mă spetește". Nu se apuca de lucruri ușoare. "M-am înhamat la Cartagina". "Eu sînt ca Egiptul: îmi trebuie, ca să trăiesc, periodică inundație a stilului. Cînd îmi lipsește, sînt redus la neant, ca și cum toate izvoarele fecunde ar fi intrat în pămînt, nu știu unde și sînt trecîndu-mi pe deasupra nenumărate aridități care îmi suflă în obraz deznădejdea".

Sînt gînduri de noapte. Opera are amprenta insomniilor; luciditate, frăgezime, senzația de infinit. "Scriu așa cum se cîntă la vioară, fără alt scop decît să mă distrez și mi se întîmplă să compun *bucăți* care nu folosesc la nimic în ansamblul operei, și pe care le scot după aceea. Cu

o asemenea metodă și cu un subiect dificil, un volum de o sută de pagini îmi poate lua zece ani. Acesta e adevărul. Existența mea e plată ca masa de lucru și nemișcată ca ea". Scrisul e ceva vital care, paradoxal, îl ajută "să nu trăiască", hrînindu-i un fel de lășitate în fața vieții: "ca să nu trăiesc, mă cufund în artă ca un disperat, mă îmbăt cu cerneală ca alții cu vin. Dar e atît de greu să scriu, încît uneori sînt zdrobit de oboseală". Pacientul, ca să zic așa, acuză foarte des simptome de epuizare. Revin cuvintele "sleit de oboseală", "îmi vine să vomit de atîta muncă" etc. Într-o scrisoare întîlnim ideea că talentul se transmite "prin infuzare și trebuie să trăiești într-un mediu nobil, să capeți *spiritul de societate* al maeștrilor. Nu-i rău să studiezi temeinic un geniu total diferit de cel pe care-l ai, tocmai fiindcă nu-l poți copia. La Bruyère, care e atît de uscat, mi-a folosit mai mult decît Bossuet ale cărui porniri năvalnice mi se potrivesc mai bine".

Flaubert atacă direct, cu epitețe exacte. "Bătrînul pisălog Boileau". Citează, e dolidora de citate, care cad în text firesc, ca o ploaie de vară pe cîmpie. E plin de Goethe, Shakespeare, Epictet.

Are intuiții exacte și un stil aproape aforistic. "Spiritul artistului să fie ca marea, destul de vast ca să nu i se vadă marginile, destul de pur pentru ca stelele cerului să se ogîndească în el pînă la fund". Toată această *correspondență* - aproape că nu mai contează cui sînt adresate scrisorile așternute pe hîrtie febril, noaptea tîrziu, pline de o vervă ce parcă sporește cu cît ora e mai înaintată - este un elogiu extraordinar adus scrisului, chiar din măruntaiele iadului. Scrisul ca ogîndă a spiritului, ceva foarte înalt, spre care trebuie să năzuiești toată viața. Cei care vor să afle cîte ceva din secretele creației, se pot adresa lui Flaubert cu cea mai mare încredere. Vor fi uimiți să descopere că în spatele miracolului se află o muncă de ocnă. Afli o multime de lucruri. Pentru a scrie un bun pamflet, de exemplu, trebuie să nu te grăbești, "trebuie să dai timp miniei să se răcorească". "Ce am citit din pamflet nu m-a entuziasmat: injurii grosolane și o grămadă de lipituri de stil. N-a dat timp miniei să se răcorească. Nu se scrie cu

inima, ci și cu capul, și oricît de înzestrat ai fi e întotdeauna nevoie de vechea concentrare care dă forța gîndirii și relief cuvîntului". Potrivirea dintre forța gîndirii și relieful cuvîntului - cred că aici stă marea izbîndă. Dar cît chin pentru a ajunge aici! Înainte de a vorbi însă de chinul propriei opere, să "frunzărîm" opiniile despre ceilalți confrăți ai lui, vii sau morți, antici sau moderni. Cu alte cuvinte *critic literar* Flaubert, care mișună peste tot în scrisori, cînd ca un drăcușor neastîmpărat, pus pe ghiduşii, cînd ca un tartor sau chiar ca talpa iadului. Iată unele reflecții: "Asemenea înși (este vorba de Shakespeare - n.n.) n-au nevoie să facă stil; sînt tari în ciuda tuturor greșelilor și din pricina lor. Noi însă, mărungi, nu prețuim decît prin desăvîrșirea execuției. Hugo, în secolul nostru, o să-i infunde pe toți, deși e plin de lucruri proaste; dar ce suflă! ce suflă! Risc aici o propoziție pe care n-aș îndrăzni s-o spun nicăieri: anume că oamenii foarte mari scriu adesea foarte prost, și cu atât mai bine pentru ei. Nu la ei trebuie căutată arta forme, ci la ceilalți care vin în rîndul doi (Hortatui, La Bruyère). Trebuie să-ți știi maeștrii pe dinafară, să-i idolatrizezi, să-ți dai silința să gîndești asemenea lor și apoi să te despați de ei pentru totdeauna. În privința instruirii tehnice, ai mai multe foloase de tras de la geniiile savante și abile". Shakespeare îl uimea și îl speria totodată: "mi se pare că dacă l-aș vedea pe Shakespeare în persoană aș muri de spaimă". Și, puțin mai sus: "născuți pentru a fi mediocri, sîntem copleșiți de spiritele sublime". Același sentiment îl încerca în fața lui Rabelais: "lata marea fîntînă a literelor franceze. Cei mai puternici de aici și-au umplut cupele. Trebuie să ne întoarcem la această vină, la robustețea *exces*. Literatura, ca și societatea, are nevoie de o țesală, să-i dea jos rîia care o mîncîncă. În mijlocul slăbiciunilor morale și ale spiritului, o dată ce toate se clatină ca niște oameni copleșiți de puteri, o dată ce e în atmosferă inimilor o ceață deasă care te împiedică să distingi liniile drepte, să iubești adevărul cu entuziasmul pe care-l are lumea pentru fantastic și, pe măsură ce alții vor coborî, noi vom urca".

Distanțe

Pînă la genunchi am intrat în mîlul
orezării,
pînă la gît,
o rază se arătase la umărul tău
și mă ținea la distanță
ca pe un cer fără pămînt.

Ți-am citit cîntecul

Aș vrea să nu te văd niciodată,
să nu mă vezi niciodată,
să nu te observ,
- ți-am citit cîntecul morții din ochi
pentru un sărut nelumesc,
- ți-am citit fericirea uitată
într-un copil cu țîmplele-nalte
și pielea prea albă
și surisul prea vag pentru vîrsta lui;
e vremea ploilor de tei,
cocorii abia s-au învățat cu aerul verii,

cerul îmi strînge inima.

Vorba ta

Cine-ar fi crezut că vorba ta
va lovi acest cîmp de ninsori
și cai înhamăți la sănii bizare,

cine-ar fi crezut
că strînjii are un rost
în această metamorfozare
de ani fulguți de priceperi infantile
și lucreferi alargați prin iesele nopții
de tauri cu cornul de foc
și de femei dezbrăcate,
cu ochi
de nesomn și fum de țigară?!

Oprîți tîgrul, a trecut
peste linia reglementară a junglei
și răcnește la noi cu nesaț
înrotit în biroul fabricii de bani.

Oprîți tîgrul, smulgeți-i dinții,
acolo și-a ascuns pămînt și chinurile serii,
smulgeți-i blana asta vîrgată de lună
- sub ea stă ascunsă puterea junglei -

Trecere

O pasăre trece între tine și el,
între tine și calul tău,
îi auzi fiitului indiferent
și zîmbești brazdei din palme,
pasărea trece între tine și el
adunînd între aripi orizonturi,
tu zîmbești brazdei din palme
înghesuită de amintiri.

Marinela PREOTEASA

INEDIT

Gr. C. MOISIL

FUNCȚIONARUL ȘTIINȚIFIC

De multă vreme mă întreb: Oare unele pagini științifice nu relevă virtuți literare? Nu întrezărim printre acest tip de texte, de mare rigoare, bijuterii literare? Oare este valabilă dihotomia netă dintre caracteristicile textului științific și cel literar? Nu apar întrepătrunderi între ele? Oare nu aflăm multe pagini scrise de savanți care să ne producă bucurie, aceea bucurie intelectuală specifică operelor literare?

Cu toată sfiala, pe care mi-o impune faptul că nu sînt nici literat, nici filolog, ci doar un mare iubitor al literaturii, aș sugera celor pricepuți să reflecteze dacă nu se cade cumva să fie incluse unele texte scrise de oameni de știință în tezaurul literaturii noastre. Iată deci apelul meu către cei pricepuți.

În sprijinul acestui apel voi încerca să argumentez, prezentînd un text inedit al matematicianului Grigore C. Moisil, de la a cărui naștere se împlinesc la 10 ianuarie 1992, 86 de ani.

Veșnic tânăr, contaminînd pe cei din jur cu dinamismul său clocotitor, îndrăgostit nedesmișcit de tot ce era nou, practicînd cu măiestrie neîntrecută paradoxul, fermecînd un public larg și eterogen prin scurtele și scilpitoare sale expuneri pline de umor, acest desăvîrșit om de știință n-ar putea fi oare admis și printre literați?

Călăuzindu-ne spre esențe, fără extravaganțele acelor scrieri care opresc atenția asupra învelișului exterior, spunînd, în chip pasionant adevăruri pe care alții nu îndrăzneau să le rostească, Grigore C. Moisil a vrîjît și ne vrăjește și azi, după nouăsprezece ani de la moarte. Mă întreb: Acest mare spirit trebuie să fie supus la ceea ce Albert Camus susținea că „vine mereu în istorie o clipă cînd cei ce afirmă că doi și cu doi fac patru sunt pedepsiți cu moartea”? Oare nu este cazul ca în anul 1992 să se infirme regula menționată mai sus? Să nu se îngăduie să fie lăsat pradă uitării, ci dimpotrivă să i se circumscrie meritele științifice și literare?

La Moisil avem senzația că poezia gravitează în jurul ideilor sale, că adevărul și frumosul se împletesc pentru desăvîrșirea științei explicată cu har literar.

Tabletele sale, fascinante miniaturi, ne încintă prin profunzimea gîndirii și rapiditatea expunerii. Nu susținea Pasternak că rapiditatea este mediul poeziei?

Eliza ROMAN

S-a vorbit în ultimele săptămîni de „funcționarul cultural”. Eu n-am prea avut de a face cu astfel de funcționari, în orice caz nu atunci cînd îmi făceam meseria de bază. Dar mă gîndesc că nu e rău să prevenim apariția unui al tip de oameni dăunători progresului: funcționarul științific.

E incontestabil că dezvoltarea științei în ultimul secol a creat anume obligații strict administrative. Într-un institut de cercetări, oamenii trebuie să-și încaseze leafia; caloriferul și ascensorul ar trebui să meargă; îngrijitorii ar trebui să măture și să steargă praful; mașina de scris are nevoie de panglică și de hîrtie; și multe, multe altele. Toate acestea cer o direcție administrativă. Asta e simplu.

Mai e nevoie și de o bibliotecă. O bibliotecă n-are însă numai rafturi, ar mai trebui să aibă și cărți. Cărțile costă bani. Nu lei, ci dolari sau ruble, franci, mărci sau șilingi. Deci ar fi nevoie de cineva care să reușească să obțină deize. Asta nu e simplu.

Buclicul e că dacă nu te ocupi de matematică, nici de critică literară, de una din acele științe pe care, ca să le practici, n-ai nevoie decît de „creion și hîrtie” (unii zic „și de cap”, alții adaugă „dacă se poate”), atunci mai ai nevoie și de aparate: de la retorte sau stetoscop pînă la microscop electronic, calculator tot electronic sau ciclotron. Astea costă mai mult; mai ai nevoie și de un întreg serviciu tehnic, cu directorul lui.

Pînă acum merge. În momentul cînd însă o cercetare costă, și unele cercetări costă foarte mult, e nevoie ca ea să fie justificată și planificată. E, deci, nevoie s-o planifice cineva și să-i socotească rentabilitatea. E nevoie să controleze cineva, îndeplinirea planului și cheltuirea fondurilor.

Evident, omul de știință, cînd face știință, n-are timp să se ocupe de aceste lucruri. El lucrează planificat, dar planul lui e la el în gînd. Dacă-l pune pe

hîrtie, nimeni, în afară de el (poate foarte intimii colaboratori ai săi), nu poate înțelege planul. Dar planul trebuie înțeles de toți cei ce „dau” banii. Deci trebuie transformat într-o operă de popularizare în care să se facă apologia unor rezultate care n-au fost încă obținute. Mici exerciții de „a vinde pielea ursului din pădure”. Ducerea mai departe a cercetării depinde de felul „convîngător” în care se cer banii.

Cel care face treaba aceasta ajunge, însă, foarte repede să creadă că el chiar „conduce” cercetarea. În momentul acela apare „funcționarul științific” de grad înalt. El are impresia că „răspunde” de cercetare; fiind numit în post de director, ajunge să se și creadă director.

Prieteneste: „Tu știi, mă, că eu conduc această instituție”. Mesianic: „Eu, care răspund de mersul acestei instituții”. Degeaba îl întrerupi: „Toți răspundem”. Nu că tu te crede; nu te-aude. Și cînd vrei să faci ceva, trebuie să mergi cu propunerea „la conducere”. Și te poartă cu vorba pînă și se scribește. Asta e funcționarul științific cu grad înalt. Nu mai dai pe la el, nici tu, nici alții. Și rămîne omul singur, de și se face uneori milă de el; nu mai e primit „inter pares”.

Dar omul nu poate rămîne singur. Și locul de prieten „are orare de vid”. Vin alții. Orice director are nevoie de directori adjuncți; cînd s-a format un colectiv de directori adjuncți, e nevoie de un prim secretar; dar acesta are un grad prea mare ca să facă „secretariat”. El nu e bun decît ca să fie în „secretele conducerii”.

Mie nu-mi pare rău că ațîția „mîncîncă o piine”; nici că se fudulesc. Rău e că se amestecă și te împiedică să faci ce trebuie. Îți mîncîncă timpul și îți pun piedici. Ridică aceste activitate la rangul de principiu; unul a spus: „știința a ajuns, azi, un lucru prea serios ca să fie lăsată în seama savanților”. Și atunci? S-o dăm pe mîna semidoctorilor, că - nu-i așa? -, cu ei ne înțelegem. Sau să dresăm

pe oamenii de știință să facă așa cum spunem noi. Noi dăm banii. Și vine și te-nvață: ca să faci matematică, să faci așa; ca să faci fizică, să faci așa. Nu-l iei în seamă: cîini latră, caravana trece.

Totuși, lucrul nu mi se pare că trebuie luat în glumă.

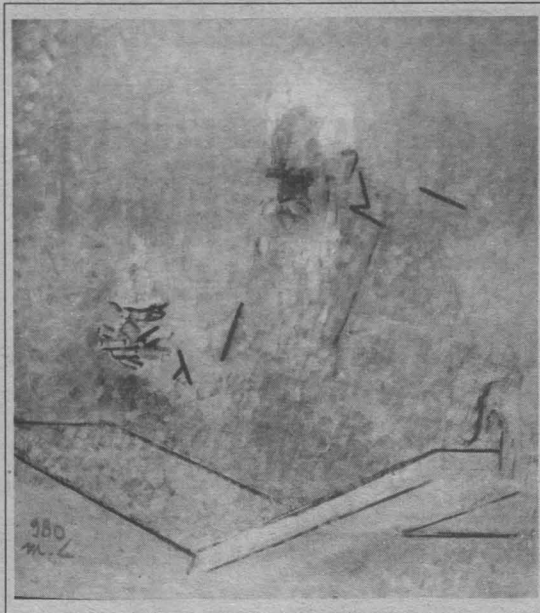
Spun unii: dezvoltarea vertiginosă a științei trebuie să conțină în ea propria ei negație; negația științei nu e neștiința, ci conducerea științei. Noi am încercat să schimbăm felul cum știința își creează prin însăși evoluția ei antiștiința: aceasta e opera funcționarului științific.

Omul de știință are nevoie de cărți, de cărți multe. Funcționarul științific nu înțelege. Omul de știință are nevoie de contacte cu alți oameni de știință. Funcționarul științific nu înțelege; el spune: cutare se plimbă prin străinătate. Uneori adaugă: și, în acest timp, n-are cine să-i facă treaba aici în țară. Profesorul X își părăsește studenții și asistenții și se plimbă prin străinătate. Nu înțelege că, pentru el, funcționarul științific, ceea ce-i plimbare, pentru țara și poporul nostru e operă de propagandă, de ridicare a prestigiului național. Funcționarul științific nu înțelege; pînă echipa de fotbal mi-a adus valută nu glumă, da' cartea lui Y n-a adus nimic.

Cînd nu înțelege, e bine, o să înțeleagă; e rău cînd înțelegerea îl înveninează.

Omul de știință are nevoie să comunice rezultatele obținute lumii întregi. Asta e meseria lui. Asta aduce țării prestigiu. Valuta nu se obține direct din descoperirile științifice. Protecția muncii științifice naționale nu se face țînd-o ascunsă. Lucrurile ascunse de mine le descoperă altul. Nu mi le fură. E mai simplu: îl vin și altcuiva prin minte. Ideile științifice nu se prea fură. Cel ce le fură trebuie să le înțeleagă. Dar, în acest caz, le descoperă el. Se fură anume procedee tehnice, asta e altceva.

Funcționarul științific nu înțelege lucrurile de acest tip. El

Marius CILIEVICI: Magnum Etymologicum Romaniae

interogatoriu luat în oglindă

cum ceri eliberarea din chip-statue cioplită în carne și fum?

și ce, crezi că sîngele este un răspuns?
că moartea e o simplă adormire pe prund?
lumea mai are de rîs trei milenii la rînd
lumea mai are de plîns lumea mai are de plîns

crezi că dacă te dezbraci de tine
-turn de pulbere neagră și rubin-
dacă plonjezi înlăuntrul-ți
ca într-un fluviu străin,
e un răspuns?

poate că somnul ne prinde într-o viață model
și ne trezim dimineața într-o altă la fel

poate că Dumnezeu ne mută pe nesimțite
din buzunarul lui stîng în cel drept

crezi că minte doar cel care minte?
spune drept,
crezi că salvarea e doar în cuvinte?

hic et nunc

Aici stă toată puterea popoarelor
în această a opuselor cumetrie
despre virginitatea izvoarelor
doar frunzele salciei depun mărturie

despre zbaterea dintre carne și gînd
despre fulger și unda domoală
despre a fost ce a devenit în curînd
numai ființa poate da socoteală

aici e lupta cu sine a eului
aici evidența este nimic
aici e scîrba de sine a zeului
și narcisismul insului mic

aici e lupta cu sine a eului
aici cîlimneștră își este oroste
aici e scîrba de sine a zeului
aici lumea plînsului este
aici lumea plînsului este

Ion MUNTEANU

la măsuri generale și împiedică, prin astfel de măsuri, ca o lucrare românească să fie cunoscută ca atare în lumea științifică străină. Lui îi e indiferent. El ce pierde?

Omul de știință se specializează; asta nu înseamnă că știe ce știe într-un domeniu din ce în ce mai restrîns; un specialist nu e caracterizat prin ce nu știe ci prin cît de bine știe lucrul pe care îl știe.

Funcționarul științific știe să vorbească despre. El știe să

gîndească fără conținut. Pentru el creația științifică e strînsă în anume planuri, anume scheme, anume organizație, posturi, buget; trebuie să avem 5 cercetători stagieri pentru fiecare cercetător principal; 50% din personal e încadrat la mediu, 25% în... și așa mai departe.

Funcționarul științific e cel care crede că știința s-a născut înaintea științei.

Scăpăm noi de el sau scapă el de noi?

GRAFITI

Gheorghe TOMOZEI

EMINESCU
ÎN EFIGII MEDALISTICE

Eminescu în documente de metal" e o carte cu titlu insolit (și cumva... metalic) pe care doi reputați numismați ne-o propun în preajma acestui lanuar eminescian alături de sărac în documente de... hirtie.

Autorii ei, Maria Dogaru și Ioan Dogaru, au urmărit, prin timp, efigiile Luceafărului" din 1889 până azi, descriindu-le cu exactitate științifică și ajutându-ne, în final, să conchidem că medalistica, departe de a rămâne datoare Poetului, i-a nemurit (de cele mai multe ori în strict și absurd anonim) memoria. Cu excepția, firească, a efigiilor în luminându-i pe regii României, Eminescu a fost și a rămas un subiect predilect al gravorilor de petale de bronz. Chipul celui mai lipsit de trufii dintre bărbații neamului strălucite cu lustru "antic" în cîmpul unor medalii ce împodobesc îndeobște cleștarele vitrinelor de muzeu, dar și colecțiile împătimitilor; foarte puține sînt de găsit în casele noastre - și e păcat -, locul lor luîndu-l cu scandaaloasă proliferare micile neghiobii artizanale (din os, tinichea și vinilini) propuse de ceea ce ar fi "sufletul comerțului".

Trebuie spus că la noi, românii, n-a existat un cult al medaliei. În alte țări, numărul medaliei bătute e copleșitor și nici cele mai serioase cataloage nu le cuprind pe toate. De la capul încoronat pînă la obscurul subșef de birou de cântărire omagiat în pragul pensiei, aceste medalii emise fără mari dificultăți erau, din start, rare - de la cîteva sute de exemplare la... unicat -, moda lor, care la noi n-a prins, avînd un caracter de galanterie medievală. Dezgropate din scriuri uitate, de nu de-a dreptul din lut, ele își vădeau peste timp prețul (artistic) și neîțăgădita valoare documentară, înlocuind

adesea stampa ori (tirzia) fotografie. Ele sînt o fastuoasă arhivă gravată și de crezut că, departe de a păli, interesul pentru medalistică va fi hiperbolizat de un viitor căruia precaritatea paginii de jurnal i se va părea insurmontabilă.

Tradiții românești? Bizarul Despot Vodă a bătut un ducat-medalie pe care l-a plătit cu capul. Constantin Brâncoveanu și-a întins gîtul pe butuc și pentru trufia de a-și pune fălosul chip pe încă o misterioasă emisie de monede-medalii. Înainte de a vîna capul lui Mihai, cu căciula de lup și pană de struț, Imperiul i l-au desenat în aur și în argint. Tot ei, cu humor-bumerang, l-au "batjocorit" pe Horea lansînd în numele lui medalii cu inscripția Rex Daciae.

Eminescu s-a "bucurat" de o medalie chiar în anul stingerii sale, fapt absolut mirabil, încă neexplicat de biografi. Nu-l explică nici ambli Dogaru (simplă potrivire de nume), în ciuda faptului că sînt riguros informați. Iminente emiteri a primei medalii Eminescu a fost anunțată în "Curierul Românesc" la 20 iunie (la doar 5 zile de la moarte) și în "Fintina Blanduziei", la 2 iulie 1889, cu precizarea că ea va fi "comandată în străinătate". Cine a avut inițiativa? Precizările lipsesc. Prezumția autorilor cărții că "Junimea" ieșeană ar fi decis boierescul gest e contrazisă de absența celui mai mic indiciu probator în documentele (extrem de bogate) rămase de la membrii celebrei Societăți, începînd cu Jurnalul lui Maiorescu și sfîrșind cu amintirile unor Negruzzi și Panu. Pusă sub semnul evident al secretului, avansează ideea că medalie nu putea avea drept emiter decît o Societate secretă și cînd spun asta mă gîndesc la Societatea "Carpați" al cărei membru (cu diplomă scrisă

manu propria) Eminescu devenise pare-se încă din 1881. Culorile diplomei? Le transcriu din capriciu heraldic (și nu numai): galben, auriu, roșu, violet, albastru, negru. E o simplă părere. Doar așa se putea păstra "conspirativitatea" unui demers cu prea multe date neștiute: cine l-a finanțat? unde s-a bătut medalie? În "străinătate"? Mai mult ca sigur (Viena? Berlin?); atunci de ce sigla gravorului e "românească" (doi delfini)?

A doua medalie, cu poveste știută, a apărut în 1909, la 20 de ani de la sfîrșitul Poetului, și a fost scoasă de un grup de cărturari din Galați, avîndu-l în frunte pe Corneliu Botez. Dintre exemplarele turnate în aur cred M.Dogaru și I.Dogaru - se păstrează doar unul singur la Muzeul de Istorie Națională. Eroare: un alt exemplar poate fi admirat - ceea ce fac e un denunț - la gîtul colegei noastre, poetesa Carolina Ilica!

Sînt inventariate alte cîteva zeci de medalii Eminescu sfîrșind, logic, cu anul centenarului morții cînd, aproape fără știrea Celor Doi, geloși pe gloria Eminescului, s-au bătut (cele mai multe în provincie) mai multe fericite efigii între care strălucite cea a lui Gheorghe Adoc, cea mai apropiată de portretul selenic (fotografia executată la Praga în atelierul Ján Tomáš - J.Tomaș la autorii noștri), poate singura demnă de ambițiile evocatoare, o capodoperă a genului.

Trebuie spus că, excepțîndu-le pe primele, înfățișînd un Eminescu "bătrîn", așa cum l-a văzut la Botoșani fotografat Jean Bieling, toate celelalte medalii pornesc de la imaginea imortalizată de (cehul? slovacul?) Tomaș: cea a Poetului planșetar. Îl desied pe cel ce mi-ar contrazice gîndul că nu există (n-a existat) în nici una dintre literaturi vreun chip mai frumos decît acesta, că Poetul nu poate fi decît acesta, că năpăstuita nație a românilor l-a ivit, că și-a așezat, sub sfînt numele lui, visul. Fotografia lui Eminescu e prețului unei vîmi: cu ea trecem în mît și istorie. Ea e iertare pentru formula barbară! - pașaportul cu care trecem hotare cosmice. Așa trebuie că a fost visată ființa Poetului în Evropa, la Ind, ca și la Antipodi.

E, pînă acum, singura "fotografieră" a Poeziei.

Lată de ce, iubind medalile Eminescu, existente și totuși fluide, ireale, laud volumul pe care M.Dogaru și I.Dogaru l-au conceput, fără s-o știe, ca pe un catalog de stele. Cer iubire pentru meșteșugul gravorilor și "citorilor" de medalii cu speranța că, în mare, în modestia noastră românească tradițională, ne vom produce și cu alte "scoici" gravate din oceanul gloriei și pioșeniei...

Și, cine știe, dacă nu merg prea departe cu speranța, chiar scriitorii români vor bate medalile scriitorilor români fiindcă pînă acum n-au făcut-o. Uniunea Scriitorilor n-a bătut niciodată (nici cînd se numea Societatea Scriitorilor) pînă la, cum se zice, Revoluție și nici după, vreo medalie Eminescu, Eminescu cel fără Muzeu în

casa bucureșteană a morții, cel cu opera încă netipărită pînă la ultima literă...

Să sperăm?
De ce nu?

P.S.: Dragă Marin Sorescu, am fost împreună la 15 iunie 1989 - bașca Fănuș Neagu - la Ipotești și Botoșani cînd numismații mei se nevoiau să te tragă în Societatea lor, fatal "secretă". Nu știu dacă au reușit. Ți-ai sugera - act de dreptate - ca "Literaturul" ce-l diriguiești să bată o medalie-simbol cu Eminescu pe avers și Macedonski pe revers spre a încheia benefic pentru cultura noastră Procesul Epigramei. Ai putea începe cu ea o colecție. Îți urez s-o așezi lîngă medalie

COMEDIA INUMANĂ

Ion BĂIEȘU

CU SARMAUA-N GÎT

De Crăciun, nu știu cum s-a făcut, dar am ajuns în America. Am mîncat curcan umplut cu portocale și am băut vin franțuzesc de California. A fost extrem de plăcut, mai ales că acolo, la acea masă, am cunoscut un producător de la Hollywood. Unul autentic. Vinjos, tînr, bine îmbrăcat, cu un tată coreean și o mamă la fel. Ei, și din vorbă-n vorbă ne-am împrietenit, drept pentru care tipul m-a invitat de Anul Nou la reședința lui din Long Island. Evident, toți cunoșcîți au plîns de invidie, mai ales cei din țară - că le-am telefonat special, ca să mă laud cu pleasca adusă de Santa Claus (așa îl cheamă pe Moș Crăciunul american).

A venit ziua. M-am îmbrăcat frumos, m-am bărbierit, apoi mi-am lipit nasul de geam și am așteptat. La un moment dat, în fața modelului meu hotel a oprit un Bentley negru și lucios ca o focă, în care am fost invitat de șoferul filipinez al producătorului.

Tocmai mă prînsese meciul de hochei de la televizor, cînd filipinezul frîna brusc.

- Am ajuns?
- Nu, răspunde filipinezul. Am oprit ca să luăm homelessul.
- Ce să luăm?
- Homelessul! Vagabondul! Clochardul!

Eu, neștiînd engleză, mă înțelegeam cu șoferul în franceză (avusese o străbunică din Tahiti, care trăise cu Gauguin și a cărei piele tatuată se afla expusă la Metropolitan Museum).

În cele din urmă, din clădirea asistenței sociale a fost tirîrit de doi negri vinjoși o babă de circa șazecei de ani și o sută patruzeci de kile. Era îmbrăcată într-un palton imens, scoțos de jég, cu o căciulă mișoasă pe cap și un soi de șoșoni portocalii, din mușama. Ce mai avea sub palton nu mai știu. Cred că ultima oară cînd și-a controlat lenjeria a fost cînd a capitulat Japonia, așa că nici ea n-avea de unde să știe. Cît despre miros, era pur și simplu crîncen. Totuși, filipinezul n-a părut deloc șocat. Mai mult, a vîrît-o pe babă lîngă mine. Tipa s-a holbat în jur cu niște ochi galben-roșii, apoi a rîgîit satisfăcută și a adormit, fiind în mod evident beată. Restul călătoriei nu-l mai povestesc. Cert este că la un moment dat am ajuns la reședința lui Koo Yu, amicul meu, producătorul. Acolo ne aștepta un valet în livree, care a pus-o pe homelessă într-un cărucior cu roțile și a vîrît-o în splendoarea aia de casă. Am intrat și eu.

După ce am trecut de icrele roșii fierțe în sirop de arțar și somonul cu stafide, Koo Yu mi-a măturisit (ne înțelegeam în românește, pentru că avusese o amantă româncă, fostă muncitoare la fabrica de chibrite din Gherla, eșuată la Hong Kong, după un schimb de experiență la Canton) că la ei, în America, așa e tradiția - să inviți acasă, de Anul Nou, cîte un homeless, repartizat de asistența socială. Koo Yu, fiind un ins foarte bogat, a avut onoare de a primi cel mai dezagustător exemplar de homeless ce a putut fi găsit în Manhattan, lucru ce-i va mări prestigiul, că mila e cea mai de preț virtute creștinească (am uitat să spun că fusese creștinat de un misionar quaker).

Și uite-așa, am ajuns să stau la masa de revelion lîngă infecta babă bețivă. Tot acel uriaș salon era plin de actrițe superbe, iar de mine se rezema tomberonul acela umblător, clefător și mormăitor!

Poate că aș fi rezistat pînă la capăt, dar la miezul nopții a vrut să mă sîrute lasciv, drept pentru care i-am tras o palmă și doi pumni în gură. Și atîta mi-a trebuit!

Imaginați-vă situația mea: la două noaptea, trîntit în zăpadă în fața unei locuințe luxoase, undeva în America! Cînd m-a luat de guler, Koo Yu mi-a zis ceva în genul ăsta:

- De mult aflat eu romani brute, dar nu crezută pînă nu văzută pe tine. Bullshit!

Și m-a aruncat pe scări.

Ștefan CĂLȚIA: Nunta

Ileana VULPESCU

CARNETUL DIN PORT-HART

(Fragment de roman)

A păreau «miracole» terapeutice cu atât mai miraculoase cu cât erau la-ndemina oricui: chefir, frunze de aloe, clătutul gurii cu ulei, dimineața pe nemincate, mai de curând așa-zisele «cluperci japoneze», frumoașe, trans-lucide, îți venea să îți le-nsiri la gît. «Bietii oameni». Diversiuni populare mărunte și nevinovate. Oricum erau mai liniștitoare decît știrile despre taberele de teroriști din Făgăraș, despre drogurile capturate de noi și vindute-n Occident tot de «noi», despre ucișagii cu plată pe care-i închiriam altora. «Daniele, te rog, nu-mi mai spune absolut nimic. Prefer să nu știu. Ce se vede mi-ajunge». Oroarea avea asemenea dimensiuni încît uneori simplul fapt de-a-ți ajunge la cunoștință îți depășea puterea de-a îndura. Mitică Băncilă ți povestise în mare taină cîte ceva din viața lui de prizonier în Rusia. La un moment dat ea ieșise din cameră să verse: nu de silă ci de groază.

Să te faci că te bucuri că îți s-au dus copiii în locuri de care te despart mii de kilometri și-un pașaport - cu toate alergăturile pe care le implică și cu tot bunul-plac al autorităților - nu e și asta chefir, aloe, ulei, cristal japonez?

Ca să ducă o viață ca oamenii. Ca să le fie lor mai bine și mai ușor. Și ție, prietene?

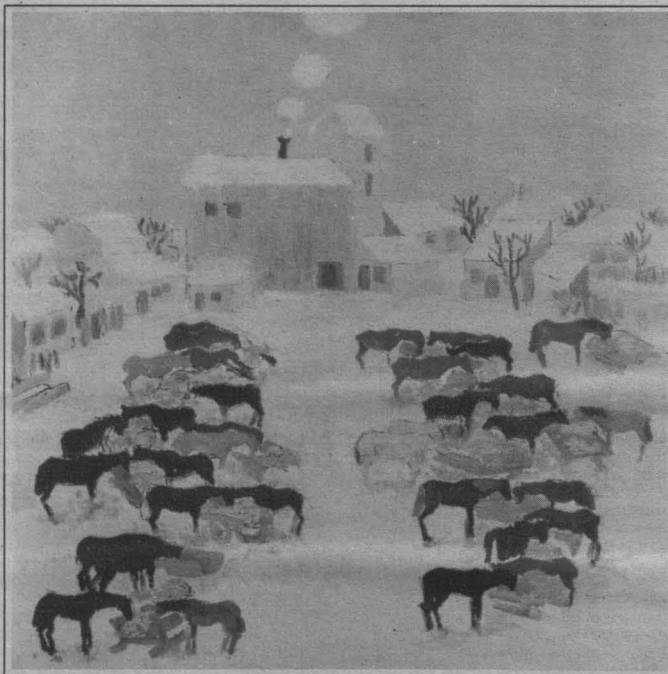
Ori de cîte ori Marie-Jeanne Serafiotti vorbea despre fetele ei - amîndouă-n Elveția - ai fi zis că idealul vieții îi fusese să le crească pentru a le trimite cît mai departe de părinți. Ori de cîte ori vorbea despre fetele ei, și numai despre ele vorbea și despre Elveția, frate-său, Daniel Șerban, încerca să-i mai taie din elan, atrăgîndu-i atenția că el nu credea în fericirea părinților cu copii plecați, oricare ar fi fost avantajele copiilor acolo unde se aflau.

- Cînd faci copii, nu-i faci pentru tine, ca să te obligească la bătrînețe, faci niște oameni în lume și n-ai dreptul să dispui de viața lor.

Cînd o auzea, profesorul Șerban se gîndea la replici de femei fatale: «E viața mea, fac ce vreau cu ea, o trăiesc cum îmi place, indiferent cine ce-ar zice!». Ulte că apăruse și-o specie de mame fatale! «Săraca de tine, Marie-Jeanne, te iartă Dumnezeu că nu știu ce spui. Degeaba ai bărbat doctor, că tot nu știu ce-nseamnă patul de spital pentru omul care n-are pe nimeni decît personalul puțin, ocupat și despre a cărui bunăvoință și conștiin-ciozitate uneori e bine să nu mai vorbim. Nu știu ce-nseamnă să îți se deschidă ușa doar cînd se dă cu bromocet pe jos, cînd îți se-aduce mîncare și îți te pune pe nopțieră - o poți mîncă ori tu, te privește, și cînd îți se-aduce medicația, ce și cîtă îți se-aduce - o lei, n-o lei, treaba ta. Săraca de tine, cum nu știu tu că nici banii nu folosesc la nimic, lar ce-al fost nici altă. «Soția profesorului doctor Serafiotti». Rahat. Ești domnul profesor doctor cît viața altuia depinde de tine, pe urmă nu mai ești nimic. Dacă ar fi crezut în fericirea soră-sii - fericire! - i-ar fi spus toate lucrurile astea, dar așa, la ce bun; și, la urma urmel, de ce să-i scoți pe om din prostia, din iluziile și chiar din simularea sa dacă nu dăunează nimănui?

Spre deosebire de Marie-Jeanne, Marina nu vorbea despre fiu-său Mihai, despre noră-să și despre nepoții din Refege decît dacă era ntrebată iar la fotografiile pe care le primeau de la ei se uita numai singură. Era destulă lume - din ce în ce mai multă - cu copii plecați. Față de cei din categoria lor, care-și aveau copiii-n țară și-o duceau precum bine se știa, Marina se simțea ca făcînd parte dintr-o mafie. Să vorbească despre copiii ei, care evident o duceau mai bine decît copiii din țară ai oamenilor - ceea ce nu era greu - i se părea nelalocul său. Avea un sentiment de desolidarizare față de-o

cauză care-ar fi trebuit să fie a tuturor. Să-i spui cuiu care nu mai spera nimic, să-i spui că ești amărît fiindcă ți-a plecat copilul în Occident semăna a ipocrizie, a lăftin premiu de consolare pentru cei care deschideau în fiecare dimineață ochii peste «epoca de aur». Oamenii deveniseră atît de bănuitori și de invidioși. Te invidiau și pentru un pachet de unt, pentru simpla presupunere că o duceai mai bine. Și urau adînc, visceral. Acumulau ura ca pe-o avere. «Ura și terorismul, arma săracului». Marina se

Constantin PILIŢĂ: Cai

privea pe sine. În viața ei nu și-ar fi nchipuit cîtă ură avea s-adune-ntr-însa. Cînd se strecurase boala asta-n sufletul oamenilor? Marina era de principiu că omul n-are dreptul să ia ceea ce nu poate de înapoi: viața. Ei bine, avea un șir de «candidați» pe care i-ar fi omorît fără nici o tărășenie. «Un popor atît de bun și de iertător. Prea bun, prea iertător, prea primitor. Ce-au putut face ăștia cu noi ca să ne-nrăiască atîta?»

În cinci ani de cînd plecase Mihai, Marina mersese o dată-n Refege, o lună. Se purtaseră toți fără cusur, dar ea hotărîse că n-avea să se mai ducă niciodată pe la ei. Se mulțumea să-i vadă vara cînd veneau la Schitu. Daniel se ducea la ei din doi în doi ani. În anul cînd nu se ducea el, mergeau cucurii, Maricora și Iancu Stein. Aceștia într-un an își vizitau fiica, în Refege, într-altul, fiul, în Israel. «Și-au făcut de dragoste și copiii ăștia. N-au stat în România cu părinții, stau acum. Eu am să-i scutesc». Marina le scria conștiinții în fiecare săptămînă, banalitățile care să n-o pună-n contradicție cu «organele». Din Refege, Marina plecase cu-o stare de jenă, un sentiment de vinovăție chiar n-avea - pentru niște discuții cu care s-ar fi putut să le răcească sau chiar să le strice copiii niște relații atît de greu încheiate între ei și niște familii de nemți. Pentru a cinsti un musafir, în Refege, ca și la noi pe vremuri, gazdele dădeau o masă cu mai multă lume. În cinstea Marinei, Myriam și Mihai invitaseră patru cupluri, nemți cu toții, două - de arhitecți, colegi cu ei, două - de vecini; doamnele n-aveau slujbă, soțul

unea lucra la FAO, al celeilalte era profesor de lingvistică romanică la o universitate. Domnul Binder, profesorul, fusese de vreo zece ori în România. Vorbea remarcabil românește. Se-ărta entuziasmat de ospitalitatea românilor, de inteligența, de cunoștințele lor, cel puțin în mediile pe care le cunoscuse. Un lucru nu-nțelegea: cum puteau românii să ofere mesele pe care le ofereau, cînd pe de altă parte se plîngeau că mor de foame.

- Doamnă, toată lumea se descurcă-n România. E-un asemenea sistem de relații: eu te servesc pe tine, tu mă servești pe mine, că toată lumea se descurcă.

- Doamnă profesor, pentru mesele care vi s-au întins dumneavoastră, oamenii ăia și-au luat mîncarea de la gură pentru-o lună. Evident, dacă erau oameni obișnuiți și nu nomenclatura, care se aprovizionează de la magazine speciale. Păcat că n-ați fost invitat în nici o familie de muncitori sau de țărani; țărani care stau la toate cozile din București ca să-și încarce în sac pîine. «Relațiile», spuneți dumneavoastră. Deci speranța regimului este corupția, fiindcă asta reprezintă

râbda și de foame și de frig.

- Dați-mi voie să nu vă cred! Ați răbda cît? Ani de zile, fără nici o perspectivă, fără nici o speranță? Iertați-mă, dar nu vă cred!

- Dumneavoastră nu știți ce-nseamnă

ca un popor să fie desprărit.

- De ce nu știu? Basarabia și Bucovina

nu sînt despărțite de România?

- Dar nu e același lucru!

- De ce? Fiindcă numai în Germania

sînt oameni? Fiindcă numai Occidentul

există, interesează?

- Fiindcă e-o situație mult mai

dramatică.

- Domnule profesor, să știți că nenorocirea altuia nu te consolează de nenorocirea proprie. Occidentul de mult n-a făcut cadou rușilor, de cînd a-mpărțit lumea: de la Teheran și de la Yalta. Noi trebuie să mulțumim din inimă nu doar partidului ci și lui Roosevelt și Churchill. Pentru dumneavoastră, occidentali, noi sîntem un divertisment. Occidentul are nevoie mereu de cîte-o jucărie nouă: Soljenitin, Sinlaski, Daniel, Solidamosti. Jucării noi: cum s-a-nvechit nițel una, gata cu ea la gunoi. Estul Europei pentru dumneavoastră e un clip, un mic show de televiziune.

- Mamă, sînt atîtea probleme și-aici, problema asta a unificării, problema șomajului, problema alienării - copiii la 16-17 ani pleacă de la părinți, încercase Mihai să dreagă busuicoul.

- Cum ar pleca și-ai noștri dac-ar avea unde. Văd că sînt atîtea drame și-n Germania, drame pe care n-am cădere și nici dreptul să le contest, că m-ntreb, una peste alta, de ce-ați mai plecat voi din România...

- Dacă e-așa rău în România de ce nu vă revoltați, de ce nu faceți nimic? interveni soția domnului de la FAO.

- Doamnă, dumneavoastră sînteți nemțoaică?

- Da.

- Dacă m-ar fi ntrebat așa ceva o suedeză, o daneză, în fine, oricine altcineva decît dumneavoastră, care sînteți nemțoaică, nu m-aș fi mirat. Dar dumneavoastră, nemții, cum de nu v-ați revoltat împotriva lui Hitler? N-o să-mi spuneți c-ați fost toți naștiți, c-ați fost un popor de criminali...

- Erau alte condiții, alte vremuri, răspunsese doamna după ce mai înțîi înghițise de cîteva ori în sec. Și-apoi să știți, Hitler a venit la putere cu o foarte bun program social. Cu asta a atras masele.

- Și la noi, comuniștii au venit cu un program la fel de bun, identic așa zice, cu al lui Hitler. Vorbeați de condiții și de vremuri. Dăturile fac orîcînd și oriunde același lucru. Anihilează orice drept civic al omului, pînă la anihilarea fizică.

- Dar cu ungerii cum este? Întrebese doamna.

- «M-aș fi mirat să n-ajungem și-aici!»

- Adică?

- Sînt îngrozitor de persecutați de cînd

românii le-au luat Transilvania.

- Doamnă, mai înțîi, în România nimeni nu este mai persecutat decît românii. Dacă-aveți un pic de răbdare să m-ascultați, o să aflați că românii nu le-au luat ungerilor Transilvania ci și-au luat înapoi Transilvania de la unguri, ea fiind a românilor. Nu vă acuz că nu știți istoria Transilvaniei, mai ales că noi, românii, nu facem nimic ca ea să fie cunoscută. Doamnă, în anul 106 după Cristos, romanii de la Roma au cucerit Transilvania, teritoriul ei, care era locuit de un popor numit daci, conduși de un rege, Decebal. Dacii sînt strămoșii românilor, nu ai ungerilor. Din amestecul dacilor și-al romanilor am ieșit noi, românii. În 271-273 după Cristos, evident sub presiunea năvălitorilor barbari, romanii și-au retras legiunile și administrația la sud de Dunăre, lăsînd provincia în care se aflau din 106, lăsînd-o să se descurce singură. Ungurii au venit din Asia în Panonia, Ungaria de azi, abia în secolul 9. Între secolele 11 și 13, Transilvania a fost colonizată cu unguri, cu sași, rudele dumneavoastră, adică saxonii proveniți din nordul Saxoniei, și cu secui, o populație de origine turcică, se pare, venită din Răsărit în Europa centrală o dată cu ungurii. Așa a-nceput dominația ungerilor în Transilvania. Românii au fost și sînt populația majoritară în Transilvania, iar Transilvania s-a alipit României la dorința

ei, a Transilvaniei, în urma primului război mondial, conform tratatelor de pace de la Versailles. În 1940, sub presiunea lui Hitler, România a fost obligată să cedeze unguirilor o parte din Transilvania, pe care-n 1944 și-a luat-o înapoi pe calea armelor. Ne-am luat înapoi, noi, românii, ce era al nostru. Nu știu dacă-ai auzit că-n 1944 unguirul au deportat toți evreii precum și foarte mulți români din Transilvania ocupată în lagărele dumneavoastră de exterminare. Din 150 000 de evreii și din cîți români. Dumnezeu știe, s-au întors cîteva sute. Că au exterminat trei sate românești tot atunci, cred de asemenea că nu știți. Dar să lăsăm ce ne-au făcut o mie de ani. Nu poți să-i acuzi pe cei din zilele noastre de ce-au făcut nici străbunii și nici chiar părinții lor. Ar însemna să procedăm ca-n comunism: să le facem dosare de cadre și implicit să-i facem responsabili pentru trecut. Să vorbim de ce se-nîmplă acum. Le e rău lor, dar nici nouă nu ne e mai bine, doamnă.

- Dar ce bine știți aceste lucruri! Se mirase profesorul Binder. Dumneavoastră sînteți din Transilvania?

- Nu. Le știu fiindcă aparțin unei generații pentru care țara și istoria ei erau foarte importante. Apoi, fiindcă am scotit de datoria mea să-mi împrăștiiez cunoștințele asupra unei probleme atât de la modă și de controversată în Occident și, după cum se vede, bine am făcut!

- Doamnă, intervine soția domnului de la FAO, dacă este așa cum pretindeți dumneavoastră, de ce toată lumea știe că Transilvania este a unguirilor?

- Din două motive, doamnă. Din vina românilor, care nu fac nimic ca să se știe că Transilvania este românească, pe de o parte. Și, pe de alta, din cauza propagandei inteligente și susținute prin care unguirul de pretutindeni nu obosesc să spună că Transilvania e-a lor, mîzind pe lipsa de informare și pe superficialitatea publicului care, de cînd e lumea, îl crede pe cel care țîpă mai tare. Ungurii își susțin cu vehemență punctul de vedere în publicații și sub semnături de prestigiu, din Ungaria și din emigrație, în limbi de circulație internațională.

- Și dumneavoastră românii de ce nu ripostați dacă ei n-au dreptate?

- Pentru a nu-i ofensa. Regimul comunist în general, cel din România în special, are drept consens tăcerea. Ungurii îl se răspunde firav și sporadic, în cîte o gazetă literară pe care o citeșc cîteva mii de români din România. În socialism nu se minte, nu se fură, nu există dezaxații, hoți, criminali, nu deraiază trenuri, nu cad avioane și nici catastrofe naturale nu se-nîmplă. Și e bine să nu supărăm pe nimeni, indiferent, ce-ar spune despre noi. Ne purtăm tot timpul ca niște delinvenți.

- Doamnă, lăsînd la o parte considerentele istorice, unguirul se pîng de groaznică lor stare actuală.

- Se pîng fiindcă ei au o Ungarie care să-i asculte. Păcat că se pîng numai de calitatea lor de minoritate și nu ca niște cetățeni români pur și simplu. Ei își raportează nivelul de trai la nivelul Ungariei, nivelul civic la nivelul Ungariei.

(continuare în pag. 15)

Ismail KADARE (Albania)

PALATUL VISURILOR

- Dacă Tabir Serai, Palatul Visurilor, este un somn față de viața reală, spuse arhivarul, deschizînd o ușă, arhiva este un somn și mai adînc, în interiorul somnului Tabirului.

Mark-Alem pătrunse în urma lui într-o încăpăre ovală, cu pereții acoperiți de rafturi înalte pînă la tavan.

- Sînt zeci de săli cum e asta, spuse arhivarul, arătînd rafturile cu degetul. Vezi dosarele alea? Se numără cu miile, ca să nu zic cu zecile de mii.

- Și sînt pline toate?

- Firește, răspunse arhivarul. Vom trece prin toate încăperile și vei putea să-ți convingi cu proprii tăi ochi.

Parcurgeau acum o galerie îngustă și lui Mark-Alem i se păru că e ușor în pantă. Era slab luminată de o lumină îndepărtată, provenind probabil de la lanternele celorlalte galerii sau ale galeriei circulare.

- Aici găsești totul, spuse arhivarul, încetînd pasul. Înțelegi ce vreau să zic? Dacă, într-o zi, globul pămîntesc ar dispărea, dacă, de pildă, Pămîntul s-ar lăsa de o cometă, dacă s-ar face fărîme, s-ar evaporă sau, pur și simplu, s-ar scufunda în abis, deci dacă globul nostru ar dispărea fără să lase alte urme în afara acestei pîmînte pline de dosare, ei bine, asta ar fi de-ajuns pentru ca să se înțeleagă tot ce a fost. (Arhivarul întoarse capul, vrînd parcă să verifice că vorbele lui și-au produs efectul dorit). Pricepi ce vreau să spun? Nici o istorie, nici o enciclopedie, cu atât mai puțin toate cărțile sfînte puse laolaltă, nici o academie, nici o universitate sau bibliotecă nu sînt în stare să furnizeze adevărul lumii noastre de o manieră atât de condensată ca această arhivă.

- Dar nu cumva adevărul acesta e ușor denaturat? riscă Mark-Alem o obiecție.

Văzută din profil surisul arhivarului i se păru și mai ironic ca privit din față.

- Cine poate spune că ceea ce vedem cu ochii mari deschiși nu e denaturat și că, dimpotrivă, ce e descris aici nu reprezintă adevărata esență a lucrurilor? (Arhivarul încetînd pasul în fața unei uși). Nu i-ai auzit niciodată pe bătrîni oftînd: Ah, viața nu-i decît un vis...

Împinse ușa și intră primul. Era o sală extrem de lungă. Ca și cealaltă, avea pereții acoperiți pînă la tavan de rafturi ticsite de dosare. Un teanc, aparent din lipsă de spațiu, era pus direct pe podea. Doi oameni trebăluiau în fața rafturilor din fundul sălii.

- Despre ce era vorba în visul tău? întrebă arhivarul.

Mark-Alem atinse cu mîna foaia îndoită din buzunar.

- Lăsa să se prevadă pieirea, în război, a multor vieți omenești.

- Ah, deci e vorba despre visuri avute în ajunul unor mari măceluri. Sînt păstrate în alt sector, dar nu te teme, le găsim noi! Visurile astea (arhivarul arătă spre rafturile din stînga sa) sînt visurile popoarelor întinseate iar astea, din față, ale popoarelor radioase.

Mark-Alem fu tentat să-l întrebe ce însemna asta, dar nu îndrăzni. Îl urmă pe arhivar, care parcurgea culoarele înguste dintre etajere. Acesta se opri în fața unui raft, îndoit sub greutatea dosarelor.

- Aici se găsește sfîrșitul lumii în concepția unor popoare ce suferă de ierni foarte vîntoase.

Atinse raftul cu mîna, de parcă ar fi vrut să-l îndrepte, apoi, întorcîndu-se spre Mark-Alem: Adevărat, îi spuse, interpretări de visuri care coboară la arhivă sînt pline de ei și ne deranjează. Tu însă îmi plac, căci ești amabil și-mi face cu adevărat plăcere să-ți arăt totul.

- Vă mulțumesc, spuse Mark-Alem.

Sala lungă comunica, printr-o ușă foarte joasă, cu o altă sală vecină. Mirosul de hîrtie veche era din ce în ce mai pătrunzător și Mark-Alem avu impresia că-l împiedică să respire.

- Învieră morților... spuse arhivarul. Alah, ce orori poți găsi aici!... În fine, hai un pic mai departe. Uite Haosul: Cerul și Pămîntul contopite în toate aceste rafturi. Viața-moarte sau moarte-viață, cum vrei... Proiecte de viață de origine feminină. De origine masculină... Vino mai departe. Visurile erotice: toată sala asta și sălile vecine sînt pline de ele. Crize economice, deprecieri ale monedelor, rente funciare, bănci, falimente, totul e adunat aici. Uite comploturile. Loviturile de stat înăbușite în fașă. Intrigile guvernamentale...

Mark-Alem avea impresia că vocea arhivarului vine din ce în ce mai departe. În unele momente, mai ales în galeriile prin care treceau dintr-o sală în alta, nu-i mai distingeau bine cuvintele. Bolta îi trimitea înapoi un ecou tremurător:

- Acum, cum... cum... vom vedea... dea... dea... visurile avute în captivitate... apti... apti... tate... tate...

La fiecare scîrțit de ușă, Mark-Alem tresărea pînă-n măduva oaselor.

- Visurile primei perioade de servitute... zise arhivarul, desemnînd rafturile respective, sau, cum se mai numesc, *visurile primei servitute*, pentru a le deosebi de visurile ulterioare, ale captivității profunde. De fapt diferă foarte mult între ele. Ca și prima iubire, care se deosebește de următoarele, iar de aici și pînă la capătul acestei săli sînt clasate dosarele marilor deliruri.

Marile deliruri... își repetă Mark-Alem, fără să-și poată desprinde ochii de pe rafturi. Pînă unde va continua oare traversarea acestui infern?

- Ieri, cei ce lucrează la Visul-Maestru au cercetat aici pînă noaptea tîrziu, îi mărturisî arhivarul, coborînd glasul. Nu-i de mirare, căci găsim reunite aici cele mai mari calamități, de la ceea ce anume popoare au început să numească, de curînd, *renașterea națională*. Înțelegi, nu e vorba despre revînvierăa unui mort, ci a unei întregi națiuni, genul de lucruri al căror nume nici nu îndrăznești să-l pronunți!... Visurile avute în ajunul vîrsărilor de sînge, ai spus?

- Da, alea.

- Iată dosarele. În general, e vorba despre visurile visate în ajunul marilor bătălii, parte dintre ele la apropierea zorilor... Bătălia de la Kerk-Kili... Bătălia lui Baiazid Ilderim împotriva lui Tamerlan. Cele două campanii din Ungaria...

Există și bătălia de la Kosovo? întrebă el cu glas pierit.

- Vorbești despre prima, cea din 1389, dată, dacă nu mă înșel, împotriva tuturor țărilor balcanice reunite?

- Da, exact.

- Sigur că trebuie să fie. Așteaptă o clipă.

Îi întoarse spatele și dispăru printre rafturile ce se îndoiu sub greutatea dosarelor, în căutarea funcționarului ce răspundea de acest sector. Curînd se întoarse cu el.

- Ai aici cele vreo șapte sute de visuri referitoare la ea, visate toate în ajunul zilei fatale, spuse arhivarul, privind de la Mark-Alem la funcționar, al cărui cap cu trăsături ascuțite aproba fiecare cuvînt.

- Trebuie să fi fost mai multe, probabil s-au pierdut, spuse funcționarul cu o voce stînsă. O bună parte din cele

rămase sînt trunchiate, cum sînt visurile transcrise în grabă, în zori.

- Adevărat? nu se putu împiedica să nu exclame Mark-Alem.

Auzise adevărat vorbindu-se, la el acasă, despre această bătălie tragică.

- Visul-Maestru a fost ales și el în grabă mare, ca să fie dus o dată cu zorii la cortul sultanului.

- S-a găsit timp pentru alegerea Visului-Maestru? întrebă Mark-Alem uluit.

- Se-nțelege. Cum altfel?

- Și e aici?

- Nu, împreună cu celelalte e păstrat în sala Visurilor-Maestru, spuse funcționarul.

- Ajungem și acolo, nu-ți fie frică, interveni arhivarul.

...

leșiră din nou în galerie, unde vocea arhivarului ajungea la el dublată de ecou.

- Acum... cum... cum... mergem... să vedem... em... em... arhevisurile... rile... otomane... mane...

- Cum adică? întrebă Mark-Alem cînd, după ce intrară pe o ușă, arhivarul păru a-și fi regăsit vorbirea normală.

- Vechile visuri otomane, răspunse el. Primele visuri ale fondatorilor Imperiului, sau arhevisurile, cum li se mai spune.

- Au fost păstrate?

- Într-un anumit fel, da, spuse arhivarul, așa cum sînt păstrate picturile murale foarte vechi. Sînt aici, în dosarele astea.

Mark-Alem salută cu un semn din cap pe funcționarul tăcut, care apăruse între rafturi.

- Sînt puține și, tocmai de aceea, cu atât mai prețioase, continuă arhivarul. La drept vorbind, ne-au parvenit atât de mutilate, că nu putem să descifrăm decît prea puține lucruri. În ciuda restaurărilor succesive la care au fost supuse, după exemplul vechilor fresce, au rămas mai mult sau mai puțin în stare de vizuini descusute, fără legătură între ele. Asta nu le face mai puțin sacre, în măsura în care au servit drept fundament Statului.

...

- E greu să înțelegi ceva din aceste arhevisuri, chiar și după ce au fost restaurate, reluă el. Am văzut cîteva și mi s-au părut complet decolorate, aidoma tapiseriilor vechi, pe care nu se mai distinge nici un desen. Și totuși interpretări petrec ore în șir asupra lor. (Arhivarul rise). Să am parte de spînzurătoare dacă înțeleg ceva! Stau și ei aici degeaba, prefăcîndu-se că-și storc creierii ca să descifreze înțelesurile ascunse, cînd de fapt nu se gîndesc decît la mîrtelele lor griji familiale, la leafa lor mică sau mai știu eu la ce. Ah, iată, în sfîrșit, Visurile-Maestru...

Mark-Alem se cutremură, de parcă i-s-ar fi arătat un cult de vîpere - cu singura deosebire că vîperile astea își scuipaseră de mult veninul. Dar și așa nu păreau mai puțin amenințătoare.

- Sînt vreo patruzeci de mii cu toatele, spuse arhivarul și oftă: Alah!

Mark-Alem oftă și el.

- Și acum, reluă celălalt, vino să vedem visurile Suveranilor.

Mark-Alem se aștepta să pătrundă într-o sală deosebit de impunătoare, dar sala era identică cu celelalte. Rafturile și tot restul erau asemănătoare, cu singura deosebire că dosarele purtau sigiliul Împăratului. Deasupra era scris numele fiecărui Suveran: *Somnul Sultanului Murat I, Somnul Sultanului Baiazid, Somnul Sultanului Mahomed al II-lea, Somnul Sultanului Soliman Magnificul*. Și așa mai departe...

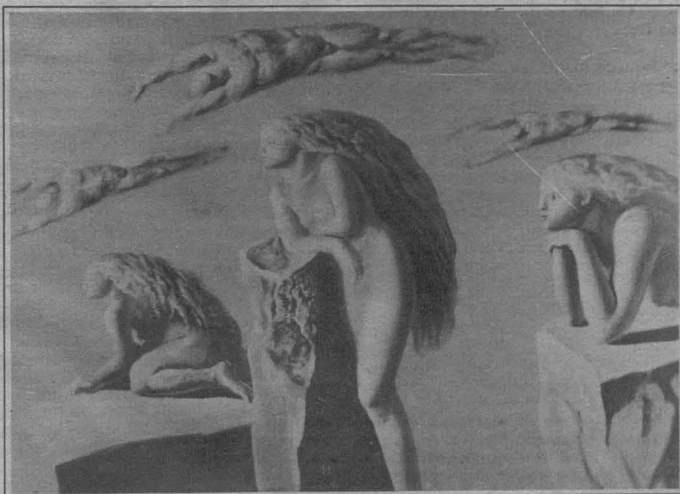
- Aceste dosare nu pot fi deschise decît la ordinul Suveranului, murmură arhivarul. Cine încalcă această regulă, plătește cu capul. Și-și trecu palma orizontal prin fața gîtului.

Trecură apoi în alte săli, unde erau depozitate visurile popoarelor ghaure, cele ale servitului profunde, spaiemele, care ocupau trei încăperi mari, halucinațiile - se discutate îndelung dacă acestea trebuiau sau nu examinate la Tabir Serai - precum și somnul alienaților, în ultima sală.

- Ei bine, cred că acum ți-ai făcut o idee despre ce e arhiva, spuse arhivarul, cînd părăsiră această ultimă sală.

(Fragment din romanul cu același titlu)

În românește de
Sanda APOSTOLESCU

Sabin BĂLAȘA: Dinamică

"SPAȚIUL MIORITIC"

PRIMA FILOSOFIE A CULTURII ROMÂNEȘTI (II)

Să supunem atenției cititorilor un aspect al spațiului mioritic, admirat de unii, hult de alții. E vorba despre aspectul evoluției și involuției în istoria românilor. Termenul "istorie", întrebuit de Lucian Blaga cu acest prilej, se referă la dimensiunea temporală a existenței și activității umane de un interes care depășește sfera individuală, încercind să integreze într-o linie ritmică sau de vastă continuitate fapte umane care depășesc ticul vieții individuale și cărora insul le este subjugat ca unor puteri majore. În privința aceasta, istoria românilor îi apare lui Lucian Blaga sub aspecte "paradoxe" de-a lungul vremurii ei. Exemplele sînt numeroase și ele vor fi înfățișate aici prin selectare și, desigur, prin rezumare și sistematizare. În Dacia Traiană a existat, din punct de vedere etnic, o populație relativ mixtă, de o remarcabilă cultură populară și de o impunătoare civilizație urbană. Situația aceasta prezenta, sub toate aspectele, condiții optime pentru înjghebură și declanșarea unei istorii de vigoasă linie interioară, fie în cadrul imperiului, fie independent de imperiu. Năvălirile "barbare" au zguduit și pe urmă au distrus cadrul acestor posibilități de istorie. "Începuturile romanismului coincid astfel cu o retragere din istorie și din toate posibilitățile ei ritmice și dialectice, dintr-o viață nu lipsită de cultură, dar anistorică" (*Spațiul mioritic, in op.cit.*, p. 296).

Astfel, pentru cîteva veacuri, viața pre-românilor și, apoi, viața românilor au fost nevoite să se retragă din istorie într-o existență organică, oarecum atemporală, într-o autonomie redusă dar suficientă pentru apărare, măcar pasivă, a acestui fel de existență anistorică. În sprijinul concluziei, Lucian Blaga invocă termeni din limba română, care s-au păstrat, ca în nici o altă limbă romanică, în urma unui proces de lungă durată, cum ar fi, de exemplu, *pavimentum* care a derivat cuvîntul "pămînt", *veteranus* = "bătrîn", *granum* = "grîu", *stella* = "stea", *fulgur* = "fulger", *cicuta* = "cucuta", *coelum* = "cer" și altele care, de-a lungul procesului, s-au alterat "metaforic", cum ar fi, bunăoară, *hostis* care desemna, originar, "dușman" și care a devenit, în limba română curentă "oaste". Concluzia cum că, vreme de aproape o mie de ani, pre-românii și românii au manifestat un fel de atitudine instinctivă de autoapărare, numită "boicot al istoriei", este îndreptățită, în ciuda tiradelor din "romanul" *Pe muchie de cuțit*, în care Lucian Blaga - MARELE IMBECIL, MARELE BETIV, MARELE ANONIM, a aflat în afara istoriei, alături de ADOLF HITLER și contra lui IOSIF VISARIONOVICI STALIN - nu știa Materialismul istoric (pe care Mihai Beniuc îl învățase din "ilegalitate"). În a doua jumătate a secolului al XIII-lea, între Carpați și Dunăre s-a început un proces cu fața îndreptată înspre viitor, tocmai invers celui care se petrecuse cu o mie de ani în urmă. "Ce mijlure de auroră - scrie Lucian Blaga - ce creșteri se sentimentului spațial de la Seneslau la Tihomir, de la acesta la Basarab, de la Basarab, pe urmă, la Mircea cel Bătrîn. Doar cîteva decenii mai tîrziu decît în Muntenia se înfiripă același proces și în Nordul romanismului, în Maramureș și în Moldova. De la Dragoș la Bogdan, pe urmă sub Mușatini, pînă la Ștefan cel Mare, sentimentul spațial se găsește în exuberantă creștere" (*Ibidem*, p. 304).

"Expansiunea Imperiului otoman" a curmat evoluția firească a matricii culturale românești. Faptele de vitejie ale lui Ștefan cel Mare, ca și cele de mai înainte ale lui Mircea cel Bătrîn, și ca și "faptele epice de mai tîrziu ale lui Mihai Viteazul, acel haiduc și cruciat într-o singură persoană, care izbutește să mute pentru o clipă țările românești" (*Ibidem*, p. 306) fac din nou cu putință o "retragere" din istorie. Începe în alt chip un nou "boicot al istoriei", de înfățișări diferite, după regiuni. Ceea ce se

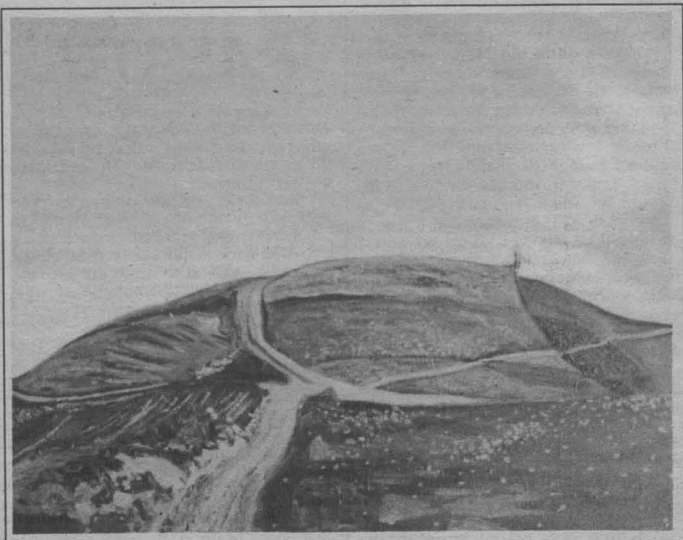
desfășurase pînă acum sub Ștefan cel Mare redevine viață anistorică sau "reacțiune românească de non-cooperare cu istoria", în care înflorește cultura sătească, însă pe plan minor, Lucian Blaga constată, cu acest prilej, că nu toate popoarele ajunse într-o asemenea situație fac dovada acestui fel de reacțiune românească și că rezultatul lor de a coopera cu istoria este, de regulă, dispariția lor, dacă nu fizică, măcar spirituală. În schimb, românii, "boicotînd" istoria și retrași într-o viață de tip organic după dispariția lui Ștefan cel Mare, nu sînt complet lipsiți de viață culturală, îndeosebi de preocupări religioase - uneori originale - și cronicărești, care au precedat istoriografia modernă a românilor prin personalități exemplare (cu recunoașteri internaționale de netăgăduit). În același timp, românii participă, simbolic, la evenimente internaționale, pe care Lucian Blaga le consideră că poartă mai mult pecetea "aventurii" decît a unor fapte istorice propriu-zise. El citează, în privința aceasta, personalitatea lui Vasile Lupu - "domnitor cu momente neîndoite frumoase, dar cam vanitos și prea aplecat spre strălucire găunoasă". Tot astfel și faptele politice ale genialului Dimitrie Cantemir se clasează toate la rubrica aventurilor. Nu fiindcă, într-un moment de cumpănă istorică a Răsăritului - motivează Lucian Blaga - nu a prevăzut îndeajuns cine va învinge în războiul ruso-turc, ci fiindcă chiar de învingea Petru cel Mare, țarul întempestiv al tuturor rușilor, acesta năzduind spre moștenirea cazarilor, Cantemir ar fi fost, în orice caz, osîndit să devină ceea ce a devenit cîzind, un simplu consilier al țarului" (*Ibidem*, p. 308).

Cu toate acestea, Lucian Blaga acordă împreriurii ușurătoare în judecățile sale asupra domnitorilor români (echilibristică în politică, intrigă, combinații, aventuri favorizate de "calea răutăților" pe care se aflau Principatele Române, așezate la răspîntia unor imperii ucigătoare de nații (cum dovediseră alți gînditori dinaintea sa) și, din cînd în cînd, cînd o faptă bună, dar nu istorie. "Aproape singură, domnia și opera lui Constantin Brîncoveanu, minunat amestec de renaștere și bizantinism, de baroc și de orientalism, altoit pe romanism și creștinism, ne apar, cu horbota lor artistică și de binefaceri, ca o aluzie reconfortantă la ceea ce ar fi putut să fie «istoria românească»" (*Ibidem*).

Păstrînd criteriile stabilite inițial, Lucian Blaga socotește că în Principatele Române după Mihai Viteazul nu se poate vorbi de istorie, în înțelesul filosofic menționat. În acele împrejurări organice și anistorice, românii au păstrat, totuși, un "dor de istorie", în care viața și faptele haiducilor țin loc de "istorie și de epos". "E timpul în care înfloresc baladele haiducești și care, cronologiceste, ar fi poate de multe ori mai nimerit să fie împărțit după viața haiducilor, dacă am avea urme mai sigure despre ei, decît după calendarul unor domnii de pripas" (*Ibidem*, p. 309).

În Transilvania ceea ce ar fi putut lua înfățișare istorică (*m a j o r a*) a fost deviat, împlinindu-se hibrid pe "poteca denaturărilor". Astfel, Ion Huniade - "splendidă personalitate" - a făcut, în multe privințe, cu ostași români istorie ungaro-europeană, iar Matei Corvin, smuls din mediul său etnic, s-a transplantat într-o "Renaștere de duh străin".

Dacă, totuși, în ciuda împreriurilor nefavorabile, românii din Transilvania și-au arătat felul lor de a fi, "boicotul istoriei" a nimerit pe calea lui bună, prin unele luminisuri, în timpul REFORMEI care a produs în Europa numeroase schimbări majore în viața sufletească a popoarelor și în viața lor culturală și politică. Românii au rămas ce au fost todeauna: ortodocși, căci greco-catolicismul din Transilvania nu a reprezentat, în vederile lui Lucian Blaga, decît "o simplă schimbare de

Horia BERNEA: Deal

firmă". Reacțiile românilor transilvăneni de a-și păstra ființa lor s-au transformat, pentru scurte intervale, dintr-o rezistență pasivă într-o "reacțiune organizată". Această reacțiune s-a petrecut nu numai pe plan religios (luptele contra greco-catolicismului și prin necooperare cu romano-catolicismul), ci și pe plan social-economic și național în 1784, iar mai tîrziu, fără aspectul religios, în rezistența activă a lui Avram Iancu (1848).

La începutul secolului al XIX-lea, după Revoluția franceză și după "cutremurul napoleonic", o dată cu învierea ideii naționale în Europa, s-au ivit și în România primele semne-acțiuni politice conștiente, care vor duce, peste un secol, după etape importante și necesare (Unirea Principatelor, Războiul de Independență, Proclamarea Regatului României) la unirea politică a românilor (1918), care a deschis drumul evoluției firești de cooperare cu istoria. Drumul astfel început a fost încheiat de "forme confecționate, străine și improprie". "Ne cuceream independența - scrie Lucian Blaga - prin virtuți proprii de o parte, dar și prin jocul forțelor europene. Nu puteam deci să ne menținem și să ne dezvoltăm ca stat decît integrîndu-ne în Europa, și acceptînd, de multe ori netrecute prin nici o strungă, forme croite cu foarfeci străine" (*Ibidem*, p. 312).

Abia mai tîrziu - gîndea Lucian Blaga - matricea stilistică românească, aflată în ofensivă contra tipului european, va umple, în celul cu înțel, pe tărîm material și pe tărîm spiritual, cadrele vieții românești de nivel major. "Poate - spune el în 1936 - numai urechile noastre sunt de vină că încă nu aud cîntecul creșterii și al înaintării" (*Ibidem*).

"Cîntecul creșterii și al înaintării" a stagnat în timpul celui de al doilea război mondial și și-a încetinit melodiile în etapele și în periipetiile de după 1945, împlîndu-se treptat, prin coborîșuri și sușuri pînă în Decembrie 1989. E sigur că în această vreme s-a produs multă maculatură dar e mai presus de orice contestare că, în ciuda încercărilor de sovietizare a României, s-a creat, prin necooperare cu istoria politică oficială, și destulă cultură majoră. În momente de cumpănă a istoriei naționale abătută de la linia ei firească de evoluție, personalități de seamă ale culturii românești (Constantin Noica și Mihai Drăgănescu în filosofie, Sergiu Al-Gheorghe și Constantin Daniel în istoriografie, Traian Herseni și H.H. Ștal în sociologie, Grigore Moisil, Florea Tuțgan și Anton Dimitriu în logică, G. Călinescu, Marin Preda, Eugen Barbu, Augustin Buzura, Ion Lăncrănjan, Paul Anghel în proză, Nichita Stănescu, Marin Sorescu în poezie, Constantin Daicoviciu, Hadrian Daicoviciu, Ștefan Pascu, Gheorghe Botezatu, Mircea Mușat în istoriografie, Dumitru Panaitescu-Perpessicus, Dimitrie Vatamaniuc, Zoe Dumitrescu-Busulenga, Ștefan Cioculescu, Al. Oprea, Valeriu Răpeanu, Eugen Simion în critica literaturii și artelor, mulți, foarte mulți creatori și interpreți în artele plastice și decorative, muzicale și muzicologice, teatrale și cinematografice), alții decît cei

citați acum și aici, întîmplător și exemplificativ, au avut curajul să sfideze stigmatele unei epoci îndelungate și, contrar dogmelor împrumutate de la puternicul prieten și temutul vecin de la Răsărit, să dea culturii românești opere de mărime europeană și universală, "boicotînd" astfel, în înțelesul opus termenului folosit de Lucian Blaga, împreriurile nefavorabile prin care le-a fost dat românilor un destin tragic și sublim, prin luminile lui, să-și trăiască traiul lor ca o ondulare în spațiu și timp, însoțită de un sentiment de sușuri și coborîșuri, urmînd ritmic dealurile încrederii și vălele resignării.

Neintentionînd deloc osîndirea întregii epoci (1945-1989) în ramurile culturii naționale și nici prezentînd neajunsurile ei ca păcate capitale, se poate spune, păstrînd proporțiile și respectul moralmente datorat lui Lucian Blaga, Mircea Eliade și Constantin Noica, parafrazați prin prescurtare, că viitorul culturii românești depinde de români, dacă ei vor fi ei înșiși. Românii au un patrimoniu cultural-folcloric comparabil doar cu al Chinei, Indochinei, Oceaniei, pe care nu-l au Franța, Germania, Suedia (Constantin Noica socotea că nici Anglia și nici Statele Unite ale Americii), care au o cultură modernă puternică, pe care o au și românii (*legați în adînc și de romanitate și de cultura occidentală în genere*). Îngemănarea capitalului cultural folcloric cu cel cult modern reprezintă o posibilitate temeinică prin care cultura românească își va rosti ființa ei specifică în marea totalitate a culturii europene (și universale).

Reînnoirea culturii românești prin mijlocirea spațiului mioritic a fost și a rămas în intențiile lui Lucian Blaga o problemă deschisă. E probabil că viitorul va spori această imagine cu alte elemente (unele menționate în *Aspecte antropologice, Experimentul și spiritul matematic, Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, cum ar fi de pildă, geneza și evoluția românilor (rădăcinile traco-geto-dacice, romane și, mai puțin, slave, modul cum apele barbare au trecut și pietrele străbune au rămas, stigmatele epocii fanariote și fanarizate din secolul de "tînă fanariotă", cele din epoca noilor fanarioți și fanarizotizați (1945-1989), încercări și izbîzniri de regenerări naționale și chinurile lor, creșteri și descreșteri culturale de-a lungul vremurilor, axele de zone elastice, de spontaneitate și interferențe, eforturile românilor de a-și păstra "sărăcia și nevoile și neamul", intervențiile brutale ale străinilor întru abaterea românilor de la evoluția lor specifică (inclusiv "contribuțiile" americano-rușesti de la sfîrșitul celui de al doilea război mondial), influențele modelatoare și catalitice după 1989, încît, alături nici în "Apus și nici la Soare-răsare", ci, pe un "pămînt de cumpănă" în Sud-estul european, românii trebuie să-și găsească acum, mai mult ca altădată, SINELE lor, și în acest scop, să se închine în jurul unui monument sublim și unic: CUMINȚENIA PĂMÎNTULUI.

Ion Mihail POPESCU

SAN JUAN DE LA CRUZ

POET PRIN IUBIRE ȘI SFÎNȚENIE

„Un singur gând al omului valorează mai mult decât toată lumea”

Juan de la Cruz

San Juan de la Cruz (Ioan al Crucii, cum ar suna în românește) face parte din acea categorie rară de creatori, care au înțeles să-și pună întreg geniul în viață și viața în operă. Adevăratul său profil spiritual ar putea fi reconstituit numai pe baza operei - și cu precădere a poemelor mistice - mirabilă reflectare artistică a unei viziuni trăite. Poetul, de la a cărui trecere în eternitate se împlinesc patru secole, a văzut lumina lumii în așa numitul veac de aur al literaturii spaniole care cuprinde secolele al XVI-lea și al XVII-lea - de la Renaștere la baroc.

De un mare renume s-au bucurat în epocă trei scriitori mistici carmeliți, din rândul cărora face parte și San Juan de la Cruz născut în 1542 la Fuentiveros, din Avila în timpul domniei lui Filip al II-lea.

În adolescență, ucenicește pe lângă cioplitorii de statui, iar mai apoi, ca student, la Universitatea din Salamanca, își desăvârșește instrucția filosofică, luând tot acum cunoștință de cîntecele celebre ale lui Garcilaso și Boscan, a căror influență se va răsfrînge și în opera sa. Influența salamantină se observă, în special, în operele sale de aspect mistico-teologic, în gustul pentru clasificări (diviziuni) și distincții. Se călugărește la Medina del Campo, oraș în provincia Valladolid, sub numele monahal de Juan de la Cruz. Ca preot călugăr celebra cu ardore liturgia (messa), trăind în propriul său corp slujba pe care o oficia. Îi plăcea să cînte cîntece religioase, îndeosebi închinare Felcioarei... Evenimentul nepereche din viața sa l-a constituit înfîlirea din 1567, (avea douăzeci și șase de ani) cu Tereza de Avila - întemeietoare a Ordinului carmelitelor descult. Aderă la ideile novatoare ale acesteia, întemeind la Duruelo (un tîrg din Spania), prima mănăstire de carmeliți descult... Ideile sale reformatoare întîmpină însă o mare rezistență din partea călugărilor, aceștia reușind pînă la urmă să aibă cîștig de cauză și să-l internîzeze, în 1578, la închisoarea din Toledo. Aici își scrie (compune) cîteva dintre poemelor sale (cîntece spirituale),

precum și cele zece poezii cucernice (*Devotas Poemas*). Privățiunile îi vor răvăși ființa. Abia de mai putea minca. După nouă luni de aspră detenție reușește să evadeze, stabilindu-se la Almodóvar (oraș din provincia Córdoba), mai apoi, la Calvario, ca stareț superior. În drum trecuse și pe la mănăstirea de la Beas, unde-și va face multe admiratoare, cei vor învăța pe dinafară poemele și cîntecele, ca - de altfel - și cele de la Medina del Campo. Între 1579-1581, îl înțîlnim rector la Baeza, în Andaluzia, unde - ca adevărat castilian - se acomodează mai greu. De aici, în 1582, activează ca stareț la mînăstirea din Grenada, înfînțată cu un an mai înainte de cîteva carmelite de la Beas. Aici rămîne pînă în 1585, după care - pînă în 1587 - e numit și activează ca vicar provincial în Andaluzia - la Sevilla și Malaga - iar din aprilie 1587, pînă în iunie 1588, din nou ca vicar la Grenada, unde-și compune - la cererea Anei lui Iisus - trei din principalele sale opere: *Urcușul Muntelui Carmel*, *Noaptea obscură și Flacăra vie...* Trece, apoi, în 1588, la Segovia, în 1589-90 la Madrid, apoi - în 1591 - la Peñuela, ultimul popas fiind Ubeda, unde - la 14 decembrie 1591 - se stinge din viață, în urma unor mari suferințe și persecuții venite din partea unora dintre discipolii săi. Doi ani de la moarte, va fi reînhamat de către Doña Ana, la Segovia.

Insumînd peste o mie de pagini, opera completă a lui San Juan de la Cruz se constituie într-un monument închinat iubirii de Dumnezeu și idealului de sfînțenie, de completitudine spirituală, prin iubire - o sursă inepuizabilă de frumusețe, generatoare de sentimente dezinteresate, pure în esența lor...

De fapt, despre Juan de la Cruz se poate spune că a fost, este și va rămîne omul și poetul unei singure mari iubiri - cea a Creatorului lumii, al universului, în toată marea lui...

San Juan de la Cruz poate fi luat totodată și ca îndrumător (ghid, călăuză) pentru sufletele contemplative dornice de a-și realiza propria desăvîrșire... Aventura sa spirituală transpusă în operă (cu precădere cea poetică) se constituie într-o elevată paradigmă a sufletelor regale, hotărîte în opțiunea eroică pentru eschiva sublimă a devenirii întru ființă, pe calea intimității, a înțîlnirii revelatoare cu sine și cu Cel Prea

Juan de la Cruz (1542-1591)

Poemul flăcării vii

CÎNTEC ce-l cîntă sufletul
în intîmna unire cu Cel Prea Înalt

O, tu a iubirii flăcără vie
Ce cu tandrețe-mi întristezi
Adîncul sufletului, mie -
Nemaîavînd nicio-n durare
Pune - de vrei - astîmpărare
Preafericitei înfîliri!
O, tu încîntătoare flăcără,
O, tu dezmiertătoare rană,
O, mină gingașă, măgulitoare-atingere,
Simțind eterna devenire,
Plîndu-ți întreaga datorie -
Murind, tu moartea ai învins!
O, vie torță-nflăcărâtă,
Cu-ale cărei scilpiri luminai
Ale simțirii străfunduri adînci
Oarbe-odinioară și obscure,
Tu, stranie minunăție,
Căldură și lumină iubitului dai.
Suav și plin de iubire,
Înăuntrul ființei mele te trezești,
Acolo, unde - tainic - aflu-ți-ai
sălaşluire.

C-o încîntătoare suflare,
Prisosind de glorie și de bucurie,
Cu blîndețe potolită mă-nădăghești!

IX) Glosă celui divin („A lo Divino”)

Niciodată, nu, pentru toată frumusețea
Niciodată, nu, n-am să mă pierd,
Doar pentru-un nu știu ce
Pe care dintr-o întîmplare l-am găsit.
1. Dulceața unui bine pe cale să
sfrîșcească

Unde, oare, poate să-ți tească?
Să-ți părăsești dorința
Și gustul să-ți-l strici.
Și-astfel, pentru toată-a frumuseții
dulceață,

Niciodată, nu, n-am să mă pierd,
Doar pentru-un nu știu ce
Pe care dintr-o întîmplare l-am găsit.
2. Pentru-o inimă sensibilă nicicînd
Grijă n-ai să te oprești,

Cînd poate încă dîncolo să treacă
De cumva drumul nu-i anevoios;
Nimic nu poate foamea-i potoli,
Credința i se înalță tot mai sus,
Că de-un nu știu ce se bucură nespus,
Pe care dintr-o întîmplare l-a găsit.
3. Cel ce din iubire este-ndurerat,
De ființa Celui Prea Înalt îndrăgit,
Gustul vechi și-l va vedea schimbat,
Toate gusturile și le-a părăsit.
4. Nimic nu se cade uimit a te lăsa -
Gustul ăsta atît de schimbat,
Fiindcă străin de tot ce va urma,
Unui asemenea rău îi e cauză.
Astfel se petrece cu orice lucru
Ce de-acum îi e ca străin
Și se bucură de-un nu știu ce
Pe care dintr-o întîmplare l-a descoperit.
5. Prinsă-ți rămîne dorința
De frumusețea lui Dumnezeu,
Nimic s-o mai răscumpere nu poate
Decît frumusețea lui Dumnezeu.
Frumusețe ce doar prin credință
Ți se dezvăluie, ca s-o deguști
La sînul unui nu știu ce
Pe care dintr-o întîmplare l-ai descoperit.
6. Pentru-un astfel de-nădăgosit,
spuneți-mi,

Nu se cade ca el să sufere,
Străină rămînîndu-i dulceața
A tot ce-a fost creat?
Singur de-acum, fără formă și chip,
Nemaîaflîndu-și fond, nici sprijin,
Se bucură nespus de-un nu știu ce
Pe care dintr-o întîmplare l-a descoperit.

7. Află că-n a sufletului secretă cramă,
Unde prețu-i foarte ridicat,
Petrecerea și bucuria legătură nu mai au
Cu plăcerile de pe pămînt.
De orice frumusețe mai presus
De tot ce e, va fi sau fu,
De-un nu știu ce se bucură nespus
Pe care dintr-o întîmplare l-a descoperit.

X) Glosă celui divin („A lo Divino”)

Neajutorat și totuși sprijinit,
Orb și-n întuneric viețuind,
Ca o făclie pe de-a-ntregul mă consum.
Pasăre scăpată din lat - sufletu-mi
Se desprinde de lucrul creat,
Depășindu-și limitele
Într-o savuroasă boemă:
Doar de Dumnezeu ajutat.
N-ar trebui, oare, să-ți fac cunoscut
Lucrul ce mult l-am îndrăgit:
Că sufletu-mi astfel se simte
Neajutorat și totuși sprijinit?
În astă viață trecătoare
Întrecimi să-n dur mi-e dat,
Cît rău-n mine tot nu moare.
Dacă lumina îmi lipsește,
M-agăț de-o lumină celestă,
Căci dragostea în astă viață
Cu-atît mai oarbă va rămîne,
Cît sufletul pe loc îmi ține,
Orb și în întuneric viețuind.

Iată lucrarea de iubire săvîrșită,
De cînd am început s-o cunosc:
Că bine-rău în mine de sălăsluiește
Tot una-i mireasma
Și sufletu-mi marchează.
Flacăra în vîlvătaie
În mine-o simt arzînd,
Mistînd fulgerător totul
Ca o făclie pe de-a-ntregul mă consum.

Poemul Noptii

CÎNTEC sufletului ce se bucură de a fi
atins cea mai înaltă stare de perfecțiune
- unirea cu Cel Prea Înalt - pe calea
negației spirituale (= cu suflet golit și
purificat de patimi):

1. Într-o noapte-ntunecată,
Arzînd de-o iubire plină de neliști,
(Oh! Fericită ursita ce mă conduse!)
Îleși, fără a fi zărit
Casa rămînînd într-o plăcută odihnă.
2. Prin întuneric, protegînd de noapte,
Pe-o tainică scară, de-un nor acoperită,
(Oh! Fericită ursita ce mă conduse!)
Prin întuneric și pe furis,
Casa-mi rămîne într-o plăcută odihnă.
3. La sînul nopții binecuvîntate,
Tainic, căci nimeni nu mă zărea,
Nici chiar eu nimic nu mai zăream,
Fără-de-altă lumină, ori călăuză,
Afară de cea care-n mine ardea.
4. Și flacăra mă călăuzea
Mai bine decît lumina amiezii,
Acolo, unde Cel Prea Înalt m-așteapta
Și despre care-aveam cunoștință
Fără ca nimic aici a mai fi cu putință.
5. O, noapte! tu care m-ai călăuzit,
Mai prețioasă decît aurora,
O, fericită noapte ce-ai unit
Pe îndrăgit cu-al său Îndrăgitor
Prin iubire atît de-așemănător!
6. Pe inima-mi de flori acoperită,
Ce doar pentru el o păstrai
A adormit și pentru-acest hatîr
C-o mîngiere îl alina,
Făcîndu-i vînt c-un evantai.
7. Zefirul ce dinspre crenel adie
Părul răvășit l-i mîngîie,
Cu mîna de safire plină
Rana-mi de la gît el mi-o alină,
Simțurile toate întunecîndu-mi.
8. Nimic nu mai spuneam, în uitare,
De Cel Mult iubit obrazu-mi sprijineam.
Totul se opri. Mă părăseam
Uitîndu-mi grija, mă-nvluiau
În frumusețea crinilor grădinii, uitat.

Ion POPESCU-NEGRENÎ: În tren

Traducere și prezentare de
Simion BARBULESCU

DIMENSIUNI FAUSTIENE ÎN "SĂRMANUL DIONIS"

Fascinat, în tinerețe, de profunzimile operei goetheene, Eminescu intenționa cu poemul *Mureșan*, rămas neterminat, să dea literaturii noastre o operă "cam în maniera lui Faust, deși nu totuși", cum însuși preciza într-o însemnare fulgurantă. N-a fost să fie! Nici capitolul inițial din *Geniu pustiu* ("Tasso în Scoția") nu stabilește vreo legătură mai profundă cu drama similară a lui Goethe.

Profund faustiană, însă, dincolo de implicațiile ei speculativ-onirice rămâne nvela *Sărmanul Dionis* (1872), reverberind, în gama unei tradiții creștine, ideea "paradisului pierdut", adică drama îngerului căzut. Încă de la lectura din seara zilei de 1 septembrie 1872, junimiștii simțiseră miezul faustic al problematicii, dar remarcă s-a pierdut repede în noianul de filosofie și fantastic răscolit de scrierea eminesciană, rămânând pînă azi un deziderat al interpretării critice tranșante, clare, probatorii. Nvela a fost citită, pe rînd, cînd ca un produs al unei prodigioase imaginații romantice animate de teorii (motive) filosofice (platoniciene, kantiene, schopenhaueriene) și magie (zoroastrism, alchimism), cînd ca o veritabilă poemă "enigmă de la început pînă la sfîrșit".

Sărmanul Dionis e, fără îndoială, o nvelă fantastică, supraviețuind îndepărate de feroarea unei jubilații eseistice. Dincolo de motivul umbrei și de o magie a metempsihozei (pe care A. von Schlegel - și apoi Schopenhauer în *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Cartea a IV-a - o explica după scrieri egiptene ori indiene, temă frecventă la Goethe, Novalis, Lessing, dar și la Gautier, amintit de Eminescu în finalul nvelei) tema centrală rămîne cea legată de mitul biblic, iudeo-creștin al îngerului căzut, ispitit de păcatul luciferic al cunoașterii absolute și sancționat ca atare de instanța supremă.

Porcînd de la *Biblie*, Eminescu trebuie să fi cunoscut acele legende apocrife bogomilice privind mitul căderii adamice și, desigur, *Paradisul pierdut* (1667) al lui Milton, despre care Ion Heliade Rădulescu, autorul *Anatolidei*, afirma că poate fi socotit un veritabil "model de epopee creștină". Tipologia marilor damnați romantici (Faust, Manfred, René, Lara, Childe-Harold...) amintește de una de sorginte iudeo-creștină (Adam, Cain, Demoul, Saul). Între acestea din urmă, Demoul exprimă o relație de opoziție netă, ca în celebra revoltă miltoniană, unde Satan e pornit pe calea de a face "din oameni, dumnezei". Despre o "superioritate" a Demoulului în relație cu dumnezeirea vorbea cu fervoare chiar Schlegel (*A defence of poetry*). Personaj fascinant-himeric în metafizica sa exponențială, Demoul polariza "psihismul ascensional" (Bachelard) neconformist al marilor romantici, de la Vigny, Hugo și Byron la Lermontov, Eminescu și Macedonski.

Satanismul eminescian trimite, așadar, la mitul căderii adamice, personajul biblic fiind considerat exponențial (v. Diel, Ricoeur), exteriorizînd o angosă care "este a speciei",

implicînd așadar pe om într-o istorie a speciei (Sören Kierkegaard). Interesant e de observat că la Eminescu spiritul satanic tinde, prin orgoliu, să concureze și, prin rebeliune, să substituie instanța supremă, divinitatea. Cuplul Dan-Maria este, prin excelență, un cuplu adamice stăpîn peste un rai

Elena URDĂREANU-HERȚA

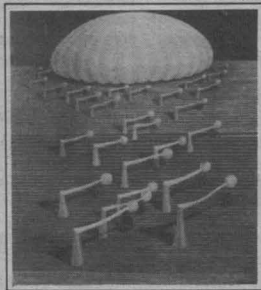
"Cvasi-clepsidră"

selenar (o existență edenică, dar de data aceasta terestră, trăiește și cuplul lerpnian Cezara sau cel macedonsian Thalassa-Caliopie).

Grație cărții lui Zoroastru (satanismul eminescian trimite frecvent la gnozele și mistica asiatică, ca în simbolismul gnostic din *Demonism*), - carte ce era "proprietatea lui dreaptă" -, Dan se detașează de propria sa umbră, căreia îi transferă întreaga identitate terestră, și simte cum "mîntea mea devine clară ca o bucată de soare". El își invită iubita la o călătorie "prin ostii de stele", "prin țări de raze", "departe de acest pămînt nenorocit și negru", într-un paradis selenar de o debordantă fantezie barocă. Onirismul simbolic amintește de topografia paradisiacă din altă creație, între care trebuie amintită neapărat *Dacă treci riul Seleni*. Dan e deja un demiurg, de vreme ce închipuirea lui "urîșească" a făcut să apară "doi sori și trei luni" pe albastru al dîncime a cerului, iar dintr-un sir de munți își ridică - într-un cadru antic - inimaginabilul palat selenar ("demoniul său palat", s.n.), cu colonade, streșini stîncose, sure, scări abrupte ce coborau către un "fluviu mare". E un spațiu paradisiac, adică protegător, securizant pentru cuplul adamice rădăcilor în el și învîluit de armonii eterne. Cuplul e unul nesupus păcatului, reeditînd ipostaza adamice de dinaintea ispitei serpentifere: Maria adormea între perini "pe cînd stelele albe sunau în aeriene coarde rugăciunea universului", iar "el adormea în genunchi", adorîndu-i mistica frumusețe. Nimic senzual, nimic impur, ci doar o apropiere mistică, revelaționistă, care "îl umple de geniu și de-o nouă putere" (adevărată "ispită", de natură luciferică, se va strecura în sufletul său vizînd alte resorturi motivaționale). În tot acest paradis etern, Dan va avea revelația unei "armonii prestabilite între gîndirea lui proprie și viața cetelor îngerite".

Un singur loc, în toată această topografie selenară ce se modelează armonios după gîndirea plină de geniu a cuplului serafic, îi rămîne inaccesibil: e *doma lui Dumnezeu*, străjuită de o

poartă rămasă pururi închisă, vegheată tutelar de ochiul de foc încoronat de "un proverb cu literale strîmbe ale întunecatei Arabii". Proverbul rămăsese o enigmă chiar pentru îngerii. Starea de grație paradisiacă se va dovedi evanescentă, de vreme ce Dan se simte obsedat de eternul semn arab de pe

"Pseudo-pelsaj"

"doma lui Dumnezeu". Îngerii omniscienți îl înconjoară pretutindeni, vorbindu-i ca din scriptură, sugerîndu-i oarecum limitele spiritului său:

"De ce cauți ceea ce nu-ți poate veni în minte?" sau:

"De ce vrei să scoți din aramă sunetul aurului? Nu-i cu putință."

Însăși Maria îi amintește că atunci "cînd Dumnezeu vrea, tu gîndești ceea ce gîndesc îngerii". Spiritul iscoditor, luciferic al eroului e de nestăvilit. El vrea nici mai mult nici mai puțin să vadă fața lui Dumnezeu, la care un înger îi amintește axioma credinței: "Dacă nu-l ai în tine, nu există pentru tine...". Încercînd să creadă că-l are în sine, Dan simte cum îngerii cîntă după gîndirea lui și cum lumea întreagă se mișcă după voința sa. Gîndul că el însuși ar fi egal lui Dumnezeu, îl pierde. Nici nu apucă să rostească întreg numele Domnului ("*Oare fără s-o știu nu sunt eu însumi Dumnezeu...*"), că sancțiunea vine prompt. Vîntul unui clopot urîș spînteacă bolțile și năruie ordinea, iar Dan "se simți trîsnit și afundat în nemărginire: «O, gînd nefericit!» auri el. Spasmodic ținea în mîna lui cartea lui Zoroastru, instinctiv ruse mîrgeauna pămîntului de la gîtul Mariei. Ea cădea din brațele lui... ca o scaldie neguroasă ce-și întindea cîngrele spre el, și striga cîzînd: - Dane! Ce m-ai făcut pe mine? Și un glas răsună în urmă: - Nefericite, ce ai îndrăznit a cugeta? Norocul tău c-nai pronunțat vorba întreagă!... Rupt ca de-un magnet în nemărginire, el cădea ca fulgerul, într-o clipă cale de o mie de ani. Deodată întinerul dimprejur lui deveni liniștit; negru-mort, fără sunet și fără lumină..."

Așadar, o cădere din paradis, un înger căzut, sancționat de instanța supremă pe care gîndise s-o concureze, s-o substituie! E adomnestarea unui lehova, conștient a stăpîni exclusiv peste o eternitate ce i se cuvine! Gîndul îngerului căzut trimite la nenumărate pagini din *Biblie*. Iată, spre exemplu, în *Isaia* (Cap. 14, 13-15) viziunea șeolului (iadului), cu care este răsplătită de un

Savaot-domnul apostazia unui Babilon ieșit în afara ordinii divine, supradimensionat de orgoliu și tiranie:

"Tu care ziceai în cugetul tău: «Ridica-mă-voi în ceruri și mai presus de stelele Dumnezeului celui puternic voi așeza jîțul meu! În muntele cel sfînt voi pune sălașul meu, în fundurile laturii celei de miazănoapte./ Sui-mă-voi deasupra norilor și asemenea cu cel Preînalt voi fi.../ Și acum, tu te pogori în iad, în cele mai de jos ale adîncului.../ Eu mă voi scula împotriva lor, zice Domnul Savaot, și voi nimici numele Babilonului...» (Biblia, București, 1968, p.688, 13-15, 22).

Într-o redactare bogomilică a versetelor din *Isaia* se arată că îngerul "s-au trufit într-o sîne" spre a "se face asemenea celui înalt", trufie ce "l-au surupat în prăpăstiile iadului, împreună cu toată ceata, și s-au făcut draci, adică din luminoși în întunecoși." (M. Gaster, *Literatura populară*, 1883, cap. IV, *Pentru draci*).

Dan se dovedește, altfel zis, un lov ispitit, dar, spre deosebire de acesta, căzut în păcatul luciferic al cunoașterii, al identificării. Astfel de ispite sînt, în miturile iudeo-creștine, aproape omniprezente, și ele au consacrat imaginea îngerilor apostazi (v. Heliade, *Anatolida* - "Cădere a dracilor"), a demonilor rebeli (v. rebeliunea satanică miltoniană, una din cele mai pregnante din întreaga literatură a temei).

Înșuși în acest punct al comentariului, nu avem decît să înțelegem că "rebeliunea"/faustianismul călăugarului Dan fusese oarecum "programat" de însuși bătrînul evreu Ruben, înțelegul ce îl avea pe tînrul călăugar drept discipol la Academia de la Socola! Satanismul bătrînului dascăl de metafizică exprimă întregul scenariu al îngerului căzut, pe interpretarea căruia merge esul de față. Sub "faldurile" ademenitoare ale magiei și metempsihozei, sub care îl ademeneste pe tînrul înșelat de experiențe metafizice, Ruben exprimă enigma unui satanism de sorginte faustiană. Bătrînul evreu este un Mefistofel, care, dincolo de explicațiile cu care îl ajută pe Dan să-și descopere propria profunzime (avатарul, dedublarea), își recreează discipolul într-o experiență *pro domo*:

"Crezi că te-ai fi ales discipol al meu, de nu te știam vrednic și adînc? Tu ești o vîloară, în care sunt închise toate cîntările, numai ele trebuiesc trezite de-o mină măiastră, și mină ce te va trezi înăuntrul tău sunt eu." Împărtășindu-l, ca dascăl, "toate îndoilele, dar și toate descoperirile lui tînuite", Ruben este, în esență, un Lucifer, ce-și ispitește și măgulește învățatul călăugar că poate dobindi, prin vîrednicie, "chiar o bucată din atotputernicia lui Dumnezeu, cu vîntește și se realizează după gîndirea ta... se-nțelege, împlinind formulele, căci formulele sunt veșnice ca cuvintele lui Dumnezeu, pe care el le-a rostit la facerea lumii, formule pe care le ai toate scrise în cartea ce ți-am împrumutat-o." Cartea" oferită lui Dan de bătrînul evreu se poate citi cu folos numai după un cifru magic. Citită filă cu filă, "în șir", taina cea mare rămîne "neînțeleasă", citită din șapte în șapte file, adică după un cifru magic, cartea capătă "o limpezime dumnezeiască în fiecare șir". Aceasta e o taină pe care nici eu n-o pricep - îi precizează magistru magician - și se zice că unui om încredințat despre ființa lui Dumnezeu nici nu-i poate veni în minte cugetul

ascuns în această ciudată numărătoare..."

Sinceritatea bătrînului dascăl pare credibilă, de vreme ce, la modul impersonal, îi face cunoscută tînrului învățat primejdia unei eventuale dezlegări a tainei ce-o cuprinde Cartea:

"Se zice că diavolul, înainte de a cădere, l-ar fi plîns în minte această obscură idee și de atunci a căzut. De ți-ar veni în minte, să știi, se risipește toate dimprejur-ți, timp și spațiu fug din sufletul tău și rămi asemenea unei cîngreli uscate, din care vremea asemenea a fugit. Neștiind eu însumi această taină, căci, cum am spus, nici nu sînt în stare să-mi treacă prin minte, nici nu te pot sfătui în această privire." Sinceritatea evreului este, în realitate, o înșcenare, o provocare, o disimulare, o capcană. Viclenie veche de alchimist în slujba Satanei!

"Cartea lui Zoroastru" este, așadar, o diversie satanică, căci, dincolo, de experiența expansiunii în timp și spațiu, dincolo de dedublare și de părăsirea propriilor umbre (identități), Dan și Maria vor fi propulsați, de fapt, într-o ispititoare dramă a păcatului. Toată aventura lor selenară, tot onirismul serafic de aici nu sînt decît o promisiune a iadului (căderii), pardosit cu fast dezinvolt, paradisiac.

Bătrînul Ruben știe aceste. El este în realitate Diavolul, marele Satana, Alchimistul de suflute, hirsutul cabalist rembrandian, care jubilează de mulțumire și rămîne să aștepte sfîrșitul. Îndată după plecarea lui Dan, locuința lui Ruben "se prefăcu într-o peșteră cu pereții negri ca cemeala, lumina de ceaer într-un cărbune plititor în aer, cărțile în beșici mari de sticlă, la gură legate cu pergament, în mijlocul cărora tremurau într-un fluid luminos și vîrui draci mici spinzurați de coarne, care zupăiau din piciorușe. Ruben însuși se zbîrcoi, barba-l deveni lăptoasă și-n furculițe ca două bărbii de țap, ochii îi luceau ca jericat, nasul i se strîmbă și se uscă ca un ciotur de copac și scărpinîndu-se în capul lăș și cornut începu a ride hid și strîmbîndu-se:

"- Hih! zise, încă un suflet nimicit cu totul!

Dracii se strîmbau rîzînd în beșicle lor și se dădeau peste cap, iar Satana își întinse picioarele lui de cal, răsufind din greu.

- Mult a trebuit pîn' l-am prins în lat pe acest călăugar evlavios, dar în sfîrșit... hih!... totuși... totuși... are să-l numească bătrînul meu dușman. I-am spus că nu-i poate veni în minte gîndirea tînuite de numărătoare cărții?... Trebuie să-i vie... trebuie să-i vie... Mie de ce mi-a venit? Pentru că-a trebuit să-mi vie!..."

Așadar, Dan va trebui să reediteze o experiență pe care însuși bătrînul Ruben, în laboratorul său de alchimist faustic, o făcuse. Drumul va fi, desigur, pardosit cu intenții frumoase, iar paradisul va fi cit mai opulent, cosmic și exotic. "Pactul" (pe care îl făcuseră un Faust sau un Manfred) va fi reeditat, Dan neștiind, de fapt, ca va fi angajat într-o aventură de tip luciferic. Sancționat de Divinitatea supremă tocmai pentru că încercase s-o concureze, el va fi aruncat în hăuri și va ajunge pe pămînt în ipostaza de înger căzut. Un cuplu adamice cu stigmatul angelismului apostat. O revenire la condiția existenței terestre, la primordialitatea instinctuală, impură.

Z. CÂRLUGEA

ARTE PLASTICE

LUMI PARALELE

Construit la începutul secolului al XIX-lea, de către boierul Constantin Fața, vîndut apoi vistiernicului Romanit pentru că, la scurt timp, să devină proprietate a statului, palatul de la intersecția Căii Grivița cu Calea Victoriei își va salva, poate, existența datorită recente inaugurări a Galeriei "Catacomba" (5 dec.1991).

Să mă explic. În primul rînd, puține edificii de asemenea anvergură, ce-au immaginat evenimente desfășurate de-a lungul aproape a 200 de ani, mai stau azi, la noi, în picioare. Nu-l apar pe Ceaușescu dar stihia demolărilor l-a precedat, pentru ca să-i revină "dreptul" lui Nero.

Apoi ruinate de ministerele care i-au modificat planul inițial, lărgind-o, extinzînd-o, în funcție de interese (1883), clădirea a fost livrată, cu pompa de rigoare, unui hibrid conglomerat muzeal, prin august 1978. Totul se făcuse în pripă, totul era merit a distruge ideea de colecție și colecționar, profanîndu-se vraja irecuperabilă a vechilor așezări (muzelele Zambaccian, Oprescu, Dona, Avachian etc).

Fie! Oameni, natură, obiecte ne-am supus unui destin implacabil. Pledoaria reînnoirii la bunele obiceiuri, înfîlîrită, ici colo, în rarefiata democrație post-"revoluționară", s-a topit în meandrele intereselor de ultimă oră. Lady Macbeth și soțul său se simt mai puțin vulnerabili decît acest "Muzeu al colecțiilor", întemeiat pe dizlocarea și anihilarea personalității. O groapă comună, urmînd morții colective, aceea de care se temea Mircea Eliade prin anul '38.

Bun! Dar în pofida aparențelor, în pofida unui minim fast cuvenit (unele săli își exercită cu chiul și vai destinația finală), în pofida dorinței autenticilor muzeografi de a-l restaura științific (asta înseamnă bani!), făcîndu-i transfuzii cu "tinerete fără bătrînețe", actuala clădire, virtual monument, reia cu tristețe celebra formulă potemkinistă. Dincolo de fragilii pereți ornamentali, ce înșeală ochiul neexperimentat, se află chiar o groapă! Aici, în groapa cu lei, fără lei, destinată primilor credincioși. Editura "Harisma" în colaborare cu expiatorul "Muzeu al colecțiilor" inaugurează, așa cum spuneam, Galeria "Catacomba".

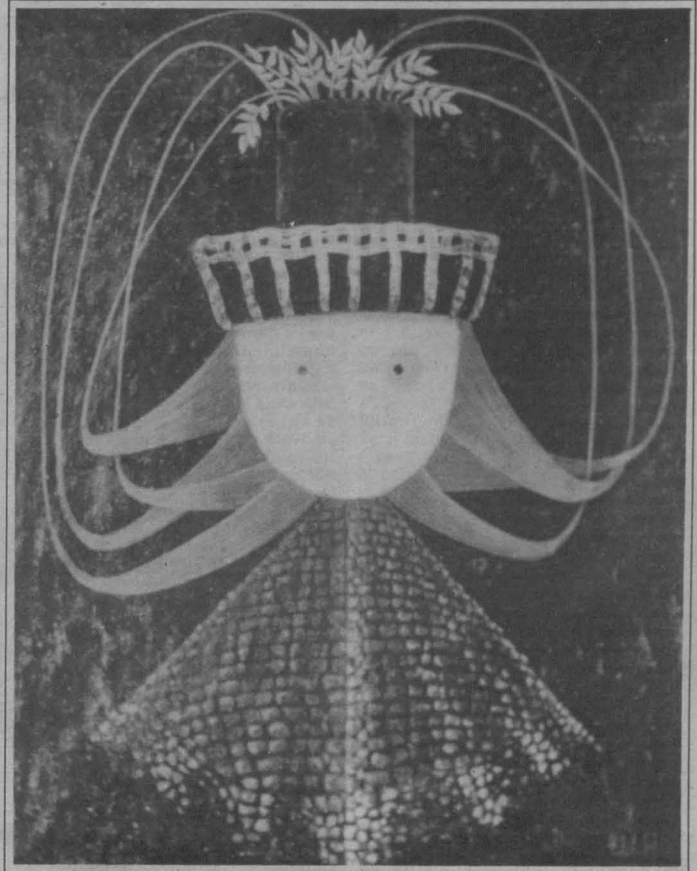
Sub titlul "Apa", Sorin Dumitrescu, primul expozant, primul temerar, ne invită, intenționat sau nu, la iertarea unor păcate (ale Muzeului, bineînțeles!). Groaza de diletanțism, practicat ca-n codru la noi, erudiția, prin care tensiunile și conflictele se anulează, sperăm, lupta cu propriul orgoliu, proclamat uneori drept unic reper, l-au făcut pe cunoscutul pictor să imagineze nu un spațiu expozițional ci o supapă de trezire a spiritelor. "Dacă înșetează cineva să vină la mine și să bea" - rostea Domnul nostru, Isus Cristos, în ziua cea mare a praznicului (Sfânta Evanghelie cea de la

Ioan 7/37). "Cel care crede în mine, riuri de apă vie, precum a zis scriptura, vor curge din pîntecele lui" (Ioan 7/38). Și-ntr-adevăr, din pîntecele acestui palat depersonalizat, cum s-a voit cu obstinație, așa cum se intenționează cu Cotrocenii, în ziua a cincea a lunii decembrie, a fișnit apa vie. Să nu-i cerem magicianului să ne deconspire întregul eșafodaj! Să luăm lucrurile ca și cum ar fi existat de la sine! Să uităm că există instalații electrice și că se pot face savante regii de lumină. Superflue, aceste elemente, teribil de concrete, sînt înghițite de autenticitatea stării propuse: starea de grație. Așa cum scrie în epistola ce protejează demersul: "în sinul sleit al unei biserici abia tolerate de comunism, au apărut timide, dar nu lipsite de fermitate, catacombele estului... Interesul catacombei estice basculează autoritar înspre exigențele căutării febrile a înnoirii expresiilor unui conținut unic, răscolitor, venit... ca privilegiul unei "bunevestiri estetice" (Sorin Dumitrescu, "Catacombele estului-despre înnoire și noutate"). Sursele înnoirii, susține autorul programului (căci sperăm într-un program expozițional de durată și bine pus la punct ideatic), Sorin Dumitrescu, se află nu în trapezistele încercări ale avangardelor de a ne ține cu suflul la gură, ci în reînnoirea la Tradiție, la "adevărul tuturor conținuturilor, revelat dumnezeiește, o dată pentru totdeauna, acum 2000 de ani".

Teatrul de mistere medieval a încercat-o, în felul lui. Pretutindeni s-au aflat și farseuri și scamatori de duzină, apoi s-a vîndă și să se vîndă pentru cîțiva dinari în plus.

Personal, îl eliberez pe Sorin Dumitrescu de orice intenție pur scenografică. Am avut senzația (nu încerc să transmit starea mea năimăni) că artistul mi-a făcut drum spre o dimensiune atemporală, un drum deschis către misterul totalității, uîlînd, pentru o vreme, proba labirintului. Eram aici, atunci, față în față: eu și lumina. Acea Lumină care înțîm să ne picure în suflul la toți, cei de bună credință. Structura spațiului ecleziastic sau joaneni mi s-a părut ca la începuturi. Într-un întineric binevoitor, într-o estetică economică, "votînd sărăcia mijloacelor", dar înfinit născătoare de simboluri puternice, rezemătoare, m-am simțit Acasă. Pasiunea, drama, suferința pentru Daniel (Turcea?), pentru nenunțarea sacrificiilor pe eșafodul renașterii, într-un decembrie care ne arde, pe unii chiar cu fierul roșu, rămîn undeva, în semiobscuritate. Nu din neglijență, ci din pudicitate, lăsînd înfîlțate apelor virgine, strălucite de Duhul alcătuirii noastre viitoare. Poate doar Georges de la Tour, El Greco, Rembrandt... mi-au dat de gîndit la fel de mult ca această propunere de re-alcătuire a ființei, undeva în pîntecele unei clădiri, tiranic distrugătoare de cultură. Poate doar, dacă acidul portret creionat lui Sorin Dumitrescu de către Andrei Pleșu, în paginile "României literare", va păli, lăsînd drum "sufărului viu care face să se audă cuvîntul în același timp cu tăcerea din care provine" (Vladimir Loski).

Culoarul tapisat cu efigiile celor căzuți în decembrie '89 (Galeriile "Orizont" - b-dul N. Bălcescu) mi-a amintit de recentul proces de la Timișoara. O mare nepăsare, izvorîtă din grîia de zi cu zi, invadată trotuarul alăturat. Ne despărțea doar un geam. Ne despărțea, poate, și o concepție despre viață, despre lume. Mă uitam la recentele palimpseste (acoperirea pereților, din două în două săptămîni cu alte și alte lucrări, justifică întrucîtva termenul), semnate Georgia Lavric, și-mi căutam o explicație pentru apetitul religios din ultima vreme. Explicații multiple, mai mult sau mai puțin justificate. Inclîn să cred că Georgia Lavric nu trișează, în pofida aspectului jucăuș la care trimite însăși tehnica abordată (vezi formula patch-work, adică a obiectelor confecționate din petece).

Elena URDĂREANU-HERȚA: Marioneta

Îmi fuseseră arătate, nu demult, tălăcuțe pictate cu scene biblice, respingînd ideea din start. Aici, la Galeriile "Orizont", se păstrează totuși, în limitele spațiului expozițional rigid, atmosfera de sacralitate.

Nu încercați nici o paralelă între ceea ce se petrece la Galeria "Catacomba" și ceea ce vă înfîmînă la "Orizont". Se forează la alte adîncimi, sint alte intenții, alte universuri. "Extrem de auster la nivel tematic, postînd cel mai adesea cu închipuirea, demersul prodomic al catacombei este altfel decît exprimările artei povera, care exclamă sărăcia" - scrie Sorin Dumitrescu. La "Orizont" arta povera nu-i chiar povera de vreme ce utilizează costume eșantioane din tradiționalul costum de Muscel sau alte, asemănătoare (brîie, dantele, zgărdane...). Georgia Lavric are, indiscutabil, gust. Dar nu despre gust este vorba. Tentația spre spectacol, bine agrementat cromatic, îndrumă altcumva

decît am fi dorit noi. Starea de meditație, de reculegere, de exercițiu interior, alît de necesar, de re-formulare imagistică, sînt mimate sau chiar ignorate. Nimic condamnable! Ce se face, se face bine, cu dragoste, cu devotament, destinate însă sferii decorative, acelei sfere la care biserica a apelat tirziu, foarte tirziu, atunci cînd credea că toate drumurile sînt deplin netezite. Chiar starea sărbătorească, de praznic, cu urmele ofrandelor încă descifrabile, ar revigora, poate, în alte condiții, amintirile copilăriei cu Moș Nicolae și Moș Crăciun... în nici un caz "sărbătorile de iarnă", din tiparele cărora cu greu vom ieși. Cadoul Georgiei Lavric (cu toate trimiterile lui etnografice și religioase, într-o interpretare liberă) a venit puțin prea devreme. Sîntem încă o turmă de ciini vagabonzi în bătaia viscolului. Să fie iarna nemulțumirii noastre?

Ruxandra GAROFEANU

TEATRU

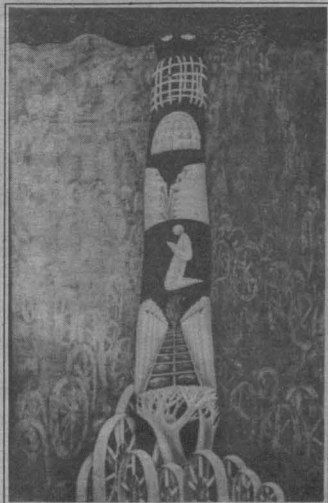
Festival I. D. Sîrbu la Petroșani

Există în istorie povestea unui doctor suedez bolnav de plămîni, care fiind dat mort de către medici, din ambiție și încapăținare s-a apucat de sport și s-a vindecat, apoi a devenit un sac de mușchi. Cam așa s-a petrecut și cu teatrul din Petroșani. După o lungă perioadă de agonie, a început să-și revină, încet-încet. O stupidă politică culturală dusă de fostul Consiliu al Culturii și cîțiva directori nepricepuți a făcut ca trupa teatrului să se destrame și numărul de spectacole să scadă vertiginos. Astfel, s-a ajuns la situația în care teatrului i se pregătea desființarea. Un grup de mafioți locali rîvnau clădirea, în ideea de a o transforma într-un soi de circumă-videoteacă și probabil c-ar fi reușit, dacă nu s-ar fi opus energic cei cîțiva actori ai teatrului și secretarul literar, devenit apoi director.

Dumitru Velea, noul director, deși poet, a reușit să dea dovadă de o fermitate exemplară, mobilizînd întreaga trupă a teatrului pentru a ne oferi, acum, la jumătatea stagiunii, patru premiere. A dat afară pe leneși și hoți, a reparat fațada clădirii, dărăpănată după ani de

nepăsare, a înființat o fundație ce poartă numele marelui scriitor Ion D. Sîrbu, originar din Petritla (astăzi al lui Blaga) și acum a organizat chiar un festival de teatru. Cu mijloace financiare locale a reușit să invite trupa naționalului din Craiova, să cheme televiziunea și cîțiva critici și personalități ce l-au cunoscut pe I. D. Sîrbu sau i-au studiat opera, prilejuind și un colocoliu dedicat scriitorului. S-a prezentat și o premieră în regia aceluiași neobosit Velea, "Băieții comediant", un spectacol I. D. Sîrbu în regia cunoscutului Cristian Hadjicula, un recital Eminescu al actriței Adam Erzebet, s-a vernisat o expoziție a unui pictor local, ba chiar a avut loc și o prezentare de modă, cu rochii create chiar de o angajată a teatrului, așa că eforturile au fost imense, dar și vizibile. Cu siguranță, acest tur de forță va atrage într-acolo pe unii dintre artiștii noștri de valoare, de care teatrul are atîta nevoie. Așadar, felicitări!

Radu BĂIEȘU

Elena URDĂREANU-HERȚA:
Eppur si muove

ISTORIE LITERARĂ

AI. PIRU

Semnificația numelor proprii eminesciene

Stefan Badea, autor mai înainte al unei lucrări puțin observate despre Coresi, întreprinde cu ocazia centenarului morții lui Eminescu o cercetare curajoasă publicată de Editura Albatros în 1990 despre *Semnificația numelor proprii eminesciene*, ocupându-se, exclusiv în scopuri didactice, de semantica, stilistica și prozodia numelor proprii din toată opera ilustrului poet. Lucrul era posibil cu o singură obiecție, aceea că noțiunea de erou liric este un termen impropriu, singurul erou admisibil în poezia lirică fiind poetul însuși. Dar cum în poezia eminesciană sînt și pretexte epice și cum, pe de altă parte, poetul a scris și proză și teatru și articole de jurnal (evităm cuvîntul publicistic), chestiunea numelor proprii se pune. Nu ațit sub raport științific (al cercetării epitetului, personificării, comparației, metaforei, antonomazei și antitezei) sau prozodic (accent, variante fonetice, rimă), cît în primul rînd semantic, lucru care s-a făcut mai puțin pînă acum și asupra căruia ne vom opri.

Ștefan Badea clasifică numele proprii eminesciene în patru categorii: nume mitologice (greco-romane, biblice, populare, orientale, nordice și dacice), nume reale (istorice și toponime), termeni literari și creații personale. Exemplificăm cu îndreptărire.

Numele Hyperion nu înseamnă, etimologic, "cel ce se mișcă deasupra" sau "cel care este deasupra", ci exact, după Grimal, "cel care merge pe deasupra pămîntului", e un nepămîntean, o ființă nespusă morții pe care tocmai de aceea fata din rude mari împărătești îl roagă să accepte condiția ei: "Dar dacă vrei cu crezămînt/Să te-nrădăcești pe tine/Tu te coboară pe pămînt/Fii muritor ca mine."

Cuvîntul demiurg, chiar scris Demiurg, nu este un nume mitologic, ci termenul (provenit din *demiōs* = public și *ergōzōmai* = a lucra) pe care Platon îl dă creatorului, făcătorului lumii. El corespunde lui Adonai prin care în Vechiul Testament se înțelegea Iahve, a cărui pronunțare era interzisă în religia mozaică. Semnificația exactă a lui Adonai e *domn, stăpîn*. În *Fata în grădina de aur*, Eminescu îi acordă, ca Philon din Alexandria, semnificația de rațiune primară ("O, Adonai! al cărui gînd e lumea"), logos, cuvînt din care emană nu numai el, dar și forțele creatoare, eonii ("Cuvînt curat ce-ai existat, Eone/Cînd Universul era ceață sură..."). E prea puțin să spunem ca Ștefan Badea: "Eon este numele cu care i se adresează Adonai zmeului îndrăgostit de fiica împăratului din basmul *Fata în grădina de aur* înainte ca acesta să devină Hyperion din *Lucaefărul*". Se știe că basmul *Fata în grădina de aur* a fost terminat în 1875, iar *Lucaefărul*, început nu mai devreme de 1880, în 1882. Eroii celor două poeme nu sînt identici, etosul lor diferă.

Mitologiceste, Lucifer nu e tot una cu îngerul căzut, e traducerea latină a numelui grec Phosphoros dat stelei dimineții zisă și Heosphoros, fiind uneori personificat cu astrul care anunță Aurora și aduce lumina zilei. Satana sau Satan este, originar, duhul ispitei, iar Belzebut, la filisten, zeul mîștelor. Simpla indicație că Lucifer, Satana și Belzebut fac parte din aceeași familie semantică de nume nu ajunge.

Se mai poate spune că eroul liric (sic) Făt-frumos din tei aparține mitologiei populare românești cînd știm că este vorba de traducerea lui Eminescu a baladei lui Em. Geibel *Romanze vom Elfenbrunnen* unde apare un "băiat" (Knabe) "frumos", "din tei" (Linde) împreună cu Blanca, (nume frecvent în cîntecul romancesco) spaniol, nume trecut de Ștefan Badea la categoria nume reale, subclasa antroponime? Curios este că la categoria mitologia populară nu apare numele Călin, care este al Sburătorului, nici numele Cenușoată, masculinul de la

Cenușăreasa, creație, ce-i drept, a lui Eminescu (numele Călin e al arbustului *viburnum opulus*). Identificarea lui Zamolxe, zeu dacic, cu Odin, zeu scandinav, avînd de soție pe Freja, se bazează pe istoricul german Iordanes pentru care geții erau goți. Echivalarea numelui Dochia (prescurtare din Evdochia) cu Dacia a făcut-o Asachi. Dacia e iubită de Dacio și de Traian. Însă mitul lui Asachi e un fals. În popor se vorbește de baba Dochia, ființă mitică vinovată de nestatornicia zilelor de la începutul lui martie. O reprezentare naturală în piatră se află pe muntele Ceahlău, numit de Asachi-Pion, unde își află peștera sa și magul din poemul *În vreme de mult trecut...* Vezi și *Povestea Dochiei și ursitoarele*.

Am spus că Dochia, zîna tutelară a Daciei din *Memento mori*, pare o întrupare a ființei cu numele Miradonis în care Perseus sau a văzut o "fuziune meditată" între Mira (din piesa cu același nume) și Adonis.

Am semnalat și noi androgini, explicînd însă că numele ființei lunete care privește oglinda mării, Mira, vine din franțuzescul *mîrer*, însemnînd, ca și latinul *mirare*, a ogîndi. Verbul a *mira*, cu sensul de a ogîndi, e folosit de Eminescu însuși. Mira nu-i o ființă reală, și cu atît mai puțin istorică, așa cum o crede Ștefan Badea. Mitologiceste, Myrrha e fiica regelui Theias al Babilonului și al Orilhyei sau a regelui Cinyras al Ciprului și al Matharmei. Căzută în păcatul incestului, Myrrha e prefăcută în arborele de smîrnă din tulpina căreia Afrodita scoate pe Adonis. Prin urmare Miradonis e Myrrhadonis. Ca dovadă, din *Miradonis* nu lipsește stîncile "de smîrnă risipită și sfărmată în bulgări mari" (Miradonis are palat de stînci). Numele istoric e Tomiris din *Gemenii*, citat fără explicații (e regina scîților care a tăiat capul lui Cyrus).

Nici Toma Nour, din romanul *Geniu pustiu*, nu e un erou istoric. În drama *Mira* el trebuia să spună în actul al II-lea, scena a II-a la curtea lui Ieremia Movilă fraza: "Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor cum soarele soare un nou de aur din marea de amar". În alte proiecte aceste cuvinte le spune Mira fiului lui Toma Nour, Miron, sau Arbore, tatăl Mirei, în legătură cu Ștefan cel Mare.

Mai departe drama în patru acte *Junele lui Mirabeau* nu este un proiect al lui Eminescu, ci traducerea lui I. Panu după o piesă de Aylic Langlé; Morreto se scrie corect Moreto, autorul piesei *El desdén con el desdén*, imitată de I. Negruzzi în *Viclenie și amor*, probabil după o versiune germană cu titlul *Doña Diana* (cu acest titlu prelucrată și de Camil Petrescu). Cocovei nu este însă "porecla cu care Eminescu îl grădărește pe Iacob Negruzzi", ci numele născocit de Negruzzi într-una din *Copile* sale după natură pentru un burlac imit.

Și mai departe. Poemul *Eliezer și Nephtali* nu e de Byron, ci de Cavalerul de Floian, numele Maio al poetului din *Mira* trebuie asociat cu maya (iluzie cosmică din filosofia indiană). Ana e în *Nunta lui Dragoș* cel de al doilea nume al Veronicăi Mică, numită prin anagramare și Verena, din Shakespeare Eminescu scoate numele Caius Iulius Caesar Octavian August și Cleopatra (din piesa *Antony and Cleopatra*), Bertrand în forma franceză pentru Bertram Count of Roussillon (din piesa *All's well that ends well*), Edgar (din piesa *King Lear*), numele regelui și al reginei din *King Richard III*. Ștefan Badea pare a nu ști că doña Sol e personajul din *Hemani* de Victor Hugo și atribuie poemul simfonice *La danse macabre* lui E.T.A. Hofman (sic), cînd autorul lui e Saint-Saëns, pe versuri de Henri Cazalis ("Zig et zig et zig, la Mort en cadence - frappant une tombe avec son talon -, la Mort, à minuit joue un air de danse, zig et zig et zig, sur son violon...").

Ion POPESCU-NEGRENI: După efort

POEZIA PICTURII

Nu știu dacă vreunul dintre cei care îl cunoaștem de atîtea decenii am putea crede cu adevărat că maestrul Negreni împlinește 85 de ani. Nici omul, nici arta lui nu par să fi trecut vreodată de vîrsta unei bărbății frumoase, cînd puterea de a descoperi mereu prilejurile bucuriei fără de umbre se rostește deplin, cu lucidă cumpănire. Au trecut anii și pe lîngă om, și pe lîngă arta lui, fără să fi lăsat urmele acestei neconținute treceri. Omul a trăit drame teribile, mulți dintre anii vieții lui s-au mistuit în suferință; dar maestrul Negreni e făcut dintr-un material tare, a știut să nu se lase doborît de inimicîile destinului și să-și păstreze aceeași caldă bonomie, optimismul cu care în momentele cele mai triste ale noastre, ale celor dintr-o generație din care fac parte și elevii lui, să ne complexeze de-a dreptul. Artă lui păstrează cu atît mai puțin semnele suferințelor ce l-au încercat pe om.

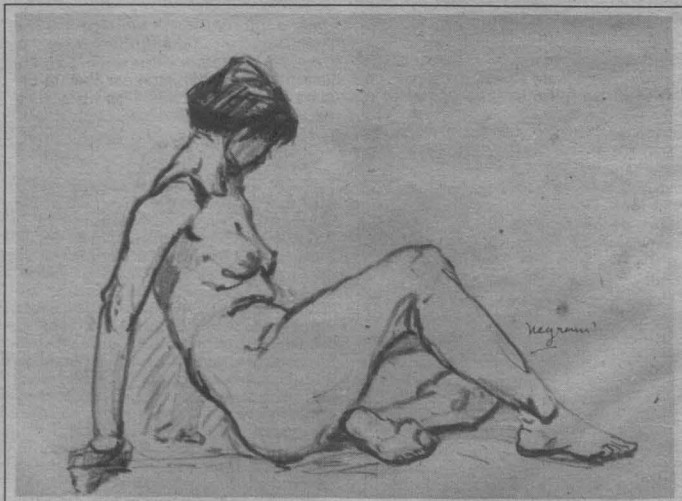
E, în pictura lui Ion Popescu-Negreni, o neîntreruptă sărbătoare a luminii; peisajele sale, cu largi orizonturi, cuprind întotdeauna semnele sigure ale unei lumi ce se înfățișează, fără surprize, privirii. S-ar spune că artistul știe că peisajul e dintotdeauna acolo unde îl află el, că pictorului nu îi rămîne decît să îl regăsească, de fiecare dată, cordial și pașnic. O netulburată senzație a atotcuprînzătorului echilibru se deslușește întotdeauna în această

pictură, în care efuziunile sînt rostite cu sobrietate și calm.

Florile lui Negreni au căldura unor bulgări de lumină închegată, materialitatea lor e înșelătoare, simți că artistul le-a surprins în clipa în care s-ar putea topi în aerul transparent din preajmă. S-a vorbit de prea multe ori de *poezia* picturii, cuvintele s-au tocit de atîta întrebunțare; dar în cazul tablourilor lui Negreni, ele își recapătă înțelesul. Pentru că pictorul e cu adevărat un poet. E, în așezarea culorilor pe pînză, o sensibilitate de muzician și, în întreaga lor compoziție, o melodie clară. Despre monumentalitatea arhitecturilor cromatice a acestor picturi s-a vorbit, de asemenea, de multe ori; dar izbucnirea lirică, mereu cumpănită, face ca aceste construcții plastice să își păstreze vibrația calmă ce se transmite, fără ostentație, privitorului.

Un pictor care a știut, la această admirabilă vîrstă, să rămînă pictor. Tot așa cum omul Ion Popescu-Negreni a știut să rămînă om. Nu știu dacă îl putem numi pe maestrul Negreni "un patriarh" al artei românești de azi; e atîta tinerețe și în pictura, și în existența lui, încît sînt sigur că, și în anii care vor să vină (și pe care i-i ureze a fi foarte mulți), ele nu vor ajunge să fie ale unui patriarh, ci ale unui bărbat îndrăgostit, cu frumoasă maturitate, de viață.

Dan GRIGORESCU

Ion POPESCU-NEGRENI: Studiu

40. *Sinteți disponibil să răspundeți la întrebările lui Hamlet?*

- Hamlet este un personaj actual și politic (vezi Jan Kott). Își pune întrebări pe care ni le punem și noi în veacul nostru suprasaturat de politică și de problema supraviețuirii într-o oarecare "Danemarcă putredă". Hamlet nu e un "erou", e un om cinstit dezgustat și indignat de ceea ce vede înșă prea puțin dispus să înceteze de a fi. Întrebările sale nu sunt propriu zis filosofice, ontologice, sunt ontologico-politice. Le răspundem prin simplul fapt că trăim - ca și el! El însă sfârșește regește și timp de câteva clipe e "rege", adică om adevărat, netemător de moarte.

41. *Ana Karenina vă asediază din cînd în cînd memoria cu drama ei?*

- Da. Am scris în *Între viață și cărți* câteva rînduri despre A.K. care au avut darul să o emoționeze pe redactarea de carte, Geta Dimisianu, și care i-au plăcut și lui Lucian Raicu (păcat că ne-a părăsit: un critic foarte subtil și inteligent). Mi-e foarte milă de sinucigași. Mă rog pentru mintuirea sufletului lor, deși Biserica ne oprește de la una ca asta. Eu totuși mă rog.

42. *Ce credeți că va rămîne din opera de teoretician a lui Adrian Marino?*

- Greu de spus. Îmi pare informat, cult, inteligent și onest; dar nu-i găsesc nimic cu adevărat original și-l cred lipsit de acel suflu moral (în sens foarte larg) fără de care nu încape critica menită a dăinui.

43. *Polemica de idei a dispărut din presa noastră. Care să fie cauzele acestui fenomen?*

- Ce întrebare nostimă! Păi, iubite domnule Zaharia Sângeran, prima condiție a polemicii de idei e libertatea absolută a presei. Oare nu știți că presa noastră literară e admirabilă, putem zice, dar că nu o avem pentru că nu e liberă? Despre libertatea presei noi nu putem vorbi decât în limbajul lui Farfuridi, așa încît polemica de idei o putem trata sub genericul: ce-i aia? cu ce se mîncă?

44. *Nu ați fost tentat să scrieți o istorie a literaturii române?*

- Nu. Am vrut să scriu (în colaborare cu un prieten și coleg aflat acum la Bruxelles) o *Istorie a parlamentarismului român*. Oricum, întocmai ca Ion Negoițescu așa fi scris o istorie a literaturii unde ar fi fost prezenți numai autorii mei preferați. Așa a procedat francezul Kléber Hadens.

45. *Transcrieți-ne un aforism care să vorbească de identitatea dumneavoastră morală.*

- Un aforism? Nu știu. O vorbă românească însă, da: brînză bună în burduf de cîine.

Pe plan creștin mi se potrivește, poate, cuvintele tatălui copilului demonizat (de la Marcu, 9, 24): "Cred, Doamne, ajută necredinții mele".

46. *Cehov vă creează melancolia, o poezie a duioșiei? Sau vă face să-l recitiți pe Bacovia?*

- Îl gust pe Cehov. *Pescărușul*,

366 DE ÎNTREBĂRI pentru NICOLAE STEINHARDT (III) (1 ianuarie 1988 - 11 martie 1988)

Livada, chiar și *Unchiul Vania*. Dar mult mai puțin *Trei surori*. Despre piesa aceasta a scris pe șleau A.I. Soljenitin (Ducă-se tustele în fabrică dacă-s atît de ahtiate după muncă!). Proza lui scurtă, firește, o apreciez foarte. Nu-l socotesc a fi din aceeași "familie spirituală" cu Bacovia. Există unele tangențe, dar îi văd diferențe. Îl recitesc în orice caz pe Bacovia fără a fi nevoie să mă incite careva. Melancolia nu e unitară. Melancolia cehoviană e alta decât a lui Bacovia. Bacovia nu e un duios, e trist, adică aparține altui registru al psihiei.

47. *Recitindu-l pe Gheorghe Asachi, ce vă spune vocea lui?*

- Drept vorbind, nu. E un pionier, îl consider mai interesant și mai personal decât pare la prima vedere dar "nu-mi spune mare lucru". Nici c-ar putea: e un pluralist, un spirit practic, nu-i un duh al intimității, o "voce" pe care să o poți auzi în clipe de ameteală.

48. *Jertfa lui Avram Iancu nu ține de o dramă shakespeariană?*

- Îl port lui Avram Iancu admirație, venerație, afecțiune. E, cu adevărat, un personaj dramatic, shakespearian.

Fraza aceea care-i este atribuită ("La ce bun să ne înțîlim? Un mincinos ca el - împăratul Franz-Iosif - și un nebun ca mine?" e vrednică de cel mai mare și mai autentic stil shakespearian.

Drama lui Avram Iancu e copleșitoare. Nici o violență la el, nici un strigăt, nici urmă de ură. S-a refugiat în "nebulie" blîndă, în demnitate și eleganță și-a cîntat din fluier. E una din figurile cele mai captivante, mai înduioșătoare, mai nobile ale istoriei românilor. Și ce spirit organizator, ce militar diletant genial, ca și - păstrînd proporțiile - un alt militar diletant: Cezar.

(Altă figură militară pe care o admir și îndrăgesc: Ecaterina Teodoroiu).

49. *Critica pe care o practicați, eseurile scrise, cărțile publicate pînă astăzi sînt probe ale unui mod original de a trăi și dialoga cu literatura. Vă rog să vă formulați ideile despre critică. Și cît mai cuprinzător posibil.*

- Cele mai sincere și mai uimite mulțumiri pentru supremul compliment: mod original de a trăi și dialoga cu literatura. Mai frumos compliment nici că poate fi. Dar idei despre critică nu am

defel, așa încît nu am ce formula și ca atare mai puțin în mod cuprinzător. Scriu - pe cît posibil, pe cît îmi este îngăduit, detașat și voios, teorii nu am! Decît că mă străduiesc să fiu obiectiv, să mă exprim clar și să nu mă prea repet și să nu folosesc clișee - care se reped potop asupra oricui scrie. Sintagmei lui Boileau (*Chassez le naturel, il revient au galop*) eu îi văd și reciproca (*chassez l'artificiel, il revient au galop*). Scrisul "sincer" este cel mai anevoios, ne pîndesc întotdeauna și necruțată clișeele!

Îmi pare că scriu totodată bătrînește și copilăros. Sunt de aceea mirat că sunt luat oarecum în serios, că sunt socotit "critic", că s-au găsit oameni care să scrie *despre* mine. Sunt un diletant a cărui "originalitate" drama că provine din amestecul de bătrînesc și copilăros.

50. *Vă rog să definiți metoda, arta critică a lui G. Călinescu.*

- Critica lui G. Călinescu o socotesc a fi amestec de impresionism, erudiție, seriozitate, cumpătate de mici doze de subiectivism (nedelirant). G.C., critic, e mult mai obiectiv și drept decît mulți alții considerați mai de încredere. De ticneală și chiar de nebulie dăm în *Bietul Ioanide*, în *Scrinul negru* și în teatru. Nu în critică! E și erudit și nepărtinitor și plin de bun simț. Adevărat este că despre Blaga și Ion Barbu ar fi putut scrie mai cald și cu mai multă înțelegere; altminteri însă e oricînd util și chiar necesar a-l consulta.

51. *Cum vă explicați faptul că Nicolae lorga a scris o operă care se identifică perfect cu o ... literatură?*

- Pentru că asta a și fost mai 'nainte de toate și în permanență și aproape exclusiv: un foarte mare scriitor, unul din cei mai extraordinari minutori - la nivel superior - ai limbii române. După el vin Caragiale, Odobescu, Sadoveanu.

52. *După 150 de ani de la nașterea ce vă spune omul și opera lui B.P. Hasdeu?*

- Se află în "Escale" un scurt text intitulat "Farmecul lui Hasdeu". Scriu acolo că-l găsesc pasionant, viu, tumultuos, drept și nedrept, depășit, fantaziast dar și "fantastic", "formidabil"; nu-i un erudit, un scriitor, e un "număr de senzație", o avalanșă, o "figură" cum puțin sunt.

53. *L-ați cunoscut pe Nichita Stănescu? Cu ce imagine ați rămas?*

- L-am văzut de aproape o singură dată, era cu Eugen Simion la cafeneaua Capșa. E mult de atunci. Încă nu se îngrășase, nu se buhăise. Era în plină formă.

Un mare poet, fără doar și poate, dar n-a evoluat urcînd.

Mie, cazuri ca Labiș, mort alcoolic la 21 de ani ori Nichita Stănescu, care, practic, s-a sinucis cu băutura, îmi pricinuesc o deznădejde, o supărare pe viață, o indignare, o tristețe fără de margini, o revoltă. Eu, care numai puritan nu's, simt că mă pîndesc la orice colț de stradă ambuscadele Puritanismului.

În amîndouă cazurile poartă și Societatea o bună parte din vină.

Zaharia SÂNGERAN

CARNETUL DIN PORT-HART

(urmare din pag. 9)

Românii nu trăiesc mai bine decît ei dar în numele nostru n-are cine să se plîngă. Vă rog să-mi arătați o singură dictatură în care o duc bine cineva, majoritar sau minoritar. Spiritualitatea e distrusă sistematic, fie că e a majorității, fie că e a minorității. Și unguirilor și românilor îi se distribuie tot atîta foame, tot atîta frig, tot atîta frică. Dacă pînă-n 1956 lumea știa sau nu despre unguri, din 1956 au cîștigat stîmă întregii lumi. E greu însă ca două nații să uite o mie de ani de istorie comună, în care s-au schimbat raporturile de subordine, acumulîndu-se multe nemulțumiri de-o parte și de alta, ca și erorile. Într-o asemenea conviețuire, cel mai important este spiritul de toleranță și respingerea diversunilor. Nimeni nu este total vinovat, dar nici total inocent. Important mi se pare, minoritar fiind, să fiu solidar cu majoritatea în sinul căreia trăiești. Cred că sînteți de acord cu mine. V-am plictisit destul. Vă rog să mă lertați.

- Doamnă, nu se lăsa soția domnului de la FAO, pot să cred că, mă rog, dumneavoastră vă cunoașteți istoria mai

bine decît un străin, dar statistici UNESCO arată situația dezastruoasă a natalității la unguri din România.

- Doamnă, în România natalitatea este mai scăzută chiar decît cea mai scăzută din vestul Europei. Ceea ce dovedește că oamenii au o conștiință politică și că nu se-nmulesc la-nstimplare. La țară chiar, găsești rar trei copii într-o casă, afară de unele secte religioase, și de niște sate catolice din Moldova. Țiganii, în schimb, se-nmulesc ca șoarecii. Nici o statistică oficială nu le dă numărul real. Cam astea ar fi aspectele natalității. Mortalitatea infantilă este aproape egală cu mortalitatea infantilă din țările lumii a treia. Cît îi privește pe unguri, avînd posibilitatea să-și procure anticoncepționalele din Ungaria: pilule, sterilite etc., își pot planifica natalitatea, cît puțin în anumite păături sociale. Nivelul general de viață fiind atît de scăzut în România, nu văd ce i-ar îndemna să vrea copii mulți. Despre unguri nu se poate spune că n-au o conștiință politică. De-aceia nu mai vor copii. Ca și românii.

Doamna se uitase la profesorul Binder și la soția lui ca și cînd voia să-i la martori: martorii unei mistificări. Din privirea schimbată-ntr-o altă, Marina Șerban pricepuse că nu credeau o iotă din cele auzite.

Marina nu se scuzase față de copii

pentru faptul că nu se purtase ca o rudă săracă și modestă, cum s-ar fi cuvenit cuiva din Est, căruia și Estul și Vestul îi interziceau cu același zel cuvîntul. Pe nimeni nu interesa adevărul. Adevărul celor mici era marginalizat în societatea oamenilor, în societatea națiunilor.

Nici copiii nu-i reproșaseră vehemența cu care-și susținuse punctele de vedere, ignorînd «feutrăjul» atît de apreciat de occidentali în orice conversație. Conversația ideală - în Est și-n Vest - era, fără tăgadă, cea care nu spunea nimic. Iacă un punct comun între dictatură și democrație.

Marina abia aștepta ziua plecării-n țară.

La aeroport o condusesse doar Mihai. Era dimineața, zi de lucru. Făcuseră drumu-n tăcere. Și unuia și altuia le treceau prin minte gînduri pe care dacă nu și le spuneau li se părea că nu era nici o pagubă. Marina era sigură că din tot ce-ar fi avut ea să le spună pe ei nu-i mai interesa nimic. Cortina de fier nu era o figură de stil. Era o realitate cîmplită. O ghilotină care decapita orice comunicare de la suflet la suflet. Pe Marina Șerban o despărțise definitiv de familia ei din Vest. Își luase rămas-bun de la Mihai, pornise spre poarta de-embarcare. Se-ntorsese brusc.

- Prefer simulanții de-acasă... Rămîi

Avatarurile unei ediții faraonice

- Istoria apariției volumelor Eminescu o cunoaștem. Am dori să ne spunem ceva despre avatarurile apariției volumelor, despre strădania cercetătorilor de a impune reala valoare în condițiile unei cenzuri politice extrem de riguroase.

- Am spus și altă dată și susțin și acum că noi am scos mai multe volume din opera lui Eminescu în timpul dictaturii decât a izbutit Perpessicius să scoată în timpul dinainte de 23 august. Am început de unde a lăsat Perpessicius. Așa cum se știe, el a adresat o scrisoare deschisă către editorul din anul 2000, în care spunea că nu se știe dacă până atunci îi va fi încheiată ediția; o viață de om n-ajunge ca să parcurgi toată opera lui Eminescu și dacă totuși s-ar lua anume măsuri, spunea el, poate că am ajunge să încheiem ediția la anul 2000. Este meritul lui Alexandru Oprea, care, director fiind la Muzeul Literaturii Române, succesorul lui Perpessicius la această instituție fondată de el, și-a asumat această răspundere de continuare a ediției, pe riscul lui. A constituit un colectiv de cercetători, destul de restrâns; numai patru persoane: Petru Creția pentru partea de filologie, eu pentru partea de istorie literară, Anca Costofor și Eugenia Opreșcu. Am lucrat "clandestin" până la tipărirea volumului M. Eminescu, Opere VII, Proza literară, primul editat de noi în 1977.

- Și totuși, lupta cu cenzura vremii nu a fost deloc ușoară. Ar putea fi unul din motivele pentru care editarea volumelor Eminescu n-a avut o succesiune firească?

- Este o poveste lungă. Am început cu volumul VII, cu proza, mergând în continuarea ediției Perpessicius și am trecut la publicistică. Am tipărit în 1980 Opere IX, primul din seria de publicistică, atacat violent de unele cercuri ostile lui Eminescu, atunci și astăzi. Nu ni s-a mai dat voie să tipărim publicistica în continuare. Iată o primă măsură. Am promis, în 1976-1977, că la centenar vom încheia ediția, dar iată că după al doilea volum ne-am și poticnit. Ca să ciștișim timp, am elaborat volumul XIV, care cuprinde traduceri și care nu ridică nici o problemă politică. Totdeauna cercetătorii și cititorii ne-au acuzat că am introdus mare dezordine în editarea operei lui Eminescu, că de la volumul VII am sărit peste volumul VIII, la IX, de la IX am sărit la volumul XIV. Am justificat atunci că am dat la tipar volumele pe măsură ce noi am fost capabili să le elaborăm. Acum putem spune exact din ce cauză am introdus această dezordine. A trebuit să găsim o cale ca să putem să tipărim volumele. Și am tipărit volumul XIV, care n-a ridicat nici un fel de problemă; după volumul XIV, am făcut tot felul de memorii ca în cele din urmă să putem relua tipărirea publicisticii. Am putut tipări volumele XI, XII, XIII din publicistică, dar cu condiția ca ele să apară o dată în librării sub banderolă, să nu se facă nici un fel de publicitate, se va da un simplu anunț în "Manuscriptum", un articol, în "Scinteia". Așa se face că cele trei volume au apărut foarte aproape unul de altul. După ce am tipărit aceste trei volume ne-am întors la volumul VIII, restanță.

- Și acest volum are o istorie a sa?

- A fost contractat de Editura Academiei cu Marin Bucur. Am ținut foarte mult ca Marin Bucur să intre în colectivul nostru, însă nu ne-am putut înțelege asupra transcrierii. Am preluat noi și acest volum. Aici nu au fost chestiuni de altă natură, numai administrative, ca să le numesc așa.

- Cea mai bogată în peripeții se pare că a fost istoria tipării volumului X. O istorie ce a generat multe discuții și situații conflictuale.

- Volumul X era gata de prin 1982, atunci trebuia să apară, dar a tot fost pus deoparte. Pot să vă relatez o întâmplare interesantă legată de acest volum. Norocul nostru a fost că pe vremea aceea noi dactilografiăm aceste volume în trei exemplare. Exemplarul al doilea, pe care l-am trimis la Consiliul Culturii a dispărut. Nu ne-a spus nimeni nimic, am așteptat un an, un an și jumătate, aproape doi, ca să fim somați să predăm volumul. Abia atunci am înțeles că

Interviu cu Dimitrie VATAMANIUC

dactilograma dispăruse. Am trimis al treilea exemplar. Între timp, noi am redactat și volumul XVI, ce cuprinde corespondența. A fost o muncă foarte dificilă, întrucât corespondența este dispersată în multe arhive, la Academii sunt mai puține scrisori, foarte multe documente sînt la Arhivele Statului din București, la Arhivele Statului din Iași, la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, la arhivele din provincie (în Vaslui, de pildă) și or mai fi și-n alte părți. S-ar putea să mai fie scrisori și peste hotare sau chiar în țară, la unele persoane. Deci acesta nu este un capitol încheiat. Și a venit și volumul X la rînd. Am avut aprobarea lui Petru Enache, secretarul C.C. al P.C.R., l-am trimis la tipar, s-a cules foarte repede și cînd să primim "bun de difuzare" el a fost trimis la cele două cabinete. Nu sînt convins nici astăzi că trebuia trimis la o supraviză pentru bun de difuzare de vreme ce am avut "bun de tipar". Apoi a venit revoluția și la vreo două-trei zile după revoluție editura a dat "bun de difuzare".

- S-ar putea să vi se pară întrebarea puțin tendențioasă, dar oare nu a avut

politice a lui Eminescu în Basarabia ne-a servit și nouă foarte mult ca argument în tipărirea întregii sale opere. Sigur că mai sînt foarte multe lucruri. Față de ce a spus Perpessicius, eu aș fi vrut ca acum un deceniu să fi fost încheiată tipărirea operei, dar iată că sîntem restanțieri cu volumul XV; a venit revoluția, se întîmplă în tipografiile ce se întîmplă și noi avem aici probleme foarte mari. Volumul cuprinde numai textele din manuscrise. Prima problemă foarte serioasă este departajarea între ceea ce este text original conceput de Eminescu și ceea ce este preluat din altă parte. S-ar putea ca-n viitor, foarte multe din aceste texte scoțite de noi originale să se dovedească a nu fi originale, dar ne-am asumat riscul pentru că altfel nu este cu puțință să facem ordine. Aproape jumătate din acest volum este alcătuit din texte germane. Acestea nu au fost descifrate niciodată în întregime, ci sumar. Sînt aproape o sută de poezii germane transcrise de Eminescu. Nu aparțin marii literaturi germane. Se întîmplă și cu acești poezi, ceea ce se întîmplă și cu poezii române. Sînt asimilați,

românii să fie așa cum trebuie în granițele lor, să se însănătoșească societatea românească. Acestea sînt două direcții, apărarea ființei naționale a poporului român și însănătoșirea societății românești. Dacă aceste două lucruri se realizează eu voi spune că Eminescu este într-adevăr inactual și aș dori să fie așa, dar din nefericire pentru noi, lucrul acesta nu s-a întîmplat.

- V-aș adresa o întrebare frontală, care necesită un răspuns argumentat. Să sperăm că exemplele dv. ne vor mulțumi, ne vor alina durerea pe care ne-au pricinuit-o unii, învenindu-ne sufletul. În perioada dictaturii a existat literatură, cultură de rezistență? Și dacă a existat, în ce a constă?

- Cu rezistența este o poveste. Există o rezistență declarativă, care a fost și poate să fie în continuare cu priză politică, și adevărată rezistență a oamenilor de cultură, adică a celor care au pus umărul la progresul culturii și au creat această literatură. În clipa de față, eu cred că este puțin întunecată; încă nu s-au limpezit lucrurile ca să se vadă care sînt adevăratele valori. Dar va veni vremea, eu cred că nu e prea departe, cînd aceste valori se vor afirma. De fapt, unele dintre pseudovalori au căzut, s-au văzut de pe acum, dar nu în aceeași măsură au ieșit pe primul plan adevăratele valori. Asta este toată durerea, pentru că alte pseudovalori au luat locul celorlalte pseudovalori și mare parte din adevăratele valori încă nu au intrat în arenă. Lucrul acesta se întîmplă în poezie, în proză, dar nu se întîmplă în ce privește editarea. Aici ne legăm de marile personalități și sîntem salvați; prin marile personalități. Aici lucrurile sînt oarecum mai simple. Mai complicate sînt însă, în cazul poeziei, prozei și criticii. Dacă ne-am aminti ce au spus unii critici în 1955, în 1960, în 1967, în 1989; ce-au spus în ajunul revoluției, asistăm la sinucizări, la lipsă de femitate. Cei care au început să scrie după instaurarea dictaturii și au văzut că li se pun piedici n-au mai publicat. S-au refugiat în alte domenii; au făcut orice, care nu i-a obligat. Dar cine a închinat ode sau a scris în favoare, sînt vinovați, orice am zice. Au susținut regimul. Și acum tot o parte din aceștia sînt cei mai guralivi. Asta-i foarte rău.

- Se pare că în perioada dictaturii s-au impus aceste nonvalori sau pseudovalori datorită sistemului de atunci. Acum, în această perioadă apar din nou pseudovalori. Ca întotdeauna extremele sînt cele care ies în evidență. L-aș întreba pe editorul Dimitrie Vatamaniuc ce-ar trebui să facă toți editorii pentru a stăvilii ieșirea în prim plan a acestor evidente pseudovalori sau chiar valori de circumstanță, și care se constituie într-o pseudodizidență, tot de circumstanță.

- Nu știu ce ar trebui să facem. Sînt situații foarte complicate. În primul rînd, așa dispersat publicistica, editurile particulare pun în primul plan nu valoarea ca atare, ci interesul comercial, adică se omologhează situația din economie cu cea din literatură. Sigur, că-n economie interesează ce se vinde mai repede și ce se cumpără mai repede. În literatură nu-i chiar așa, adică nu ce se vinde mai repede și ce se face mai repede este și cel mai durabil, aici nu poate opera decît timpul. Nu există altă forță decît timpul. În dictatură, pseudovalorile, așa cum am spus, s-au susținut politic pe o singură direcție, acum pseudovalorile se susțin pe diverse direcții politice. E periculos acest salt de la o extremă la alta. De aceea, mi-au plăcut scriitorii transilvăneni, pentru că Slavici a mers pînă la capăt, chiar sînd la închisoare pentru ideile lui; greșite, negreșite, dar a mers. Blaga a mers pe linia lui de la început pînă la sfîrșit, Agărbiceanu și Eminescu la fel. Deci, este și o explicație aici, de ce m-am legat de anume scriitori. Și veți spune, "uite, că te-ai legat și de Argești, care slavă Domnului, n-au avut această linie. M-am legat, pentru că este un scriitor foarte mare și opera lui merită să fie studiată în orice timp, pentru că deține valențe poetice ineepuizabile.

Gabriela PĂSĂRIN

Ștefan CĂLȚIA: Peisaj cu pasăre

cineva anume interesul să dirijeze acest volum către cabinetul doi, știind de la început că undeva, pe drum, se va întîmpla ceva? Cum s-ar putea motiva faptul că acest volum, la expoziția "Eminescu" de la Centenar, a existat și apoi n-a mai fost văzut? A dispărut. Misterul acestei dispariții, precum și misterul opinii lui la cabinetul doi am dori să-l dezvăluim.

- Dezvăluirea ține numai de cit știu eu. În primul rînd, este foarte exact că în expoziția acest volum a fost pus la vedere și am dat și eu o mîină de ajutor pentru punerea volumului în vitrină. Dar el nu a rămas pînă la sfîrșit și mi se pare că a fost retras chiar a doua zi. Cred că din acest moment, persoane care au venit și au văzut că volumul X este totuși tipărit și pe cale să fie difuzat au intervenit și dispus trimiterea lui la cele două cabinete. Cred că nici cabinetul unu și nici cabinetul doi nu știu ce cuprinde volumul.

- Frații noștri basarabeni au avut mai multă grijă de Eminescu. E posibil ca și poziția lor geografică și politică să-i fi favorizat, oricum ei au publicat opera lui Eminescu înaintea noastră. S-au prelatat cercetătorii noștri de dincoace de Prut de acest fapt în susținerea ideii de a publica integral opera eminesciană?

- Este adevărat că poezia Doina, de pildă, a apărut în revista "Nistru" cu mult înainte de interzicerea ei la noi. La noi, ea nu s-a tipărit decît în ediția princeps Maiorescu. Înaintea volumului X, la Chișinău s-a tipărit integral, de pildă, studiul "Basarabia". Tipărirea operei

depășită de creația eminesciană. Există, de pildă, o poezie care se cheamă Nilfahrt (Călătorie pe Nil) cu descrierea Nilului în care, apare pînă și pasărea Flamingo, elemente care trec și la Eminescu. Eminescu a scos din ea mai mult. În continuare facem efortul să identificăm toți autorii acestor poezii. Din aceste poezii, din mica literatură germană au trecut imagini în opera lui Eminescu, bineînțeles toate valorificate la înalt nivel estetic.

- Studiarea operei lui Eminescu este o reală incităare și cred că ar trebui să fie o datorie a fiecărei generații de critici. Eminescu a fost însă contestat în fiecare epocă, de unii sau de alții și așa cum spuneați dv. este contestat și după revoluție. Vă adresez o întrebare destul de socantă, dar trebuie să mărturisesc că este o întrebare obsedantă: Cui îi este frică de Eminescu? De ce este totuși Eminescu contestat?

- Eminescu reprezintă coloana înfrîntă a poporului român. Alături de el există Creangă în Moldova, Caragiale în Muntenia, Slavici în Transilvania, Coșbuc în nord și între ei se ridică această coloană înfrîntă - Eminescu. Nimeni nu atacă pe un scriitor care nu reprezintă ceva. Eminescu s-a identificat cu destinul acestui popor, mergînd pînă la sacrificiul de sine. Și cînd cineva lovește în Eminescu, lovește în poporul român. El s-a identificat cu destinul, cu marile drame ale poporului român. Eu aș fi cel mai fericit din lume ca problemele pe care le pune Eminescu în discuție în publicistica lui să devină inactuale, adică